

Załącznik 5a

do raportu z badań:

„Rynki pracy na obszarach popegeerowskich”

**Podaż pracy i popyt na pracę
na obszarach popegeerowskich:
raport ekonomiczny z badań ilościowych**

Część I. Podaż pracy

**Podaż pracy i popyt na pracę
na obszarach popegeerowskich:
raport ekonomiczny z badań ilościowych
Część I. Podaż pracy**

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
1. Charakterystyka ludności	5
1.1. Charakterystyka demograficzna.....	5
1.2. Zgromadzony kapitał ludzki.....	8
1.3. Źródła dochodów.....	13
1.4. Mobilność edukacyjna i przestrzenna	15
1.4.1. Mobilność edukacyjna.....	15
1.4.2. Mobilność przestrzenna.....	20
2. Ludność powiatów postpegeerowskich na rynku pracy.....	23
2.1. Aktywność ekonomiczna ludności.....	23
2.2. Zatrudnienie, czyli kto osiąga sukces w aktywizacji zawodowej?	30
2.3. Stopa bezrobocia, czyli skala różnicy w podaży i popycie na pracę.....	35
3. Struktura pracujących.....	39
4. Bezrobocie: przyczyny i struktura.....	49
4.1. Struktura bezrobotnych	49
4.2. Przyczyny bezrobocia	56
5. Perspektywy aktywizacji zawodowej osób biernych ekonomicznie.....	64
6. Analiza wieloczynnikowa aktywności i zatrudnienia, czyli co decyduje o sukcesie na ryнку pracy.....	68
6.1. Aktywność ekonomiczna	70
6.2. Zatrudnienie	78
6.3. Zatrudnienie w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym	87
6.4. Bezrobocie.....	93
7. Podsumowanie	102
Bibliografia.....	112

Wprowadzenie

Podstawą analizy rynku pracy od strony podażyowej¹ jest badanie ankietowe przeprowadzone w okresie wrzesień – listopad 2007 roku w ośmiu powiatach, wybranych z tzw. obszarów postpegeerowskich w różnych częściach kraju. W ankiecie w każdym powiecie wzięło udział po ok. 750 osób w wieku 15-64² lata, z czego ok. 500 respondentów stanowiły osoby niezwiązane z istniejącym na terenie danego powiatu do początku lat 90-tych PGR, a ok. 250 to osoby, których życie lub kariera zawodowa powiązane były z istnieniem państwowego gospodarstwa rolnego (ok. 150 osób to byli pracownicy PGR, a ok. 100 osób – to członkowie ich rodzin, którzy sami w PGR nie pracowali). Łącznie ankietą objęto 6363 osób. Po oczyszczeniu bazy z obserwacji dotyczących respondentów, którzy udzielili odpowiedzi nie dających się prawidłowo przyporządkować lub błędnie zakodowanych, baza ograniczona została do 6083 osób.

Przeprowadzona ankietą (załącznik A na CD) pozwoliła na ocenę różnych aspektów aktywności ludności badanych powiatów, w tym zwłaszcza aktywności zawodowej i edukacyjnej. Szczególną uwagę zwrócono na losy osób związanych z PGR. Odrębną część ankiety poświęcono pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym, która w dużej mierze stanowić może naturalną alternatywę zatrudnienia dla osób mających doświadczenie w pracy w PGR. Z drugiej strony instytucjonalne bariery rozwoju indywidualnego (nie - wielkoobszarowego) rolnictwa na obszarach postpegeerowskich mogą ograniczać możliwości podejmowania tego typu pracy³.

Celem niniejszego raportu jest analiza zasobów pracy w powiatach, gdzie przeszłości funkcjonowały PGR, pod względem ich struktury demograficznej i zgromadzonego kapitału ludzkiego (wykształcenie, doświadczenie zawodowe, dodatkowe umiejętności). Analiza struktur trzech kluczowych populacji na rynku pracy (pracujących, bezrobotnych i biernych) pozwoli wskazać cechy sprzyjające znalezieniu się w każdej z nich. W dalszej kolejności pozwoli także ocenić cechy zatrudnienia, przyczyny oraz środki zaradcze podejmowane

¹ Analiza opiera się na sondażu przeprowadzonym wśród ludności 8 powiatów, nie obejmuje zatem ściśle grupy, którą można by było określić jako podaż pracy lub jako osoby nieaktywne zawodowo.

² Z badania wyłączono osoby powyżej 64 roku życia. Górna granica 64 lat dotyczyła zarówno mężczyzn, jak i kobiet.

³ Jednym z istotnych czynników oddziałujących na złą sytuację na rynku pracy badanych obszarów może być to, iż byli pracownicy PGR najczęściej mający kwalifikacje do pracy w rolnictwie, nie dysponują indywidualnymi gospodarstwami, w których mogliby podjąć pracę na własny rachunek, a często - wobec braku kontynuacji działalności dużych gospodarstw rolnych – nie mają też możliwości podjęcia pracy najemnej w tym dziale.

względem bezrobocia, a także przyczyny nieaktywności ekonomicznej i możliwości aktywizacji zawodowej. Szczególna uwaga zostanie poświęcona problemom mobilności w różnych kontekstach (przepływy między stanami na rynku pracy, mobilność edukacyjna, mobilność przestrzenna).

Kluczowe pytania, na które poszukują odpowiedzi analizy przedstawione w niniejszym raporcie, to:

- a) Czy struktura demograficzna i edukacyjno-kwalifikacyjna ludności zamieszkującej powiaty postpegeerowskie charakteryzuje się cechami specyficznymi? Czy różni się istotnie w zależności od powiatu? Czy odbiega istotnie od cech przeciętnych dla Polski?
- b) Jak dalece problemem jest niska mobilność mieszkańców, podnoszona często w literaturze, jako kluczowa przyczyna utrzymujących się prawie 15 lat po likwidacji PGR-ów trudności na rynku pracy? Czy mieszkańcy obszarów postpegeerowskich kształcą się częściej czy rzadziej niż w innych obszarach kraju? W jakich kierunkach i w jakim trybie to kształcenie się odbywa? Jak bardzo skłonni są do dojeżdżania do pracy? Czy częściej niż przeciętnie szukają pracy poza miejscem zamieszkania i migrują (w kraju lub za granicę)?
- c) Czym charakteryzuje się zatrudnienie w powiatach postpegeerowskich? Gdzie i w jakich formach pracują osoby aktywne zawodowo i mające pracę? Jak oceniają warunki swojego zatrudnienia? Jak kształtują się ich wynagrodzenia? Czy zatrudnienie w tych powiatach zdominowane jest przez sektor publiczny, a być może można mówić o niedorozwoju sektora prywatnego?
- d) Jakie są główne przyczyny bezrobocia? Czy bezrobotni są aktywni w poszukiwaniu pracy? Czy barierą w likwidacji bezrobocia jest wysokość oczekiwań płacowych, niedostosowania strukturalne popytu i podaży pracy czy może brak miejsc pracy przy określonym poziomie (nieelastycznych w dół) płac?
- e) Czy większym niż przeciętnie w Polsce problemem rynku pracy jest bierność zawodowa? Czy struktura osób nieaktywnych odbiega od średniej dla kraju? Jakie są przyczyny bierności i jak osoby bierne oceniają możliwości aktywizacji?
- f) Jakie cechy sprzyjają aktywizacji zawodowej, a jakie sukcesowi w tej aktywizacji (to jest podjęciu pracy zawodowej)? Jakie różnice występują między badanymi powiatami? Czy istotnie odbiegają od przeciętnych dla kraju? Czy fakt minionego zatrudnienia w PGR wpływa na aktywność i szanse na bieżące zatrudnienie (przy kontroli innych cech)? Czy zamieszkiwanie w gminie, gdzie PGR obejmował

przeważającą część obszaru, kształtuje szanse mieszkańców na sukces na rynku pracy?

Raport składa się z 5 części, z których cztery pierwsze odnoszą się do kluczowych populacji na rynku pracy – ludności ogółem (i jej aktywności ekonomicznej i edukacyjnej oraz mobilności przestrzennej), osób pracujących, bezrobotnych oraz nieaktywnych zawodowo. W każdej części najpierw omówiono charakterystykę danej grupy w poszczególnych powiatach, następnie oceniono zróżnicowanie badanych struktur w ośmiu powiatach. Tam, gdzie było to możliwe, informacje dotyczące powiatów postpegeerowskich odniesiono do danych ogólnopolskich pochodzących z BAEL. W czterech pierwszych częściach posługiwano się głównie statystykami opisowymi. Część piąta prezentuje analizę wieloczynnikową aktywności i zatrudnienia, wskazującą rolę poszczególnych cech osób i miejsca ich zamieszkania w szansach na sukces w aktywizacji zawodowej, przy założeniu niezmienności pozostałych cech. W części tej posłużono się modelem regresji probitowej. Raport kończy podsumowanie odnoszące się do sformułowanych powyżej pytań badawczych.

1. Charakterystyka ludności

Najszerzą kategorią uwzględnianą w analizach rynku pracy od strony podaży pracy jest zasób ludności. Jego wielkość i struktura decydują bowiem o faktycznej i potencjalnej podaży pracy w chwili obecnej i w przyszłości. W pierwszej części raportu przedstawiono charakterystykę ludności badanych powiatów postpegeerowskich według cech demograficznych, a następnie odniesiono się do kwestii związanych z kapitałem ludzkim, źródłami dochodów ludności, a także ich mobilności.

1.1. Charakterystyka demograficzna

Przeciętnie w badanych powiatach 49,6% mieszkańców w wieku 15-64 stanowią mężczyźni (tabela 1). Ta cecha struktury ludności nie jest znacząco zróżnicowana między powiatami: jedynie w trzech obserwujemy przewagę mężczyzn w populacji w wieku produkcyjnym, przy czym jest ona wyraźna w powiecie parczewskim i gołdapskim. W porównaniu z danymi ogólnopolskimi struktura płci wskazuje na nieznaczne niedoreprezentowanie kobiet w populacji zamieszkującej obszary postpegeerowskie. Nie jest to zaskakujące w świetle informacji o tym, iż są to przede wszystkim obszary wiejskie lub klasyfikowane jako małe miasta. Dane BAEL wskazują, iż struktura ludności jest istotnie silniej sfeminizowana w

dużych miastach (nawet w grupie osób do 64 roku życia, choć zjawisko to nasila się w starszych kohortach).

Charakterystyka badanych obszarów ze względu na wielkość miejscowości wpływa także, jak się wydaje, na strukturę wieku ludności⁴. Odsetek najmłodszej grupy w wieku 15-24 lata w populacji waha się od 22% w powiecie świebodzińskim do 26,7% w powiecie gołdapskim. Z kolei osoby w wieku niemobilnym (45 – 64 lata) stanowią od 34,4 % w powiecie gołdapskim do 44,7% w powiecie świdwińskim. Im starszą grupę obserwujemy, tym większe zróżnicowanie w 8 powiatach: odchylenie standardowe wynosi 1,64 w grupie 15-24 lat i aż 3,19 w grupie najstarszej. Także w ujęciu względnym ludność w wieku produkcyjnym w powiatach postpegeerowskich jest młoda: we wszystkich badanych powiatach udział młodzieży w populacji 15-64 przekracza średnią ogólnopolską obliczoną na podstawie BAEL, przy czym często różnica sięga kilkunastu, a nawet 25% procent (powiat gołdapski). Z jednej strony oznacza to potencjalne możliwości utrzymania zasobów pracy w dłuższym okresie (i mogłoby okazać się atutem badanych obszarów, zwłaszcza wobec coraz silniej ujawniającej bariery podażowej na polskim rynku pracy), ale z drugiej – w sytuacji braku popytu na pracę lub niedostosowań strukturalnych podaży pracy do istniejącego popytu – może przekładać się na większy niż przeciętnie problem bezrobocia młodych, w szczególności w krótkim okresie.

Około połowa ludności badanych powiatów mieszka na wsi. Pozostała część w małych miastach, głównie liczących 10-20 tys. mieszkańców. Powiaty są jednak pod tym względem istotnie zróżnicowane. Jak się wydaje, oprócz geograficznego usytuowania, może okazać się to kluczową cechą, wpływającą na sytuację na lokalnym rynku pracy. Wyróżnia się powiat parczewski w województwie lubelskim, w którym ponad $\frac{3}{4}$ mieszkańców w wieku 15-64 lata zamieszkuje na wsi. Podobna sytuacja jest w powiecie znińskim, gdzie połowa osób w badanej próbie deklarowała zamieszkanie na wsi, a reszta w najmniejszych miastach. Z drugiej strony w powiatach oławskim i śremskim dominują obszary miejskie – około połowy ludności w wieku produkcyjnym mieszka w miastach powyżej 20 tys. mieszkańców, a jedynie ok. $\frac{1}{3}$ – na wsi. Struktura ludności w wieku 15-64 pod względem klasy miejskości zamieszkiwania różni się znacząco w badanych powiatach od średniej ogólnopolskiej – przede wszystkim brakuje w nich dużych ośrodków miejskich: przeciętnie w Polsce prawie 40% ludności w tym wieku mieszka w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców. W badanych powiatach takich obszarów nie ma w ogóle. Z drugiej strony nie są to także obszary typowo

⁴ Tradycyjnie ludność w dużych miastach jest przeciętnie starsza niż na wsi i w małych miastach.

wiejskie, charakterystyczne dla Polski wschodniej (wyjątkiem jest tu wspomniany powiat parczewski). W świetle uzyskanych wyników cechą wyróżniającą obszary postpegeerowskie jest znaczący udział w ludności mieszkańców małych miasteczek, co przekładać się może na specyfikę lokalnego rynku pracy, związaną przede wszystkim z ograniczeniami po stronie popytu na pracę.

Tabela 1. Struktura ludności badanych powiatów według cech demograficznych (w %)

Przekroje	Płeć		Wiek			Klasa miejscowości ⁵			
	Mężczyźni	Kobiety	15-24 lata	25-44 lata	45-64 lata	Wieś	Miasto do 10 tys.	Miasto 10-19 tys.	Miasto 20-49 tys.
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	49,3	50,7	21,3	40,2	38,6	37,6	5,9	7,6	10,1
Ogółem w próbie (8 powiatów)	49,6	50,4	23,6	37,8	38,7	49,2	7,1	26,0	17,7
Powiat oławski	49,0	51,0	22,2	39,5	38,3	32,3	0,0	22,8	44,9
Powiat żniński	49,5	50,5	22,7	37,7	39,6	51,4	23,6	25,0	0,0
Powiat parczewski	51,3	48,7	24,8	37,9	37,3	76,7	0,0	23,3	0,0
Powiat świebodziński	49,4	50,6	22,0	37,0	41,1	53,7	8,9	0,0	37,3
Powiat bytowski	46,7	53,3	24,6	39,2	36,2	54,2	0,0	45,8	0,0
Powiat gołdapski	52,2	47,8	26,7	38,9	34,4	48,2	0,0	51,8	0,0
Powiat śremski	50,3	49,7	22,4	40,3	37,3	36,0	6,7	0,0	57,3
Powiat świdwiński	48,8	51,2	23,3	31,9	44,7	43,5	15,9	40,6	0,0
Gminy bez PGR	49,3	50,7	23,3	36,7	40,0	36,5	0,0	37,6	26,0
Gminy z PGR (do 50%)	49,4	50,6	23,0	38,6	38,4	46,8	11,1	25,7	16,3
Gminy z PGR (> 50%)	50,1	49,9	24,5	37,3	38,2	60,1	6,0	19,3	14,6
Byli pracownicy PGR	59,7	40,3	0,1	18,5	81,4	55,3	4,1	25,6	15,1
Rodziny byłych pracowników PGR	39,0	61,0	29,0	44,6	26,4	53,5	9,2	23,9	13,4
Osoby bez związków z PGR	48,7	51,3	29,2	41,9	28,9	46,7	7,6	26,5	19,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

W badaniu brano pod uwagę także zróżnicowanie ludności wewnątrz powiatów. Pod uwagę brano tu dwie cechy: lokalizację PGR w powiecie (gmina)⁶ oraz związki z PGR⁷. Jeśli chodzi o udział powierzchni byłego PGR w powierzchni danej gminy, nie ma on znaczenia dla struktury płci lub wieku ludności w badanej próbie. Obserwowana jest jedynie dodatnia korelacja między odsetkiem obszarów postpegeerowskich w gminie a odsetkiem osób mieszkających na wsi. Z kolei zatrudnienie w byłym PGR ma silny związek ze strukturą płci i strukturą wieku. W grupie osób deklarujących takie doświadczenie, dominują mężczyźni

⁵ Ponieważ w badanych powiatach występowały miejscowości liczące nie więcej niż 49 tys. mieszkańców, w tabeli uwzględniono tylko miasta do 49 tys. osób. Stąd odsetki z BAEL nie sumują się do 100.

⁶ Wyróżniono 3 grupy ludności – pochodzącą z gmin bez obszarów byłych PGR, gmin, w których było PGR stanowią do 50% powierzchni gminy oraz gmin, gdzie PGR stanowiły ponad połowę obecnej powierzchni gminy.

⁷ Wyróżniono 3 grupy ludności – byłych pracowników PGR, członków rodzin byłych pracowników PGR, osoby bez związków z byłym PGR.

(prawie 60%) i osoby w wieku powyżej 45 roku życia (ta grupa wieku stanowi ponad 80% badanych byłych pracowników PGR)⁸. Obserwacja ta sugeruje, iż problemy obszarów postpegeerowskich mogą być stosunkowo słabo bezpośrednio powiązane z populacją byłych pracowników PGR (można oczekiwać, iż z racji struktury wieku jest ich stosunkowo niewielu obecnych na rynku pracy), a wynikają raczej z innych cech charakterystycznych badanych obszarów. Osoby z rodzin pracowników byłych PGR częściej niż przeciętnie mieszkają na wsi, nie różnią się jednak strukturą wieku od osób bez związku z PGR. Z kolei więcej niż przeciętnie jest w tej grupie kobiet⁹.

1.2. Zgromadzony kapitał ludzki

Z punktu widzenia strukturalnego dopasowania popytu i podaży, czynnikiem mającym kluczowe znaczenie jest wykształcenie i kwalifikacje siły roboczej. Badane powiaty postpegeerowskie generalnie charakteryzują się niskim poziomem wykształcenia ludności. Jedynie niecałe 11% ludności w wieku 15-24 legitymuje się wykształceniem wyższym (zawodowym i magisterskim), zaś ponad 56% posiada co najwyżej wykształcenie zasadnicze zawodowe (tabela 2). Najsilniej powiaty różnią się pod względem odsetka osób z wyższym wykształceniem (współczynnik zmienności sięga prawie 70%). Najniższy poziom wykształcenia charakteryzuje ludność powiatów żnińskiego i bytowskiego: ponad 65% osób w wieku 15-64 to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub niższym. Dla powiatu żnińskiego charakterystyczna jest nadreprezentacja osób z wykształceniem zawodowym, dla bytowskiego – z gimnazjalnym i niższym. Z drugiej strony lokuje się powiat oławski, gdzie prawie ¼ ludności posiada wykształcenie wyższe¹⁰ oraz powiat świdwiński, gdzie mieszkańcy częściej niż przeciętnie legitymują się wykształceniem wyższym niż zasadnicze zawodowe.

W pozostałych powiatach obserwujemy zjawisko niedoreprezentowania (względem przeciętnej struktury) skrajnych poziomów wykształcenia: jest tak w powiecie parczewskim (gdzie ponad 40% ludności ma wykształcenie średnie ogólne i zawodowe oraz policealne), zaś w powiecie świebodzińskim (gdzie więcej niż przeciętnie jest osób z wykształceniem średnim ogólnym i zasadniczym zawodowym). Z kolei w powiecie śremskim

⁸ Ponad 42% stanowią osoby w wieku 55 lat i więcej.

⁹ Trudno jednoznacznie orzec, czy jest to wynik przypadkowy zarejestrowany w badanej próbie (różnica w udziale kobiet w populacji w porównaniu z populacją ogółem w badanych powiatach wynosi około 10 punktów procentowych), czy może jest to efekt faktycznych zależności. Być może różnica ta ma związek z większą mobilnością przestrzenną mężczyzn. Teza ta wymaga jednak dalszej weryfikacji.

¹⁰ Jednak nawet w tym powiecie 36% mieszkańców nie ma matury.

charakterystyczny jest względnie wysoki udział w ludności osób z wykształceniem zawodowym: zasadniczym i średnim.

W pewnym stopniu, zwłaszcza dla powszechności wyższych poziomów kształcenia, znaczenie może mieć tu odległość od dużych ośrodków edukacyjnych¹¹. Tezę tę ilustruje przykład powiatu oławskiego, położonego ok. 25 km od Wrocławia. W przypadku innych powiatów odległości te są już większe (Śrem – Poznań 50 km, Parczew – Lublin 66 km, Żnin – Bydgoszcz 41 km)), co utrudnia dostęp do kształcenia, podnosząc jego koszty.

Tabela 2. Struktura ludności badanych powiatów według zasobu kapitału ludzkiego: poziom wykształcenia (%)

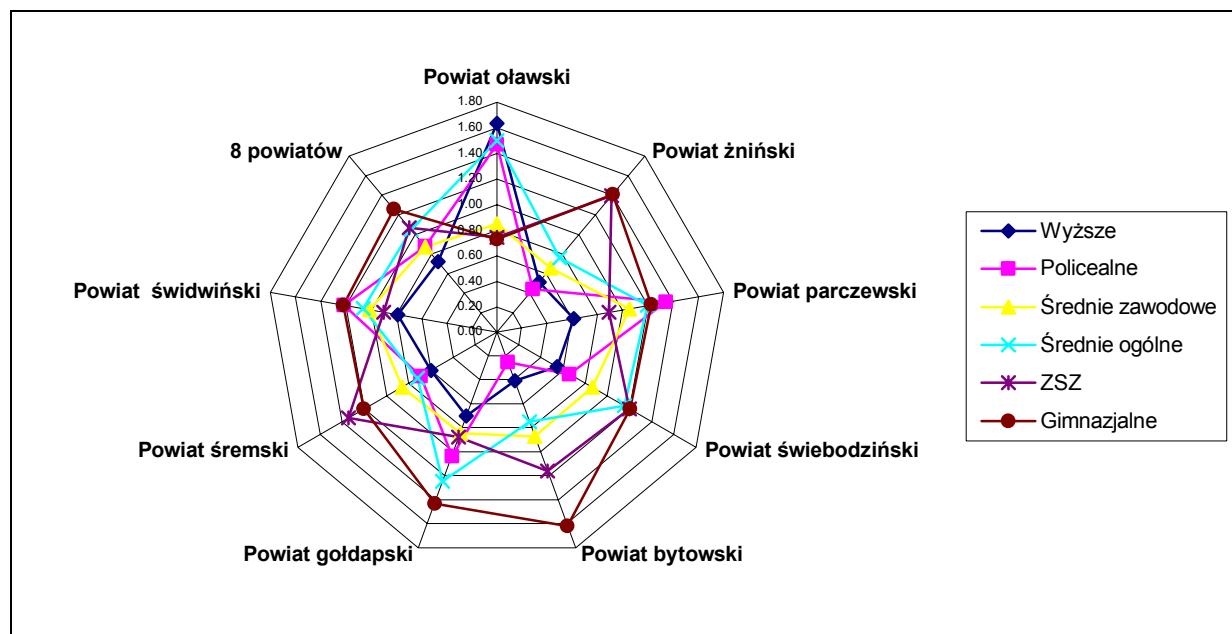
	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	15,1		3,2	21,3	11,0	27,5	21,4
Ogółem w próbie (8 powiatów)	7,9	2,9	2,8	18,6	11,5	29,4	26,9
Powiat oławski	21,1	3,6	4,7	18,1	16,5	20,4	15,6
Powiat żniński	5,4	2,3	1,4	14,0	8,4	38,3	30,1
Powiat parczewski	6,5	2,7	4,3	22,4	13,2	24,5	26,3
Powiat świebodziński	5,6	2,6	2,1	18,4	12,7	32,9	25,7
Powiat bytowski	4,6	1,5	0,8	18,5	8,2	31,9	34,5
Powiat gołdapski	6,5	4,0	3,3	17,9	13,7	24,0	30,6
Powiat śremski	5,9	3,1	2,2	18,3	7,9	37,0	25,7
Powiat świdwiński	8,3	3,6	3,9	21,6	11,7	24,8	26,2
Gminy bez PGR	13,7	3,3	5,8	20,7	14,5	20,9	21,1
Gminy z PGR (do 50%)	6,9	3,0	1,9	17,6	9,8	33,7	27,0
Gminy z PGR (> 50%)	5,7	2,6	2,1	18,6	11,9	28,8	30,3
Byli pracownicy PGR	3,8	0,8	0,5	18,3	4,9	32,7	39,0
Rodziny byłych pracowników PGR	9,1	1,6	2,1	15,4	10,7	34,4	26,7
Osoby bez związków z PGR	8,9	3,8	3,6	19,3	13,5	27,6	23,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Ludność w badanych powiatach jest wykształcona istotnie słabiej niż przeciętnie w Polsce: wykres 1 prezentuje relację udziałów osób o poszczególnych poziomach wykształcenia w ludności ogółem do analogicznego udziału w ludności Polski ogółem (na podstawie danych BAEL). We wszystkich badanych powiatach, z wyjątkiem oławskiego, obserwujemy znaczne niedoreprezentowanie osób z wykształceniem wyższym. Z kolei wyższy niż przeciętnie jest odsetek osób z wykształceniem podstawowym (ponownie z wyjątkiem powiatu oławskiego). W przypadku pięciu powiatów (żnińskiego,

¹¹ Wiązać się to może zarówno z łatwiejszym dostępem do szkół i uczelni, jak i pozytywnym oddziaływaniem dużego miasta na sytuację dochodową powiatu, co sprzyja kontynuacji kształcenia przez młode osoby.

świebodzińskiego, bytowskiego, śremskiego i świdwińskiego) mamy do czynienia z dość jasnym wzorcem relacji struktury wykształcenia względem Polski ogółem: wyższy poziom wykształcenia jest znacznie mniej popularny niż przeciętny, nadreprezentowany jest natomiast najniższy. W innych niemożliwe jest wyciągnięcie tak prostych wniosków.

Rysunek 1. Struktura wykształcenia w badanej próbie w porównaniu do struktury wykształcenia ludności ogółem (na podstawie BAEL)

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Poziom wykształcenia nie wyczerpuje posiadanego zasobu kapitału ludzkiego. Składają się nań także inne: dziedzina wykształcenia¹², dodatkowe umiejętności, a także doświadczenie zawodowe. Jeśli chodzi o dodatkowe umiejętności, znaczne odsetki ludności badanych powiatów deklarują ich posiadanie. Najwięcej osób deklaruje dość ogólną umiejętność wykonywania prac domowych, opieki nad osobami starszymi i małymi dziećmi etc. Przeciętnie jest to ponad 86%. Stosunkowo niewielkie okazuje się zróżnicowanie między poszczególnymi powiatami oraz zróżnicowanie ze względu na zamieszkiwaną gminę (pod kątem jej związków z PGR) oraz doświadczenie pracy w PGR. Najniższe odsetki odpowiedzi deklarujących tego typu umiejętności (choć sięgające prawie 80%) odnotowano w powiatach żnińskim i bytowskim, charakteryzujących się wysokim odsetkiem mieszkańców wsi i najniższym poziomem wykształcenia. Inną, – jak można sądzić – stosunkowo łatwo nabywalną umiejętnością jest umiejętność pracy w sklepie i obsługi klientów. Deklaruje ją

¹² Z powodu ograniczeń informacyjnych kwestia zróżnicowania dziedzin wykształcenia nie została przedstawiona w niniejszym raporcie. Z racji struktury poziomów wykształcenia, można oczekiwać, iż przekrój dziedzin może mieć w powiatach postpegeerowskich mniejsze znaczenie niż gdzie indziej. Szczególne bowiem znaczenie mają one przy wyższych poziomach wykształcenia.

jednak tylko 40% respondentów. Być może wynika to z braku doświadczenia w tym zakresie, a w przeciwieństwie do prac domowych tylko praca w sklepie czy innych punktach obsługi klienta pozwala nabyć tego typu umiejętności.

Jeśli chodzi o inne kwalifikacje, wymagające wyższych umiejętności, ich rozpowszechnienie jest bardziej zróżnicowane. Połowa mieszkańców badanych powiatów deklaruje posiadanie prawa jazdy, choć odsetek ten różni się: od 39% w powiecie bytowskim do 66% w powiecie oławskim. Także około połowy respondentów stwierdza, że posiada umiejętności związane z obsługą komputera (obsługa edytora, pakietów obliczeniowych, Internetu). Najwyższy odsetek osób deklarujących tę umiejętność ponownie znaleźć możemy w powiecie oławskim, zaś najniższy w powiecie żnińskim. Znacznie rzadziej respondenci deklarowali znajomość języków obcych (przeciętnie jest to ok. 37%). Udział ten przekroczył połowę w dwóch powiatach – gołdapskim i oławskim. Najniższy (bo nieznacznie przekraczający $\frac{1}{4}$) zaobserwowano w powiecie żnińskim i świebodzińskim. Wyniki te wydają się dość optymistyczne. Powstaje nawet pytanie, czy nie są zbyt optymistyczne, zwłaszcza, że w ankiecie pytano o umiejętność swobodnej komunikacji umożliwiającej pracę. Tylko 15% respondentów stwierdziło, że wykorzystywało swoje umiejętności językowe w ciągu ostatnich 5 lat w celach zarobkowych (przy czym odsetek ten waha się od 8,9% w powiecie świebodzińskim do 26,3% w oławskim).

Wreszcie pytano także o umiejętności związane z pracą w rolnictwie czy byłym PGR (tabela 3). Jeśli chodzi o prace w rolnictwie i ogrodnictwie, umiejętność ich wykonywania deklaruje przeciętnie prawie 60% respondentów. Powiaty są tu dość zróżnicowane, przy czym, co zaskakujące, te charakteryzujące się najniższym poziomem kwalifikacji ludności jak żniński i bytowski, charakteryzują się niższym niż przeciętnie odsetkiem osób deklarujących tego typu umiejętności. Są one za to stosunkowo często wskazywane przez mieszkańców powiatu parczewskiego i gołdapskiego. Druga umiejętność, pokrewna do prac w rolnictwie i ogrodnictwie, to umiejętność naprawy maszyn i urządzeń rolniczych i innych. Generalnie częstość wskazań tej umiejętności jest niższa niż w przypadku prostych prac w rolnictwie i ogrodnictwie (przeciętnie 36,3%), ale różnice między poszczególnymi powiatami kształtują się dość podobnie. Nie inaczej jest w przypadku doświadczenia i umiejętności wykonywania prac budowlanych i remontowych – przeciętnie kwalifikacje takie deklaruje 36,2% badanej próby.

Tabela 3. Struktura ludności badanych powiatów według zasobu kapitału ludzkiego: dodatkowe umiejętności¹³

	Prawo jazdy	Język obcy	Prace budowlano-remontowe	Praca w sklepie	Praca w rolnictwie, ogrodnictwie	Naprawy sprzętu rolniczego i urządzeń mechanicznych	Obsługa komputera (edytor lub pakiet obliczeniowy lub Internet)	Prace domowe, opieka nad osobami starszymi lub małymi dziećmi
Ogółem w próbie (8 powiatów)	49,4	37,4	36,2	40,7	59,4	36,3	54,1	86,6
Powiat oławski	65,5	53,2	34,8	46,0	56,9	32,7	72,5	92,7
Powiat żniński	41,6	25,2	32,4	35,0	47,8	32,4	41,5	78,5
Powiat parczewski	49,8	36,4	38,1	39,8	75,4	39,1	51,9	91,0
Powiat świebodziński	44,8	25,8	37,2	38,7	60,2	37,3	51,2	86,0
Powiat bytowski	39,1	33,6	28,8	33,5	51,0	32,5	50,8	79,7
Powiat gołdapski	51,6	52,0	43,7	43,8	70,1	40,6	57,0	87,9
Powiat śremski	55,6	33,2	39,6	40,5	58,1	38,4	53,4	88,2
Powiat świdwiński	48,3	41,3	35,3	48,3	57,7	37,4	54,9	89,2
Gminy bez PGR	54,8	46,6	38,6	47,3	64,3	37,6	63,1	92,2
Gminy z PGR (do 50%)	49,9	32,8	34,5	37,2	57,4	34,8	50,9	84,4
Gminy z PGR (> 50%)	45,5	38,0	37,0	41,3	59,1	37,5	52,7	85,9
Byli pracownicy PGR	55,4	19,8	47,0	30,3	79,3	52,3	22,7	83,8
Rodziny byłych pracowników PGR	39,4	35,6	26,7	42,2	58,8	25,2	52,7	86,1
Osoby bez związków z PGR	49,5	42,7	34,9	43,3	53,9	33,8	63,2	87,4

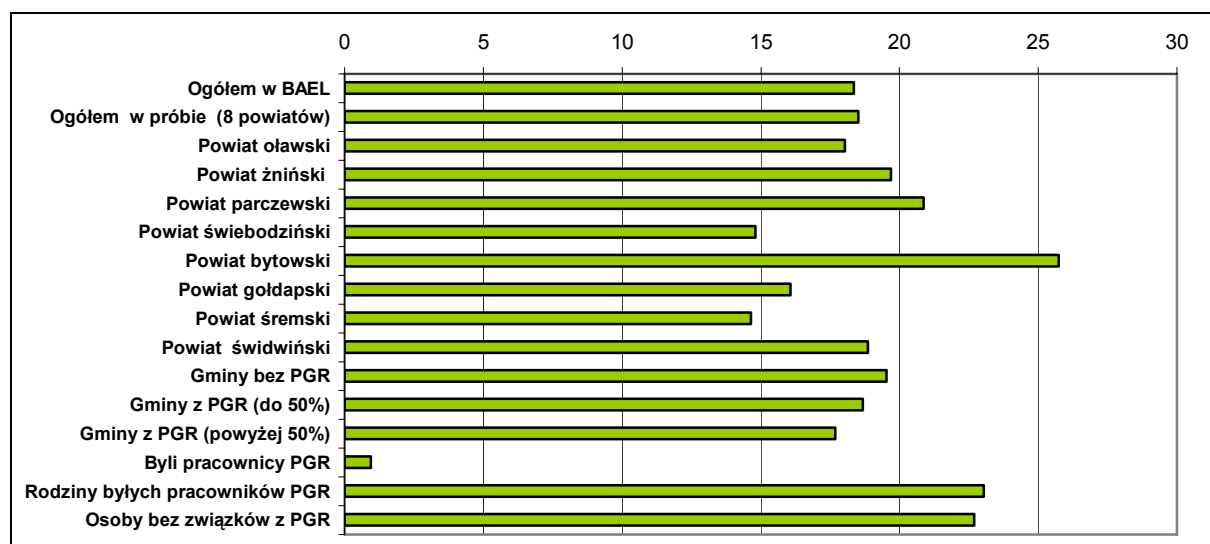
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Obserwujemy także korelację między występowaniem dodatkowych kwalifikacji a faktem zatrudnienia w PGR. Byli pracownicy znacznie częściej niż przeciętnie posiadają prawo jazdy, deklarują posiadanie umiejętności koniecznych dla wykonania prac budowlano-remontowych, prac w rolnictwie i ogrodnictwie oraz napraw maszyn i urządzeń. Z drugiej strony znacznie rzadziej niż przeciętnie umieją korzystać z komputera czy posługiwać się językiem obcym. Zwraca uwagę także niższy (niż przeciętnie) poziom tych ostatnich umiejętności w grupie członków rodziny byłych pracowników PGR¹⁴. Podobna struktura wieku, jak w grupie osób bez związku z PGR, wyklucza, iż jest to efekt wzrostu upowszechnienia tych umiejętności w młodszych kohortach. Może to być pośrednim świadectwem groźnego z punktu widzenia rynku pracy zjawiska, sygnalizowanego w analizach socjologicznych dotyczących obszarów postpegeerowskich, jakim jest utrudniony i gorszy start edukacyjny młodzieży z tych obszarów.

¹³ W tabeli podano odsetek osób deklarujących fakt posiadania danych umiejętności, bez względu na to, czy w okresie ostatnich 5 lat wykorzystywali je zawodowo.

¹⁴ Dotyczy to także prawa jazdy, którego uzyskanie wymaga poniesienia znaczących nakładów finansowych.

Ostatni aspekt związany z kapitałem ludzkim zgromadzonym w badanych powiatach dotyczy doświadczenia w pracy zawodowej. Przeciętnie w badanej próbie doświadczenie takie deklaruje 81,5% respondentów. Jest to wielkość nie odbiegająca od średniej dla Polski. Powiaty różnią się znacząco pod tym względem od siebie: w powiecie bytowskim doświadczenie deklaruje jedynie 74,3% osób w wieku 15-64 lata. Najwyższe odsetki osób z doświadczeniem zawodowym odnotowano w powiatach śremskim i świebodzińskim. Widoczna jest także różnica w częstości deklaracji o doświadczeniu zawodowym w zależności od zamieszkiwanej gminy – w tych bez PGR deklaracje takie są rzadsze niż w pozostałych. Nie uwidacznia się za to znacząca różnica w doświadczeniu zawodowym między osobami pochodzącymi z rodzin byłego pracownika PGR i osobami bez żadnych związków z PGR-em.

Rysunek 2. Odsetek osób bez doświadczenia w pracy zarobkowej w populacji 15-64 lata
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

1.3. Źródła dochodów

W badanych ośmiu powiatach około 40% ludności w wieku 15-64 lata utrzymuje się z pracy najmniej poza rolnictwem (tabela 4). Odsetek ten różni się między poszczególnymi powiatami dość znacznie: od 27,4% w powiecie parczewskim aż do 50,9% w powiecie oławskim. Nie wydaje się, aby fakt zamieszkiwania w gminie o większym lub mniejszym udziale obszarów postpegeerowskich miał tu znaczenie. Natomiast fakt pracy w byłym PGR wiąże się z niższym udziałem tego źródła dochodu w strukturze dochodów ludności, co wyjaśnić można zapewne przede wszystkim wiekiem respondentów.

Jednocześnie prawie ¼ ludności w wieku produkcyjnym utrzymuje się z dochodów socjalnych. Udział ten jest wyraźnie niższy w powiecie oławskim, w pozostałych waha się od 21% do 27,8%. W grupie byłych pracowników PGR wynosi on 47%, przy czym aż 34% osób w tej grupie pobiera świadczenia długookresowe związane z trwałą dezaktywizacją (emerytura lub renta z tytułu niezdolności do pracy).

Tabela 4. Struktura ludności badanych powiatów według źródeł dochodu

	Brak (pozostawanie na utrzymaniu)	Praca w rolnictwie	Praca najemna poza rolnictwem	Samozatrudnienie poza rolnictwem	Dochody socjalne	Inne
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	22,8	7,1	41,4	5,8	14,3	7,4
Ogółem w próbie (8 powiatów)	25,7	3,7	39,8	4,0	24,2	2,7
Powiat oławski	23,2	2,6	50,9	6,3	15,4	1,5
Powiat zniński	30,0	1,4	36,2	4,0	25,5	2,9
Powiat parczewski	30,4	11,6	27,4	2,5	25,0	3,1
Powiat świebodziński	20,3	2,0	45,0	3,1	27,8	1,9
Powiat bytowski	33,0	1,8	33,7	3,9	25,0	2,5
Powiat gołdapski	25,8	6,8	37,7	4,0	21,0	4,7
Powiat śremski	21,0	3,2	43,4	3,3	26,7	2,4
Powiat świdwiński	22,7	0,9	42,8	5,0	26,3	2,3
Gminy bez PGR	24,9	5,8	40,8	4,3	22,1	2,1
Gminy z PGR (do 50%)	27,2	2,8	39,6	3,9	24,3	2,2
Gminy z PGR (> 50%)	24,2	3,6	39,4	4,1	25,2	3,6
Byli pracownicy PGR	10,8	2,3	35,0	3,6	47,0	1,4
Rodziny byłych pracowników PGR	31,0	2,4	43,3	2,9	15,4	5,0
Osoby bez związków z PGR	29,0	4,3	40,5	4,4	19,3	2,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Stosunkowo niewielki odsetek ludności czerpie dochody z pracy w rolnictwie (przeciętnie jest to 3,7%). Wyjątkiem jest tu powiat parczewski, gdzie udział ten wynosi prawie 12%. Więcej (niż przeciętnie) osób zarobkuje w rolnictwie w gminach, na terenie których nie było PGR-ów oraz w grupie osób niemających związku z PGR-em.

Stosunkowo duża grupa (ok. ¼), nie posiadając własnych źródeł utrzymania, pozostaje na utrzymaniu innych osób. Stosunkowo łatwa dostępność pracowników byłych PGR-ów do świadczeń społecznych sprawia, iż problem braku dochodów w ich przypadku jest mniejszy niż przeciętnie (ich wysokość jest oczywiście inną kwestią).

W porównaniu z danymi ogólnopolskimi (BAEL) charakterystyczne dla obszarów postpegeerowskich jest:

- znacząco (o prawie 70%) wyższy odsetek osób deklarujących dochody socjalne jako główne źródło utrzymania,

- ponad dwukrotnie niższy niż przeciętnie odsetek osób utrzymujących się z rolnictwa,
- niższy niż przeciętnie odsetek deklarujących samozatrudnienie poza rolnictwem jako główne źródło utrzymania (co może wiązać się ze specyficzną strukturą klasy miejscowości zamieszkania na obszarach postpegeerowskich; przy dominacji samozatrudnienia w dużych miastach przekłada się to na niedoreprezentowanie samozatrudnionych w badanej populacji).

Możemy zatem oczekiwać, iż aktywność ekonomiczna na tych obszarach jest znacząco niższa niż przeciętnie, że rolnictwo nie spełnia (jak w wielu regionach Polski) roli bufora ograniczającego negatywne skutki spadku popytu na pracę w wyniku restrukturyzacji czy zmian koniunkturalnych. Roli takiej nie odgrywa także zatrudnienie na własny rachunek.

1.4. Mobilność edukacyjna i przestrzenna

W sytuacji tak niskiego udziału osób utrzymujących się z pracy, szczególnej wagi nabiera problem mobilności – zarówno edukacyjnej, która może prowadzić do przełamywania ewentualnych strukturalnych niedopasowań na rynku pracy, ale także mobilności przestrzennej, która może okazać się jedynym rozwiązaniem dla rynków pracy charakteryzujących się trwałym niedoborem popytu na pracę, wynikającym m.in. z przyczyn strukturalnych.

1.4.1. Mobilność edukacyjna

W badanych ośmiu powiatach w populacji w wieku 15-64 kształci się w systemie szkolnym przeciętnie ok. 19% osób (tabela 5). Kontynuujący naukę nie są najczęściej aktywni zawodowo, choć 5% populacji ogółem łączy aktywność zawodową i edukacyjną. W przypadku 23,7% respondentów ich ekonomicznej bierności nie towarzyszy aktywność w systemie szkolnym, prowadząca do uzyskania, poprawy lub zmiany kwalifikacji zawodowych.

Odsetek osób kontynuujących naukę w systemie szkolnym waha się od 14,9% w powiecie świebodzińskim do 23% w powiecie bytowskim. Wysoki odsetek osób kontynuujących naukę zanotowano także w powiecie oławskim. Zróznicowanie to wynika zapewne z różnic w ocenie kosztów i korzyści z decyzji o kontynuacji nauki, które z kolei warunkowane są nie tylko sytuacją na rynku pracy, ale także rozwojem rynku edukacyjnego oraz jakością kształcenia na niższych poziomach edukacji.

Wyższe odsetki kontynuujących naukę odnotowano wśród mieszkańców gmin, w których nie było PGR-ów, choć różnica nie jest duża. Wyraźnie natomiast odmienna jest sytuacja w zależności od tego, czy w przeszłości dane osoby były związane z PGR-em: byli pracownicy (najprawdopodobniej z racji wieku) nie kształcą się wcale. Znamienne jest natomiast sięgająca prawie 5 punktów procentowych różnica w częstości kształcenia się między osobami bez żadnych związków z PGR a osobami wywodzącymi się z rodzin byłych pracowników PGR, na niekorzyść tych ostatnich. Ponieważ te dwie populacje nie różnią się między sobą ze względu na wiek, to może sugerować, że występują bariery w kształceniu członków rodzin osób, pracujących niegdyś w zlikwidowanych na początku lat dziewięćdziesiątych PGR-ach.

Tabela 5. Struktura ludności badanych powiatów według poziomu mobilności edukacyjnej

	Uczy się i pracuje	Nie uczy się i pracuje	Uczy się i jest bezrobotny	Nie uczy się i jest bezrobotny	Uczy się i jest bierny	Nie uczy się i jest bierny	Ogółem: ucza się	Ogółem: nie ucza się
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	3,8	51,2	0,6	5,5	15,2	23,7	18,8	81,2
Ogółem w próbie (8 powiatów)	3,6	44,7	1,4	10,4	13,9	26,0	18,9	81,1
Powiat oławski	4,7	56,1	0,7	3,3	17,1	18,1	22,5	77,5
Powiat żniński	3,0	39,0	0,9	10,2	13,9	33,0	17,7	82,3
Powiat parczewski	3,7	40,0	2,1	13,2	14,1	26,9	19,9	80,1
Powiat świebodziński	2,9	47,4	1,0	10,2	11,1	27,4	14,9	85,1
Powiat bytowski	1,6	39,2	2,5	10,6	18,9	27,2	23,0	77,0
Powiat gołdapski	4,8	45,5	1,8	14,1	12,9	20,9	19,6	80,4
Powiat śremski	4,2	47,1	1,0	7,9	10,0	29,7	15,2	84,8
Powiat świdwiński	3,6	43,6	1,3	13,5	14,0	24,1	18,9	81,1
Gminy bez PGR	4,3	48,8	1,7	7,5	16,1	21,6	22,1	77,9
Gminy z PGR (do 50%)	3,4	43,7	1,4	9,2	13,5	28,7	18,4	81,6
Gminy z PGR (> 50%)	3,3	43,6	1,2	13,7	13,2	25,0	17,6	82,4
Byli pracownicy PGR	0,3	40,7	0,1	12,2	0,1	46,7	0,4	99,6
Rodziny byłych pracowników PGR	3,6	45,6	1,1	13,8	14,7	21,2	19,4	80,6
Osoby bez związków z PGR	4,5	45,7	1,8	9,3	17,7	20,9	24,0	76,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

W grupie 15-64 lata spośród osób kontynuujących naukę 1/3 czyni to na poziomie wyższym (magisterskim i licencjackim), a ponad 1/5 osób na poziomie średnim ogólnym (tabela 6). Wyniki te nie odbiegają znacząco od ogólnopolskich (nieznacznie mniej niż przeciętnie osób kształci się na poziomie wyższym, a więcej na poziomie zasadniczym zawodowym i średnim ogólnym). Obserwujemy z kolei dość znaczne zróżnicowanie między poszczególnymi powiatami: wyraźnie mniej osób niż przeciętnie studiuje w powiatach

śremskim (mimo względnie niewielkiej odległości do Poznania z jego bazą edukacyjną), bytowskim i żnińskim (względnie niedaleko Torunia). Tam z kolei znacząco więcej osób kontynuuje naukę na poziomie zasadniczym zawodowym.

Znacznie wyraźniej różnicują się profile poziomów edukacji w kontynuacji kształcenia w zależności od związku z byłym PGR. W gminach, na terenie których nie było PGR-ów, częściej nauka kontynuowana jest na poziomie wyższym i średnim ogólnym, zaś w gminach, gdzie istniały PGR – odwrotnie: wyraźnie nadreprezentowane są osoby kontynuujące naukę w zawodowych szkołach zasadniczych i średnich (tylko w przypadku gmin, gdzie PGR-y nie stanowiły więcej niż 50%).

Niepokojące są wyniki dotyczące kontynuacji nauki przez członków byłych pracowników PGR-ów. Mimo, iż grupa ta znacząco nie różni się od osób niezwiązanych z PGR-ami pod względem wieku czy klas miejscowości zamieszkania, to jednak osoby te rzadziej niż przeciętnie kształcą się w wyższych uczelniach, a częściej – w zasadniczych i średnich szkołach zawodowych. Potencjalnie może to przekładać się na większe trudności w mobilności przestrzennej i zawodowej. Czynnikiem mającym to znaczenie może być także fakt determinacji poziomu kształcenia dzieci poziomem wykształcenia rodziców (por: np. UNDP 2007). Względnie niski poziom wykształcenia byłych pracowników PGR może przekładać się na specyficzną strukturę kształcenia ich dzieci.

Tabela 6. Poziomy kształcenia ludności kontynuującej naukę w badanych powiatach

	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	18,9	16,0	4,0	16,5	19,7	5,6
Ogółem w próbie (8 powiatów)	16,9	16,6	5,5	15,2	21,9	6,5
Powiat oławski	23,8	15,2	1,2	9,8	34,8	3,0
Powiat żniński	14,7	13,2	4,4	14,0	13,2	10,3
Powiat parczewski	24,4	22,2	7,4	5,9	20,0	1,5
Powiat świebodziński	20,8	15,8	3,3	15,0	17,5	6,7
Powiat bytowski	10,2	4,0	7,4	26,7	23,9	8,5
Powiat gołdapski	18,1	21,5	4,0	11,4	24,8	7,4
Powiat śremski	10,7	14,9	8,3	26,4	13,2	12,4
Powiat świdwiński	12,8	28,2	8,1	12,1	22,8	3,4
Gminy bez PGR	20,0	23,2	6,1	8,6	24,3	1,8
Gminy z PGR (do 50%)	15,4	13,6	6,1	20,4	19,8	8,1
Gminy z PGR (> 50%)	16,5	15,7	4,1	13,2	23,1	8,0
Byli pracownicy PGR	40,0	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Rodziny byłych pracowników PGR	15,1	15,8	5,5	19,2	22,6	10,3
Osoby bez związków z PGR	17,0	16,6	5,5	14,7	21,9	6,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Z bezpłatnej nauki w szkołach publicznych korzysta 71,9% populacji kontynuującej naukę, zaś 10,7% płaci za edukację w szkole publicznej (tabela 7). Około 1/6 uczy się w szkołach prywatnych płacąc za kształcenie. W zasadzie nie występuje nauka bezpłatna w prywatnym sektorze edukacyjnym (0,9%).

Tabela 7. Struktura ludności kontynuującej naukę w badanych powiatach według cech kontynuacji nauki

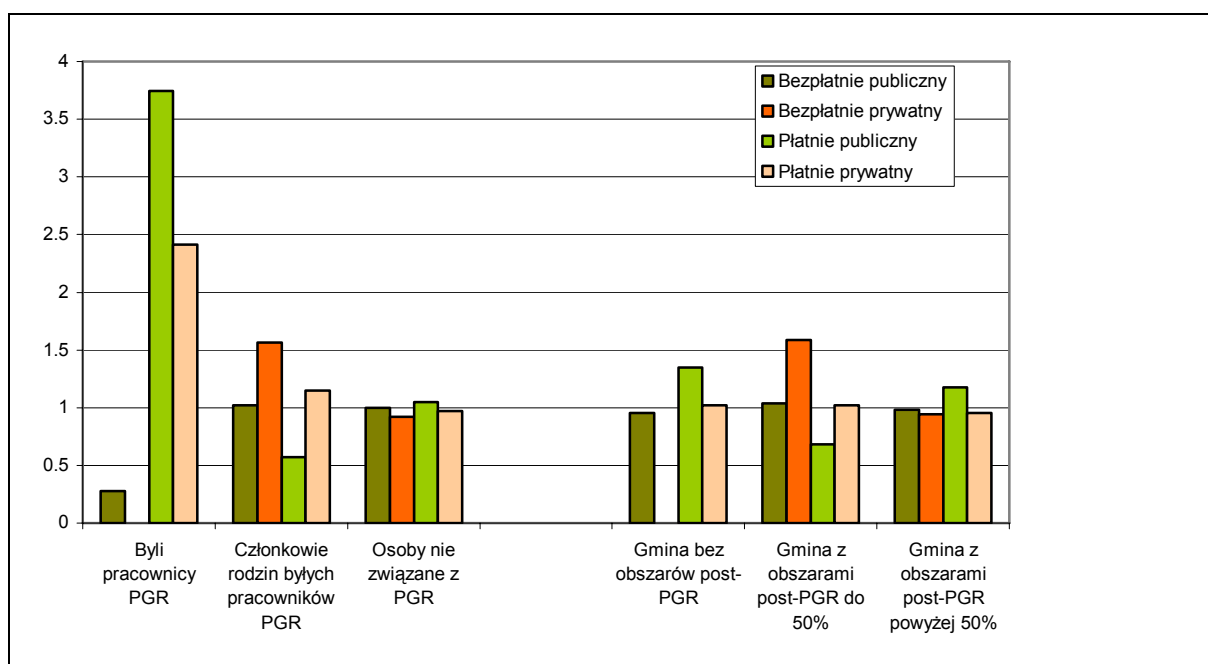
	Odsetek kształcących się bezpłatnie w szkołach publicznych	Odsetek kształcących się bezpłatnie w szkołach prywatnych	Odsetek kształcących się płatnie w szkołach publicznych	Odsetek kształcących się płatnie w szkołach prywatnych	Odsetek kształcących się w trybie dziennym	Odsetek kontynuujących naukę w miejscu zamieszkania	Odsetek osób kontynuujących naukę w miejscowości oddalonej o mniej niż 30km	Odsetek osób kontynuujących naukę w miejscowości oddalonej o 31-50 km	Odsetek osób kontynuujących naukę w miejscowości oddalonej o 51-100 km	Odsetek osób kontynuujących naukę w miejscowości oddalonej o więcej niż 100 km
Ogółem w próbie (8 powiatów)	71,9	0,9	10,7	16,6	72,7	30,6	33,1	13,0	13,9	9,5
Powiat oławski	77,4	0,0	6,7	15,9	79,9	35,4	40,9	20,7	1,8	1,2
Powiat żniński	75,2	2,2	5,8	16,8	74,5	33,6	36,5	18,3	9,5	2,2
Powiat parczewski	70,7	0,0	19,6	9,8	71,9	12,7	32,1	4,5	47,0	3,7
Powiat świebodziński	70,0	0,0	17,5	12,5	70,8	33,6	31,9	14,3	11,8	8,4
Powiat bytowski	80,7	1,7	7,4	10,2	81,3	38,9	34,3	8,6	13,7	4,6
Powiat gołdapski	62,0	0,7	12,0	25,3	63,8	26,0	27,3	7,3	11,3	28,0
Powiat śremski	72,1	1,6	6,6	19,7	68,9	32,0	33,6	27,9	5,7	0,8
Powiat świdwiński	64,7	0,7	12,0	22,7	67,3	30,0	27,3	4,7	12,7	25,3
Gminy bez PGR	68,7	0,0	14,4	16,9	71,1	31,5	28,0	7,9	21,5	11,1
Gminy z PGR (do 50%)	74,4	1,4	7,3	16,9	73,8	32,3	35,2	17,3	12,2	3,0
Gminy z PGR (> 50%)	70,8	0,8	12,6	15,9	72,3	27,5	34,1	10,7	10,4	17,3
Byli pracownicy PGR	20,0	0,0	40,0	40,0	20,0	20,0	0,0	20,0	20,0	40,0
Rodziny byłych pracowników PGR	73,5	1,4	6,1	19,1	76,2	17,7	42,2	18,4	14,3	7,5
Osoby bez związków z PGR	71,9	0,8	11,2	16,1	72,4	32,5	31,9	12,1	13,8	9,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Odsetki te zróżnicowane są między poszczególnymi powiatami. Osób kształcących się bezpłatnie w szkołach publicznych jest więcej niż przeciętnie w powiatach bytowskim, oławskim i żnińskim. Z kolei w powiatach parczewskim i świebodzińskim aż (odpowiednio) 19,6% i 17,5% kształci się płatnie w szkołach publicznych. Z kolei dla powiatów gołdapskiego, świdwińskiego i średzkiego charakterystyczna jest znacznie większa niż przeciętnie częstość odpłatnego kształcenia w szkołach prywatnych. W powiecie gołdapskim odpłatnie kształci się aż 37% kontynuujących naukę, a w powiecie bytowskim jedynie 17,6%.

Niski odsetek kształcących się odpłatnie charakterystyczny jest także dla powiatu znińskiego (o podobnej charakterystyce do powiatu bytowskiego), gdzie – jak można oczekiwać – wynika to z niskiego poziomu dochodów i braku dostępu do szkół. Paradoksalnie dokładnie tyle samo wynosi w powiecie oławskim – najbardziej zamożnym w próbie, co wynikać może ze względnie dużej łatwości dojazdu do Wrocławia z jego bazą edukacyjną, w dużej mierze opartą na instytucjach publicznych, uzupełnianych przez liczne szkoły i uczelnie prywatne.

Częstość odpłatności za naukę wydaje się być skorelowana z poziomem, na którym jest kontynuowana. Przy wykształceniu policealnym i wyższym przeważająca część respondentów uczęszczających do szkoły płaci za naukę. Także charakterystyka gminy oddziałuje na częstość płatnej edukacji – najwięcej osób płaci za naukę (i kształci się w systemie wieczorowym lub zaocznym) w gminach bez byłych obszarów PGR (co wiązać się może z wyższym poziomem dochodów przeciętnych).

Rysunek 3. Odsetek kształcących się w badanych powiatach z uwzględnieniem odpłatności za naukę

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Znaleźć można także pewne podstawy dla ilustracji tezy o trudniejszych warunkach kształcenia w grupie członków rodzin byłych pracowników PGR – częściej kształcą się w szkołach prywatnych, odpłatnie, ale jednocześnie – w trybie dziennym.

Przeciętnie około 30% respondentów kontynuujących naukę czyni to w miejscu zamieszkania, co z pewnością wiąże się z niższymi kosztami. Z drugiej strony odsetek ten jest silnie warunkowany dostępnością lokalnej bazy edukacyjnej. W 8 badanych powiatach waha

się od 12,7% w powiecie parczewskim do 38,9% w powiecie bytowskim (gdzie, przypomnijmy, mamy do czynienia ze skrajnie niskim poziomem kontynuacji nauki na poziomie wyższym).

Jeśli chodzi o kształcenie poza miejscem zamieszkania, zauważyć można następujące tendencje:

- przeważająca część osób kontynuujących naukę poza miejscowością, w której mieszka na stałe, czyni to w miejscowości oddalonej o nie więcej niż 30 km,
- im bardziej powiat oddalony jest od znaczących ośrodków edukacyjnych, tym przeciętnie mniejszy odsetek osób tam się kształci,
- zasadnicze znaczenie dla wskazywanych odległości ma położenie powiatu i odległość od dużych miast będących silnymi ośrodkami edukacyjnymi – może to zaburzać wyżej opisane tendencje (np. powiat parczewski, gołdapski, świdwiński).

1.4. 2. Mobilność przestrzenna

Drugim kluczowym, a w sytuacji powiatów postpegeerowskich być może nawet ważniejszym aspektem mobilności jest mobilność przestrzenna. Znajduje ona swój wyraz nie tylko w codziennych dojazdach do pracy, ale także w potencjale do trwałej zmiany miejsca zamieszkania. Mobilność tę możemy ocenić poprzez faktycznie zrealizowane wyjazdy (na podstawie informacji o losach nieobecnych członków gospodarstw domowych respondentów), a także poprzez ocenę warunków do migracji (takich jak przeszłe zachowania w tym zakresie, własność mieszkania itp.)

Nieco ponad połowa mieszkańców badanych powiatów mieszka w obecnym miejscu zamieszkania od urodzenia (tabela 8). Odsetek ten waha się od 45,6% w powiecie świebodzińskim do 57,7% w powiecie znińskim. Jest on wyraźnie skorelowany z cechami zamieszkiwanej gminy – tam, gdzie obszarów postpegeerowskich nie ma, odsetek osób deklarujących, iż mieszka w danym miejscu od urodzenia, jest o prawie 6 pkt. proc. większy niż w gminach, w których obszary postpegeerowskie stanowią większość gruntów. Zależność ta potwierdza się też w tym, że wśród byłych pracowników PGR-ów jedynie niecała 1/3 mieszka w miejscowości, w której się urodzili. Oznacza to, że ci ludzie napłynęli na tereny postpegeerowskie w przeszłości. Wskazuje to – być może – na pewien minimalny potencjał dla przenoszenia się, gdyż osoby te mają już za sobą takie doświadczenie (choć w większości zmiana miejsca zamieszkania miała miejsce bardzo dawno). Ale w obecnej sytuacji znacznie ważniejszy jest potencjał migracyjny młodszych kohort, m. in. członków rodzin byłych

pracowników PGR, wśród których odsetek osób mieszkających w danej miejscowości od urodzenia nie odbiega istotnie od wartości charakterystycznej dla osób bez związków z PGR.

Tabela 8. Mobilność przestrzenna mieszkańców badanych powiatów – część 1

	Odsetek osób mieszkających w danym miejscu od urodzenia	Przeciętna relacja długości zamieszkiwania w danym miejscu do długości życia danej osoby	Własność mieszkania				
			Wynajem (01, 02)	Komunalne, służbowe, spółdzielcze (03-06)	Własność iowe (07)	Dom (08)	Inne (09-11)
Ogółem w próbie (8 powiatów)	50,8	75,4	4,0	29,4	42,5	19,0	5,1
Powiat oławski	55,0	77,2	5,9	44,5	22,3	23,8	3,6
Powiat żniński	57,7	77,5	5,6	30,7	46,0	13,3	4,4
Powiat parczewski	50,8	74,2	3,4	7,7	37,5	46,1	5,3
Powiat świebodziński	45,6	71,6	3,6	34,0	44,4	11,5	6,5
Powiat bytowski	51,4	77,0	2,1	15,5	64,5	9,2	8,8
Powiat gołdapski	42,1	70,5	5,1	20,3	40,9	30,5	3,3
Powiat śremski	46,4	74,7	5,5	32,1	40,0	16,7	5,9
Powiat świdwiński	57,4	80,7	0,9	48,0	43,0	5,3	2,8
Gminy bez PGR	53,5	76,6	4,0	30,0	36,1	25,7	4,3
Gminy z PGR (do 50%)	51,8	76,1	4,2	28,8	43,3	17,9	5,8
Gminy z PGR (> 50%)	47,7	73,8	3,7	29,9	45,4	16,4	4,6
Byli pracownicy PGR	31,7	66,9	1,1	24,2	59,8	11,8	3,1
Rodziny byłych pracowników PGR	53,2	76,4	5,3	21,2	52,5	16,0	4,9
Osoby bez związków z PGR	55,7	77,6	4,6	32,4	35,8	21,6	5,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Analizy migracji wskazują, iż jedną z kluczowych barier dla mobilności jest instytucja własności mieszkania czy domu. W badanej próbie prawie 62% respondentów deklaruje zamieszkiwanie we własnym mieszkaniu lub domu. To poważnie utrudnia zmianę miejsca zamieszkania (sprzedaż domu czy mieszkania jest znacznie bardziej skomplikowaną i kosztowną operacją niż np. zakończenie jego wynajmu), z drugiej strony potencjalnie stwarza ułatwienia w postaci dysponowania pewnym kapitałem na „urządzenie się” w nowym miejscu. Niestety drastyczne dysproporcje cen mieszkań i domów na obszarach wiejskich i w dużych miastach sprawiają, że absolutnie nie jest możliwe odtworzenie posiadanego majątku po przeprowadzeniu się do miasta. W tym sensie posiadanie własnego mieszkania czy domu wpływa hamująco na mobilność. Odsetek respondentów deklarujących zamieszkiwanie we własnym mieszkaniu lub domu waha się od 46,1% w powiecie oławskim (a zatem powiecie położonym najbliżej dużego miasta, gdzie potrzeba mobilności nie jest tak znacząca jak w

przypadku obszarów oddalonych od dużych aglomeracji) do 83,6% w powiecie parczewskim. W kilku powiatach przekracza 70%. Duży udział w badanej grupie mają także respondenci zamieszkujący mieszkania komunalne, spółdzielcze lub służbowe: od 7,7% w powiecie parczewskim do 48% w powiecie świdwińskim (przeciętnie 29,4%).

Nie wydaje się, aby wpływ na własność mieszkań miał charakter gminy ze względu na udział obszarów postpegeerowskich: we wszystkich 3 wyróżnionych typach odsetek osób posiadających mieszkanie lub dom na własność wynosił 61-62%, zaś odsetek osób zamieszkujących mieszkania komunalne, spółdzielcze lub służbowe wynosił ok. 29-30%. Wyraźnie z kolei wyższy niż przeciętnie jest odsetek respondentów dysponujących własnym mieszkaniem (rzadziej domem) w grupie byłych pracowników PGR (71,6%). Wiązać się to może z sygnalizowanym w analizach socjologicznych zjawiskiem wykupywania na atrakcyjnych warunkach byłych mieszkań służbowych przez byłych pracowników PGR. Zjawisko to przeniosło się także na populacje członków rodzin byłych pracowników PGR (68,5%).

Badanie faktycznej mobilności nie jest łatwym zadaniem, głównie z powodu trudności w dotarciu do osób, które zmieniły miejsce zamieszkania. W badaniu 8 powiatów zastosowano metodę, polegającą na uzyskaniu od respondenta podstawowych informacji o członkach jego gospodarstwa domowego, w tym o ich mobilności przestrzennej. Pozwoliło to stworzyć bazę członków gospodarstw domowych respondenta liczącą 17 957 rekordów. Spośród tej grupy przeciętnie 8,2% osób było nieobecnych w gospodarstwie domowym przez co najmniej miesiąc w okresie ostatniego roku (tabela 9). Odsetek ten wahał się od 4,3% w powiecie znińskim i świdwińskim do 11% w powiecie parczewskim. Zaznacza się tendencja, zgodnie z którą im większy udział byłego PGR w powierzchni gminy, tym mniejszy odsetek osób przebywających poza domem. Wskazuje to na niebezpieczne zjawisko barier dla mobilności w przypadku ludności z obszarów, gdzie w gospodarce (i zatrudnieniu) dominowały PGR-y. Pozytywnym z kolei zjawiskiem jest względnie wysoka mobilność członków rodziny byłych pracowników PGR.

W prawie 2/3 przypadków nieobecność związana była z pracą, w ok. 1/4 - z nauką. W związku z pracą migrowano najczęściej w powiatach śremskim, oławskim i znińskim. Z drugiej strony wyróżniają się powiaty parczewski i gołdapski, gdzie wyraźnie częściej niż przeciętnie opuszczanie gospodarstwa domowego wiąże się kontynuowaniem nauki poza miejscem zamieszkania.

Spośród osób, które wyjeżdżają do pracy, większość opuszcza Polskę. Jedynie w powiecie śremskim odsetek wyjeżdżających do pracy za granicę wynosi tylko 15%. W innych

(np. świebodziński, bytowski, oławski) przekracza nawet 85%. Najczęściej za granicę wyjeżdżają osoby niezwiązane z byłym PGR, ich byli pracownicy i członkowie ich rodzin częściej migrują „za pracą” w kraju.

Tabela 9. Mobilność przestrzenna mieszkańców badanych powiatów – część 2

	Odsetek osób deklarujących, że trudności w komunikacją stanowią ograniczenie w wyborze miejsca pracy	Odsetek osób deklarujących, że trudności w komunikacją stanowią ograniczenie w wyborze miejsca nauki	Odsetek członków gospodarstwa domowego respondenta nieobecnych przez co najmniej miesiąc w ciągu ostatniego roku	Odsetek osób, których nieobecność związana była z nauką	Odsetek osób, których nieobecność związana była z pracą	Odsetek osób, które w czasie nieobecności związanej z pracą przebywały za granicą	Odsetek osób, które w czasie nieobecności związanej z pracą przebywały w kraju
Ogółem w próbie (8 powiatów)	29,3	21,1	8,2	23,8	63,3	64,9	35,1
Powiat oławski	17,6	10,6	10,1	14,6	70,2	86,7	13,3
Powiat żniński	36,1	25,5	4,3	18,7	69,2	82,3	17,7
Powiat parczewski	43,8	35,1	11,0	39,1	52,4	60,0	40,0
Powiat świebodziński	20,3	12,4	4,8	20,7	57,7	87,9	12,1
Powiat bytowski	37,3	22,1	8,2	12,7	61,9	87,6	12,4
Powiat gołdapski	28,7	25,6	10,3	31,7	58,1	76,7	23,3
Powiat śremski	22,5	21,0	12,9	23,6	70,8	15,5	84,5
Powiat świdwiński	28,2	16,3	4,3	17,9	68,4	79,4	20,6
Gminy bez PGR	25,7	18,0	8,7	24,7	59,2	76,9	23,1
Gminy z PGR (do 50%)	31,3	22,6	8,4	24,1	65,1	55,4	44,6
Gminy z PGR (powyżej 50%)	28,8	20,9	7,5	22,7	63,8	72,5	27,5
Byli pracownicy PGR	35,8	20,4	7,2	23,8	67,5	59,9	40,1
Rodziny byłych pracowników PGR	37,0	29,7	11,3	26,8	61,1	48,6	51,4
Osoby bez związków z PGR	26,1	19,7	7,8	23,0	62,9	70,5	29,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

2. Ludność powiatów postpegeerowskich na rynku pracy

2.1. Aktywność ekonomiczna ludności

Badane powiaty charakteryzują się bardzo niską aktywnością ekonomiczną ludności. W grupie osób w wieku 15-64 lata jedynie 3 osoby na 5 chcą podjąć pracę zawodową (tabela 10). Najwyższe stopy aktywności zanotowano w powiecie gołdapskim i oławskim, najniższe – w powiatach żnińskim i bytowskim. Przeciętnie aktywność mężczyzn jest o ok. 10 punktów procentowych wyższa niż aktywność zawodowa kobiet. Zgodnie z typowym przebiegiem aktywności w trakcie trwania życia – najwyższą aktywnością cechuje się grupa w wieku

prime-age (25-44 lata – prawie 85%), niższą - osoby w wieku niemobilnym (45 – 64 lata - 58%) i najniższą - osoby najmłodsze (15 – 24 lata - 30%), najprawdopodobniej w dużej mierze kontynuujące naukę. Nie występują znaczące różnice, jeśli chodzi o stopień aktywności na wsi i w mieście, choć w najmniejszych miastach (do 10 tys. mieszkańców) jest ona o kilka punktów procentowych niższa niż przeciętnie.

Aktywność ekonomiczna mężczyzn jest wyższa od aktywności kobiet we wszystkich badanych powiatach, choć różnica w ich aktywności waha się od ok. 4 punktów procentowych w powiecie świebodzińskim do 18 punktów w powiecie bytowskim. Jeśli chodzi o zróżnicowanie aktywności w przekroju wieku, zgodnie z oczekiwaniami najbardziej zróżnicowana jest w skrajnych grupach wieku: szczególną uwagę zwraca znacząco wyższa niż przeciętnie aktywność zawodowa osób najmłodszych w powiatach śremskim, gołdapskim i świebodzińskim. Jedynie w przypadku ostatniego z wymienionych powiatów, odchylenie to możemy wyjaśnić niższą niż przeciętnie kontynuacją nauki. Z kolei wysoki poziom aktywności edukacyjnej może stać za bardzo niską aktywnością osób najmłodszych w powiecie oławskim (w przypadku którego zarówno położenie, jak i względnie wysoki poziom dochodów ułatwia kontynuowanie nauki na poziomie średnim i wyższym).

Z kolei odchylenia stopy aktywności osób w wieku 45-64 w poszczególnych powiatach sięgają nawet 20%. Mieszkańcy powiatów oławskiego i gołdapskiego w wieku niemobilnym są o ok. 1/5 bardziej aktywni ekonomicznie niż przeciętnie w tej grupie wieku. Dezaktywizacja zawodowa przebiega z kolei znacznie szybciej niż przeciętnie w powiatach znińskim i śremskim. Nie ujawniają się znaczące różnice w poziomie aktywności ekonomicznej w przekroju klas miejscowości.

Nie wydaje się, aby uprawnioną była teza o znaczącym wpływie udziału PGR w obszarze zamieszkiwanej gminy na obecną sytuację na rynku pracy jej mieszkańców (w zakresie aktywności zawodowej): jest ona nieznacznie niższa względem średniej w przypadku gmin, na terenie których znajdowały się PGR, choć stanowiły mniej niż 50% ich powierzchni¹⁵. Jedynie w przypadku najmłodszych wyraźna jest niższa aktywność w gminach, gdzie w przeszłości nie istniały PGR – w świetle danych o kontynuacji nauki różnicę tę wyjaśnić można wyższą aktywnością edukacyjną.

¹⁵ Jest to dość zaskakująca konkluzja powtarzająca się także w innych fragmentach badania. Być może w przypadku gmin, gdzie PGRy stanowiły dominującą część gminy, łatwiejsze było całościowe przejęcie jej majątku, co prowadziło do ustabilizowania sytuacji. Paradoksalnie okazać się może, że znacznie trudniejsza sytuacja dotyczy gmin, gdzie – choć obszary PGR miały znaczący udział w powierzchni gminy – nie stanowił większości tego obszaru.

Byli pracownicy PGR charakteryzują się niższym udziałem osób pracujących lub poszukujących pracy (różnica około 11%), ale – jak się wydaje – wynika ona z odmiennej niż przeciętna struktury wieku tej grupy. Jeśli ograniczymy badaną populację do grupy 45-64 lata, wówczas różnica ta sięgnie jedynie 7%. Fakt byłego zatrudnienia w PGR wpływa szczególnie silnie na dezaktywizację zawodową kobiet, choć czynnikiem mogącym mieć tu znaczenie jest różnica w ustawowym (a także wcześniejszym) wieku emerytalnym kobiet. Objęcie próbą osób w wieku 15-64 bez względu na płeć powoduje, iż wśród respondentów znajdują się kobiety w wieku przekraczającym ustawy dla nich wiek emerytalny.

Tabela 10. Aktywność zawodowa ludności w badanych powiatach: współczynnik aktywności ekonomicznej według wybranych cech

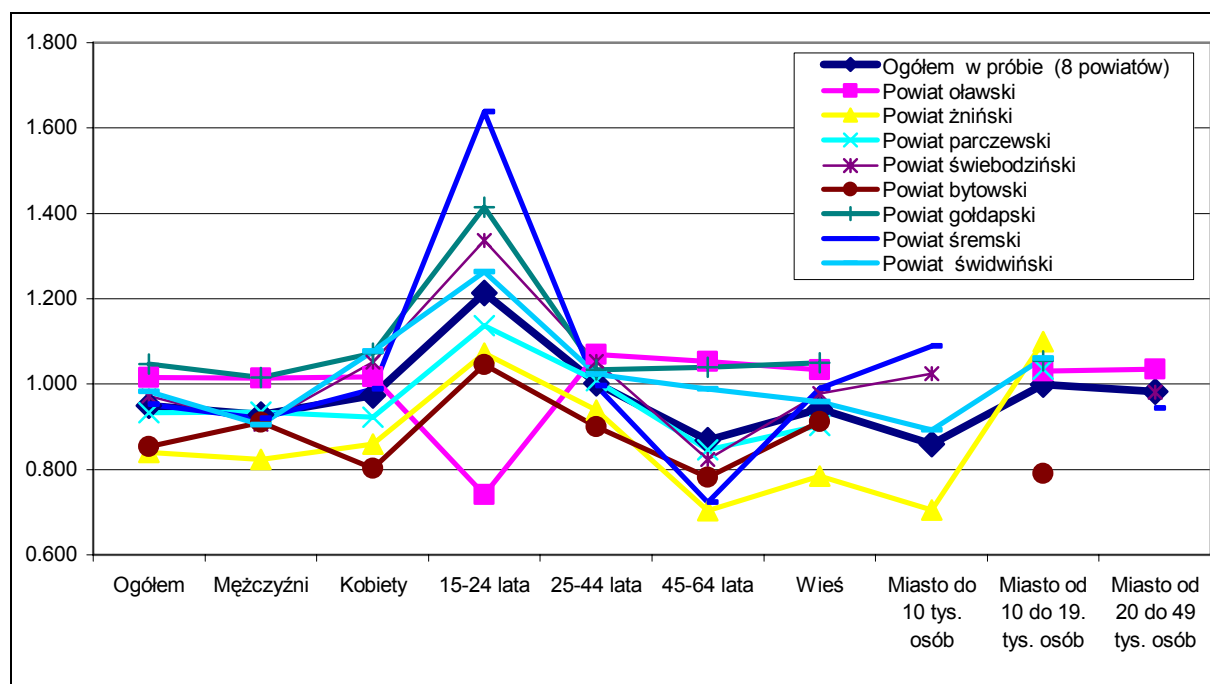
	Ogółem	Płeć		Wiek			Klasa miejscowości zamieszkania			
		Mężczyźni	Kobiety	Osoby w wieku 15-24 lata	Osoby w wieku 25 – 44 lata	Osoby w wieku 45 – 64 lata	Wieś	Miasto do 10 tys. osób	Miasto od 10 do 19 tys. osób	Miasto od 20 do 49 tys. osób
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	63,2	70,2	56,4	30,0	84,8	58,0	63,5	62,4	62,2	61,0
Ogółem w próbie (8 powiatów)	60,0	65,2	54,9	36,4	84,9	50,4	59,9	53,6	62,1	59,9
Powiat oławski	64,2	71,2	57,4	22,2	90,7	61,1	65,7		64,1	63,1
Powiat żniński	53,1	57,9	48,5	32,2	79,6	40,8	49,9	44,0	68,4	
Powiat parczewski	59,0	65,6	52,0	34,1	85,5	49,0	57,3		64,3	
Powiat świebodziński	61,4	63,6	59,3	40,1	89,3	47,7	62,1	63,9		59,8
Powiat bytowski	53,9	63,9	45,2	31,4	76,3	45,3	58,0		49,1	
Powiat gołdapski	66,1	71,3	60,5	42,4	87,6	60,2	66,8		65,6	
Powiat śremski	60,2	64,6	55,8	49,1	84,4	41,9	62,9	67,9		57,6
Powiat świdwiński	62,1	63,5	60,8	37,9	86,7	57,3	60,9	55,6	65,9	
Gminy bez PGR	62,2	66,6	58,0	30,0	86,8	58,7	58,3		65,4	63,1
Gminy z PGR (do 50%)	57,7	63,7	51,8	38,8	82,1	45,0	58,7	52,8	57,9	57,6
Gminy z PGR (> 50%)	61,8	66,3	57,2	37,2	87,8	52,3	61,7	55,6	65,6	59,8
Byli pracownicy PGR	53,1	60,8	41,8	0,0	83,3	46,8	54,3	54,2	53,2	48,6
Rodziny byłych pracowników PGR	64,1	70,5	60,0	40,7	84,7	55,8	60,8	60,9	71,5	66,0
Osoby bez związków z PGR	61,2	65,9	56,7	35,7	85,2	52,3	61,5	51,9	63,0	61,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Aktywność ekonomiczna ludności w badanych powiatach postpegeerowskich szczególnie negatywnie wypada w zestawieniu z ogólnopolskimi danymi BAEL. Aktywność ogółem w badanych powiatach jest o ponad 5% (3,2 pkt procentowe) niższa niż przeciętnie w kraju. Charakterystyczne dla aktywności ekonomicznej mieszkańców powiatów postpegeerowskich są także:

- różnica aktywności w badanych powiatach względem średniej ogólnopolskiej niższa w przypadku kobiet niż mężczyzn (1,5 względem 5 punktów procentowych),

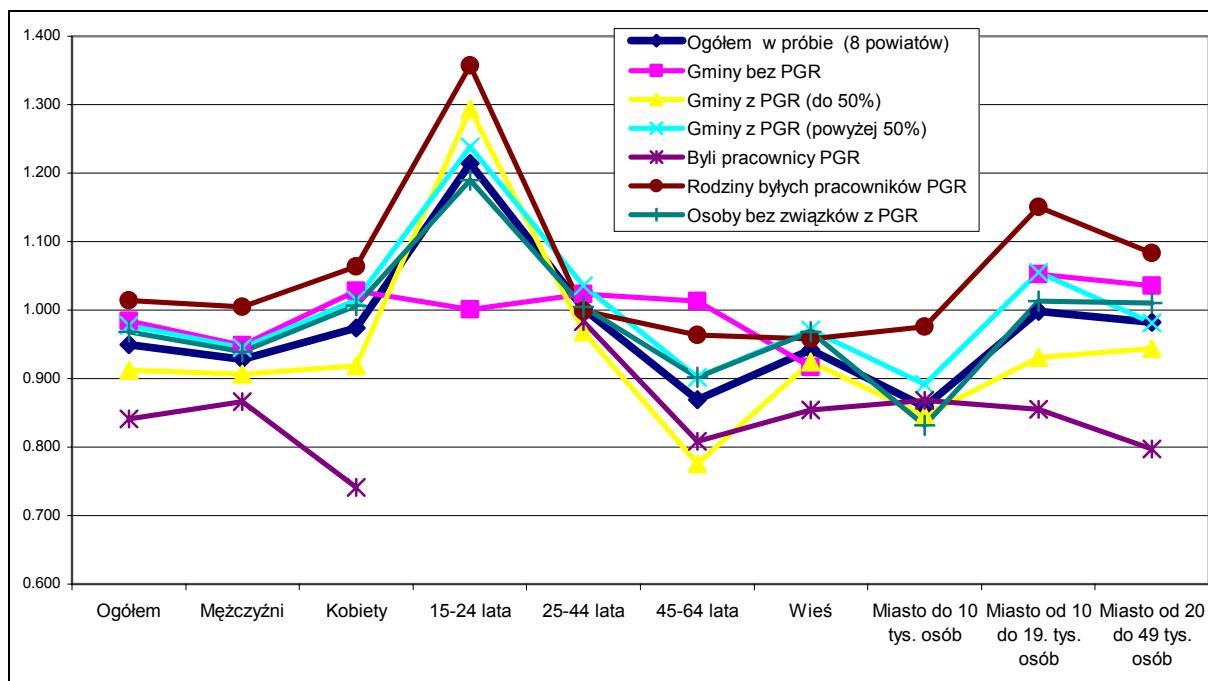
- osoby w wieku 15-24 charakteryzują się o ponad 1/5 wyższą aktywnością zawodową niż przeciętnie, co sygnalizuje niższą częstość kontynuacji nauki w tym wieku (przynajmniej w trybie stacjonarnym) – wynikać ono może z barier w dostępie do szkół średnich i wyższych (związanych zarówno z ograniczeniami finansowymi, jak i niższym poziomem nauczania na poziomie podstawowym); zjawisko to może być zarówno barierą dla lokalnych dopasowań popytu i podaży, jak i dla mobilności,
- aktywność osób w wieku 25-44 lata nie odbiega od średniej ogólnopolskiej, natomiast osoby w wieku niemobilnym charakteryzują się aktywnością poniżej przeciętnej (różnica sięga 8 punktów procentowych),
- najmniejsza różnica w poziomie aktywności ekonomicznej obserwowana jest w miastach powyżej 10 tys. mieszkańców, jest natomiast bardzo duża na wsi, gdzie zwykle obserwujemy względnie dużą aktywność ekonomiczną zawiązaną z zatrudnieniem w rolnictwie¹⁶.

Rysunek 4. Relacja stóp aktywności w badanych powiatach do średniej ogólnopolskiej według cech demograficznych – 8 powiatów

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

¹⁶ W przypadku obszarów postpegeerowskich ograniczenia związane z własnością ziemi i brakiem powszechnego dostępu do indywidualnych gospodarstw rolnych uniemożliwia działanie typowego np. dla województw Polski wschodniej bufora przenoszenia się zmian restrukturyzacyjnych w gospodarce na rynek pracy.

Rysunek 5. Relacja stóp aktywności na obszarach postpegeerowskich do średniej ogólnopolskiej według cech demograficznych – znaczenie związku z byłym PGR
 Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Byli pracownicy PGR-ów charakteryzują się aktywnością zawodową o ok. 10 punktów procentowych niższą niż przeciętnie w Polsce. Różnica ta jest w szczególności duża w przypadku kobiet, osób w wieku 45-64 lata (co wiązać się może z przepisami emerytalnymi, w tym regulacjami dotyczącymi wcześniejszych emerytur, także tymi z początku lat 90-tych) oraz mieszkańców miast powyżej 20 tys. mieszkańców. Natomiast względnie najlepiej przedstawia się aktywizacja zawodowa osób z rodzin byłych pracowników PGR-ów: w tej grupie jedynie osoby najstarsze i mieszkające na wsi są mniej aktywne niż przeciętnie w kraju.

Czynnikiem silnie wpływającym na aktywność zawodową i zagregowane wyniki rynku pracy jest dostęp do indywidualnego gospodarstwa rolnego (tabela 11). W razie trudności ze znalezieniem zatrudnienia najemnego może stanowić on warsztat pracy i choć częściowo zapewniać środki do życia. W przypadku obszarów postpegeerowskich odsetek osób posiadających użytkownika gospodarstwa rolnego w gospodarstwie domowym jest mały i wynosi przeciętnie jedynie 11,8% (od 4,1% w powiecie świebodzińskim do 32,9% w powiecie parczewskim), ale wyraźne jest oddziaływanie tego elementu jako czynnika zwiększającego aktywność zawodową (choć często wiąże się ona z ukrytym bezrobociem). Przeciętnie osoby mające dostęp do indywidualnego gospodarstwa rolnego charakteryzują się o ok. 9 punktów procentowych wyższą aktywnością niż osoby bez takiego dostępu. Różnica

ta jest największa w powiatach świdwińskim i bytowskim, a najmniejsza w śremskim i oławskim. Na różnicę tę wpływa także fakt, czy były PGR dominował czy nie w gminie zamieszkania respondenta – największa różnica obserwowana jest w przypadku gmin, gdzie powierzchnia byłego PGR stanowiła ponad 50% powierzchni gminy.

Tabela 11. Aktywność ekonomiczna ludności w badanych powiatach: współczynnik aktywności ekonomicznej według dostępu do indywidualnego gospodarstwa rolnego oraz wykształcenia

	Ogółem	Posiadanie gospodarstwa rolnego		Wykształcenie						
		Tak	Nie	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	67,3	-	-	86,7		73,8	74,2	49,3	70,2	30,0
Ogółem w próbie (8 powiatów)	59,9	68,5	58,8	89,2	71,2	74,0	73,4	53,5	71,6	30,2
Powiat oławski	64,1	68,5	63,4	89,0	88,5	88,2	75,0	47,5	73,2	12,3
Powiat żniński	53,0	62,5	52,5	92,9	83,3	63,6	68,5	53,8	61,1	25,4
Powiat parczewski	58,9	67,0	55,0	90,9	50,0	72,4	73,5	56,2	63,6	33,9
Powiat świebodziński	61,4	71,1	60,8	86,7	66,7	58,8	72,3	52,9	77,7	30,9
Powiat bytowski	53,9	67,2	52,6	88,2	54,5	83,3	69,3	45,9	75,5	25,8
Powiat gołdapski	66,2	72,3	64,9	92,0	80,6	76,0	79,6	60,0	83,7	39,1
Powiat śremski	60,1	64,2	59,7	91,3	62,5	58,8	70,8	67,7	67,4	32,7
Powiat świdwiński	61,9	78,1	61,2	84,6	67,9	76,7	76,8	47,3	75,1	34,3
Gminy bez PGR	62,1	69,2	60,5	90,7	71,4	82,2	78,5	48,4	69,2	23,4
Gminy z PGR (do 50%)	57,6	64,5	56,8	90,5	72,8	62,3	71,0	55,0	67,6	28,3
Gminy z PGR (> 50%)	61,8	73,5	60,5	84,7	68,5	74,4	73,1	55,7	79,0	35,3
Byli pracownicy PGR	53,2	63,5	52,3	91,1	55,6	50,0	61,9	44,8	63,5	37,7
Rodziny byłych pracowników PGR	63,9	70,3	63,2	88,2	66,7	62,5	76,5	57,5	77,5	34,0
Osoby bez związków z PGR	61,1	69,1	59,9	89,1	72,4	76,2	76,1	53,9	73,0	25,8

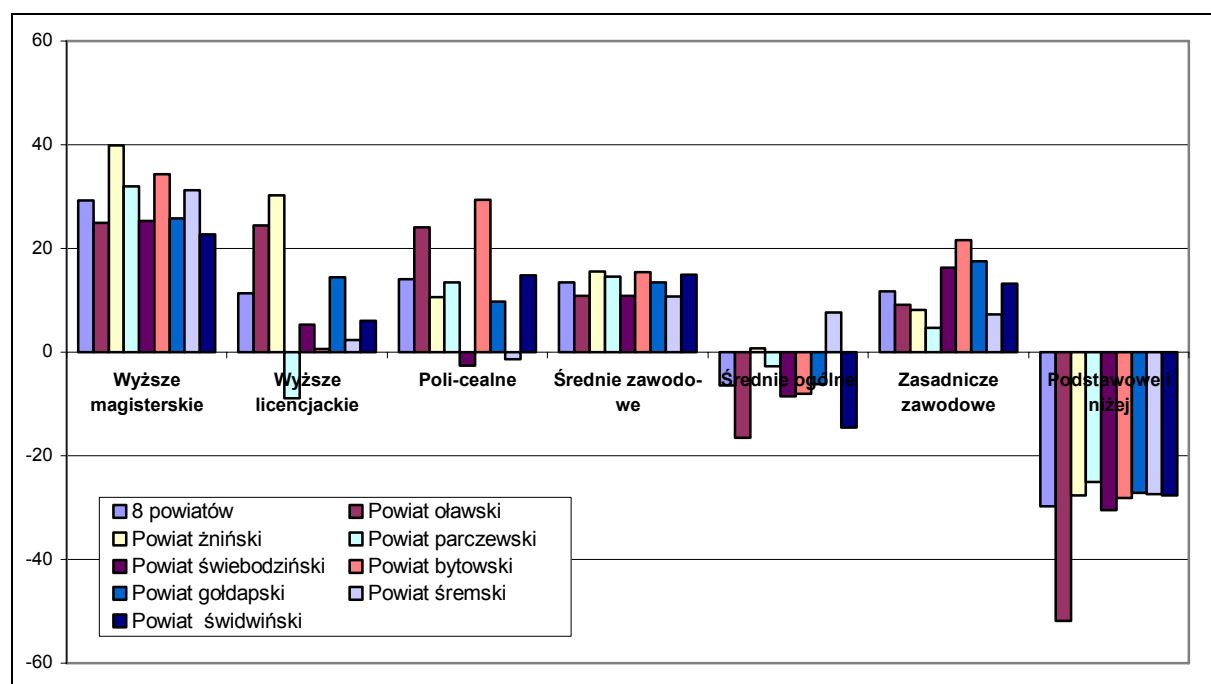
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Podobnie jak w przypadku analiz ogólnopolskich, także w powiatach postpegeerowskich obserwujemy dodatnią zależność między poziomem wykształcenia a poziomem aktywności ekonomicznej (tabela 11). Najbardziej aktywne ekonomicznie są osoby, których potencjalne korzyści z podjęcia pracy zawodowej są najwyższe, a więc osoby o wysokich kwalifikacjach, którym stosunkowo najłatwiej jest znaleźć pracę oferującą względnie wysokie wynagrodzenie. W grupie osób z wykształceniem magisterskim aktywność sięga niemal 90%. W przypadku powiatów postpegeerowskich potwierdza się formułowana na podstawie najnowszych badań teza (UNDP 2007, Witkowski 2007), iż istotnie różni się sytuacja zawodowa osób z wykształceniem wyższym magisterskim i licencjackim. Odsetek osób deklarujących wykształcenie licencjackie jest niewielki (ok. 3% - porównywalny z odsetkiem osób z wykształceniem policealnym) – ich aktywność jest jednak

niższa niż osób z wykształceniem magisterskim. I nie wynika to tylko z faktu kontynuacji nauki na poziomie magisterskim (kontynuuje ją bowiem tylko 1/3 respondentów z tym typem wykształcenia).

Druga charakterystyczna cecha badanej grupy to bardzo niewielka różnica w aktywności zawodowej osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim zawodowym i policealnym. Niższa niż przeciętnie aktywność osób z wykształceniem średnim ogólnym (kontynuacja nauki) oraz podstawowym (kontynuacja nauki + najstarsze grupy wieku) są typowe dla większości analiz polskiego rynku pracy.

Nie we wszystkich powiatach dany typ wykształcenia w sposób identyczny zmienia poziom aktywności (w relacji do przeciętnego wskaźnika aktywności). Jak ilustruje wykres, w powiecie parczewskim osoby z wykształceniem licencjackim charakteryzują się niższą aktywnością niż przeciętnie, a w powiecie śremskim – względnie aktywne (w relacji do średniej) są osoby z wykształceniem średnim ogólnym.

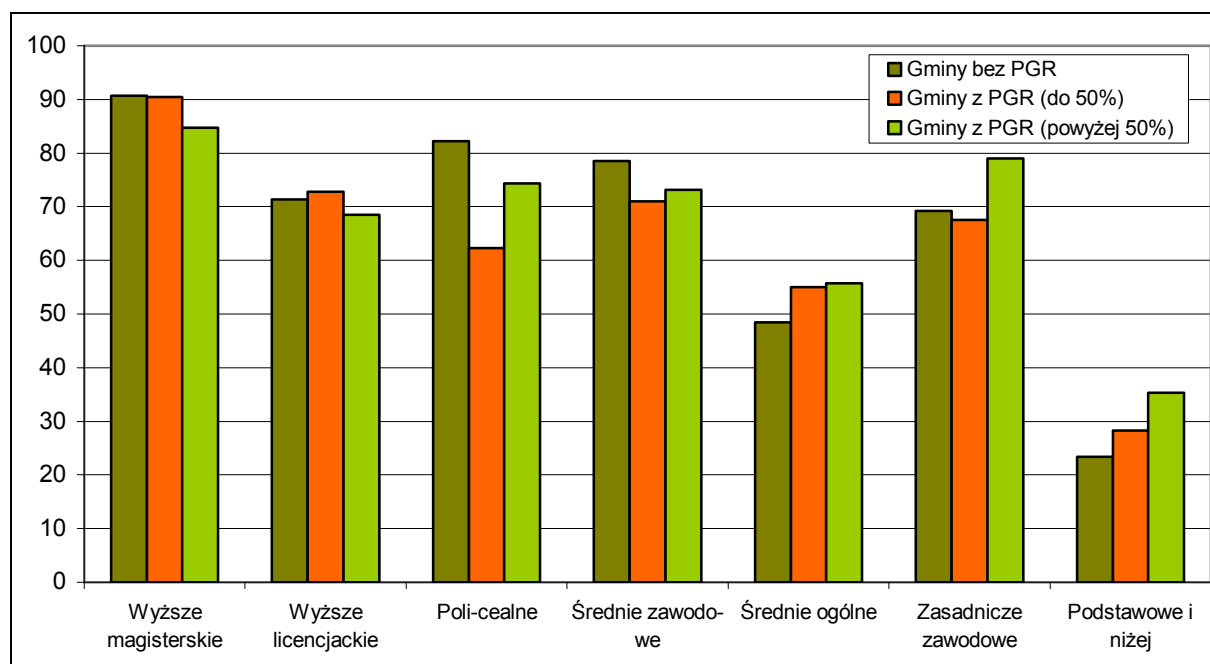

Rysunek 6. Różnica stopy aktywności zawodowej osób o danym poziomie wykształcenia względem przeciętnej – według powiatów

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

W przypadku wykształcenia wyższego, policealnego i średniego zawodowego, osoby zamieszkujące w gminie bez obszarów postpegeerowskich charakteryzują się wyższą aktywnością niż osoby z gmin obejmujących takie obszary. Tymczasem w przypadku wykształcenia średniego ogólnego, zasadniczego zawodowego oraz gimnazjalnego – jest

odwrotnie: to właśnie ludność w gminach, gdzie obszary PGR stanowiły znaczący udział powierzchni, częściej chcą aktywnie uczestniczyć w rynku pracy.

Rysunek 7. Stopy aktywności ludności badanych powiatów według wykształcenia i cech gminy z punktu widzenia udziału obszarów byłego PGR w powierzchni gminy

Zródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

2.2. Zatrudnienie, czyli kto osiąga sukces w aktywizacji zawodowej?

Aktywizacja zawodowa oznacza wejście na rynek pracy i podjęcie decyzji o jej poszukiwaniu. To, czy będzie skuteczna, w dużej mierze zależy od strony popytowej tego rynku. Praktycznym miernikiem sukcesu w aktywizacji jest fakt wykonywania pracy. Może być ono rozumiane najszerszej (zgodnie z definicją stosowaną przez GUS w BAEL i zastosowaną także w tej ankiecie) jako wykonywanie pracy przez co najmniej 1 godzinę tygodniowo przynoszącej dochód lub posiadanie pracy, czasowo niewykonywanej (np. z powodu choroby, urlopu) zapewniającej taki dochód. Takie ujęcie uwzględnia w zatrudnieniu także osoby pracujące dorywczo, a także pracujące w niewielkim wymiarze czasu w rolnictwie indywidualnym, w przypadku którego zatrudnienie w Polsce wciąż w dużej mierze ma charakter pozarynkowy, *de facto* bezrobocia ukrytego. Dyskusyjna jest także kwestia samozatrudnienia: w przypadku części osób ma ono charakter wyboru opartego o porównanie korzyści z pracy najemnej i na własny rachunek, ale w części wynika z porażki w zetknięciu z popytem rynkowym i koniecznością samodzielnego zorganizowania sobie miejsca pracy. Część samozatrudnionych to osoby osiągające bardzo niski dochód, ale trzymające się swego

zajęcia jako jedyne go im dostępnego. W tej części rozdziału zatrudnienie definiowane jest w sposób najszerszy. W części raportu dotyczącej wykonywania pracy wrócimy do kwestii znaczenia zatrudnienia najemnego i innych form pracy.

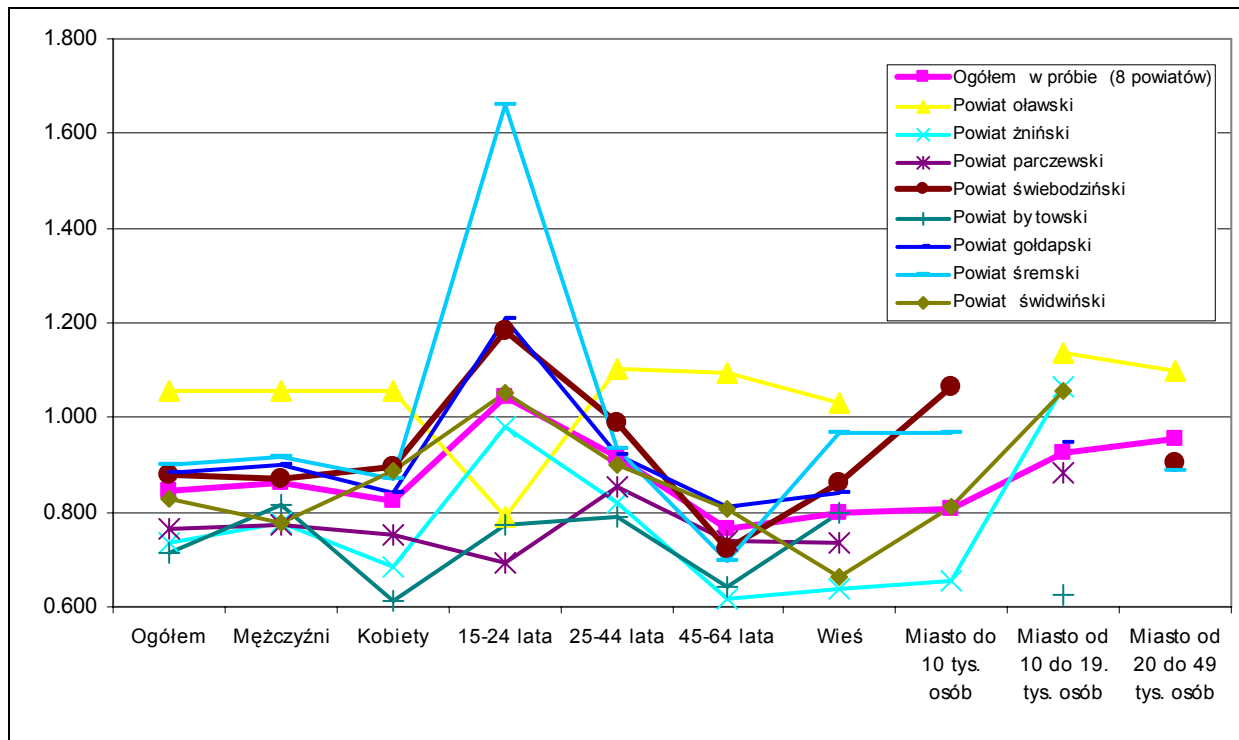
Tabela 12. Wskaźnik zatrudnienia ludności w badanych powiatach: współczynnik aktywności ekonomicznej według wybranych cech

	Ogółem	Płeć		Wiek			Klasa miejscowości zamieszkania			
		Mężczyźni	Kobiety	Osoby w wieku 15-24 lata	Osoby w wieku 25 – 44 lata	Osoby w wieku 45 – 64 lata	Wieś	Miasto do 10 tys. osób	Miasto od 10 do 19 tys. osób	Miasto od 20 do 49 tys. osób
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	57,1	63,7	50,6	23,4	77,6	53,2	57,6	54,7	54,9	54,4
Ogółem w próbie (8 powiatów)	48,2	54,8	41,7	24,5	71,0	40,7	46,1	44,1	50,8	52,0
Powiat oławski	60,2	67,3	53,4	18,5	85,5	58,2	59,3		62,3	59,8
Powiat żniński	42,0	49,5	34,6	23,0	63,7	32,9	36,8	35,7	58,5	
Powiat parczewski	43,7	49,1	38,0	16,2	66,3	39,4	42,3		48,4	
Powiat świebodziński	50,2	55,3	45,3	27,7	76,8	38,4	49,7	58,3		49,2
Powiat bytowski	40,7	51,8	31,0	18,1	61,2	34,1	46,1		34,3	
Powiat gołdapski	50,3	57,4	42,5	28,3	71,6	43,2	48,4		52,0	
Powiat śremski	51,3	58,5	44,0	38,9	72,3	37,1	55,8	52,8		48,2
Powiat świdwiński	47,2	49,6	45,0	24,7	69,9	43,0	38,2	44,4	58,0	
Gminy bez PGR	52,9	56,3	49,7	18,8	75,5	52,4	46,1		54,9	59,8
Gminy z PGR (do 50%)	47,1	55,1	39,2	26,9	68,9	37,7	47,2	44,0	47,5	48,2
Gminy z PGR (> 50%)	46,9	53,6	40,1	24,9	71,1	37,3	44,9	44,4	52,0	49,2
Byli pracownicy PGR	40,8	48,7	29,1	0,0	66,2	35,5	38,3	45,8	42,2	46,3
Rodziny byłych pracowników PGR	49,3	60,3	42,2	25,5	68,8	43,1	43,9	42,0	57,5	61,0
Osoby bez związków z PGR	50,1	56,2	44,4	24,4	72,0	44,5	49,1	44,3	52,1	52,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

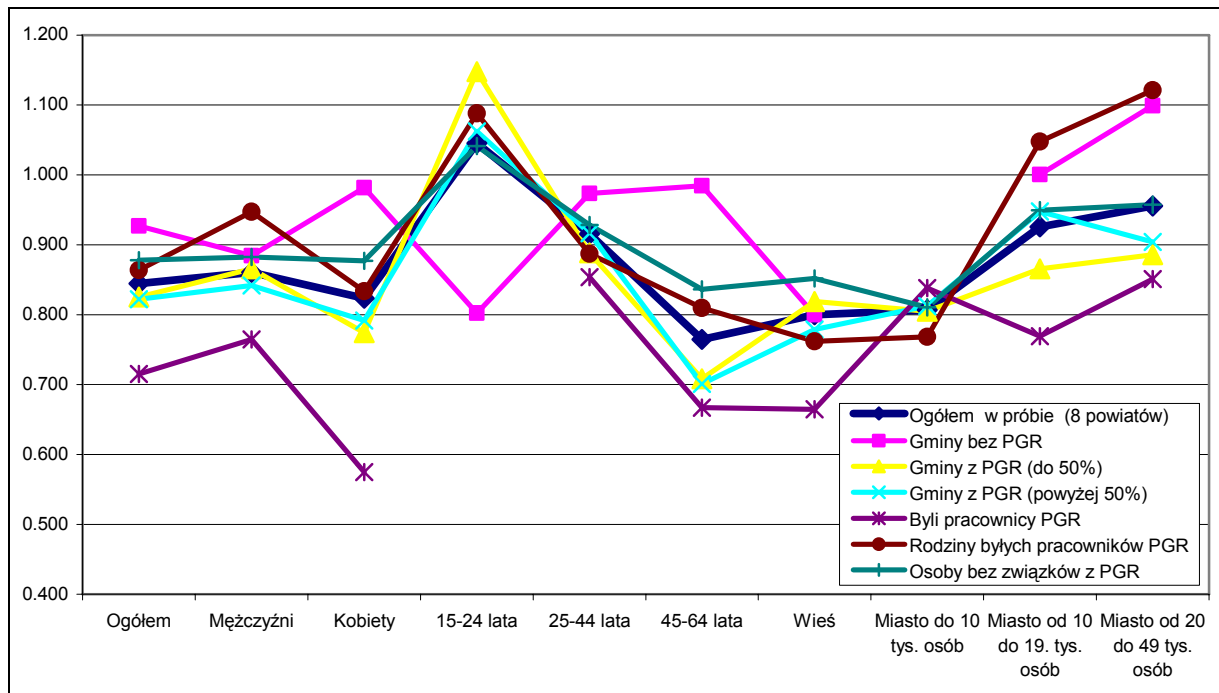
Spośród osób w wieku 15-64 lata w badanych 8 powiatach jedynie 48,2% pracowało (tabela 12). W przypadku obszarów postpegeerowskich odsetek zatrudnionych w populacji jest wyższy wśród mężczyzn niż wśród kobiet (różnica przekracza 13 punktów procentowych). Zależność stopy zatrudnienia i wieku respondentów jest podobna do stwierdzonej w przypadku aktywności: największy (bo wynoszący 71%) jest udział pracujących w grupie 25-44 lata. Spośród osób w wieku 45-64 lata pracuje jedynie 40%, zaś w grupie najmłodszej – jedynie ¼ respondentów. Widoczna jest różnica w stopie zatrudnienia między obszarami miejskimi i wiejskimi – największy odsetek ludności pracuje w miastach

ponad dwudziestotysięcznych, natomiast najniższy – w małych miasteczkach (różnica sięga 8 punktów procentowych).

Rysunek 8. Relacja stóp zatrudnienia w badanych powiatach do średniej ogólnopolskiej według cech demograficznych – 8 powiatów

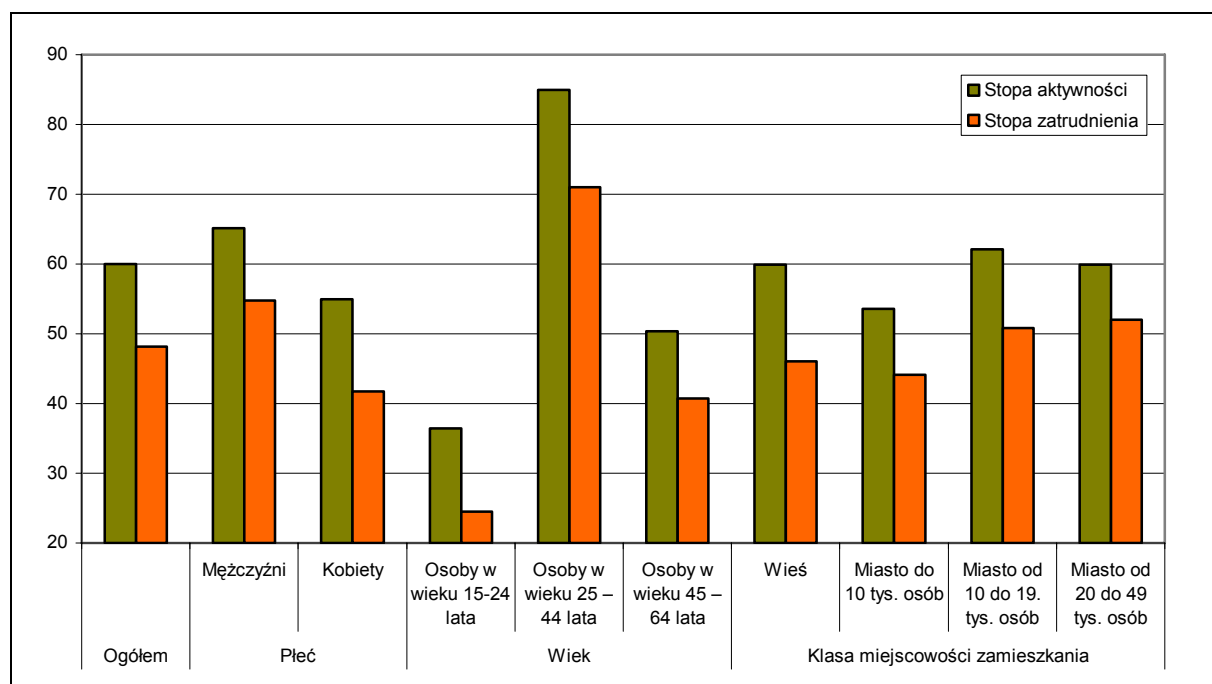
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Rysunek 9. Relacja stóp zatrudnienia na obszarach postpegeerowskich do średniej ogólnopolskiej według cech demograficznych – znaczenie związku z byłym PGR

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Badane powiaty różnią się pod względem odsetka pracujących w ludności ogółem. Najwyższy jest w powiecie oławskim, gdzie przekracza 60%, zaś najniższy w powiatach znińskim i bytowskim, gdzie jedynie 4 osoby na 10 w wieku produkcyjnym pracują. Tak niski udział pracujących w ludności dotyczy zwłaszcza kobiet. W przekroju wieku, podobnie jak w przypadku aktywności, największe różnice w stopach zatrudnienia występują w grupie najmłodszych i najstarszych osób. Stopy zatrudnienia są wyraźnie niższe w gminach, gdzie obszary byłych PGR stanowią znaczący odsetek powierzchni (przeciętnie różnica sięga 6 punktów procentowych). Wyraźnie także niższe są stopy zatrudnienia w grupie byłych pracowników PGR (co wiąże się raczej z ich wiekiem). Z kolei, jak się wydaje, przynależność do rodziny pracownika PGR nie ma istotnego znaczenia dla faktu podjęcia pracy zawodowej (pewne różnice obserwowane są w przekroju klasy miejscowości).

Rysunek 10. Stopa aktywności zawodowej i stopa zatrudnienia na terenie 8 badanych powiatów

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Cechy demograficzne różnicują szanse na sukces w aktywizacji zawodowej (rysunek 10). Przeciętnie w badanej próbie ludności z obszarów postpegeerowskich różnica między stopą aktywności a stopą zatrudnienia wynosi 11,8 punktu procentowego. Nie zaskakuje, iż wyższa jest wśród kobiet (jest to typowe dla całej Polski). Ale - co ciekawe - najmniejsza różnica obserwowana jest w grupie najstarszych osób, co wiąże się zapewne z wczesną dezaktywizacją zawodową w tej grupie – nie należy zatem pochwycie interpretować tego

faktu jako oznaki dobrej sytuacji tej grupy na rynku pracy. Nietypowa (w porównaniu z przeciętną dla Polski) jest także duża różnica stóp aktywności i zatrudnienia w przypadku obszarów wiejskich. Tłumaczyć to można małym dostępem do indywidualnych gospodarstw rolnych, co przy niedostatecznym popycie na pracę najemną przekładać się może na względnie wysoką stopę bezrobocia na tych obszarach.

Dość typowo kształtuje się w przypadku powiatów postpegeerowskich stopa zatrudnienia w zależności od poziomu wykształcenia (tabela 13): najwyższa w przypadku osób z wyższym wykształceniem, a następnie zawodowym (średnim i zasadniczym). Tradycyjnie najniższą stopą zatrudnienia charakteryzują się osoby z wykształceniem ogólnym – średnim i podstawowym. Analiza wskaźników zatrudnienia według poziomu wykształcenia pozwala zauważyć, że:

- stopa zatrudnienia osób z wykształceniem licencjackim jest znacząco niższa od aktywności osób z wykształceniem magisterskim (różnica sięga 25 punktów procentowych), przy czym wyjątkiem jest tu powiat oławski, co może wskazywać, iż popyt na pracę osób z tym poziomem wykształcenia na obszarach oddalonych od większych miast jest znikomy a w ich pobliżu znaczniejszy¹⁷; a zatem proste promowanie kształcenia na poziomie licencjackim nie wpłynie jednakowo na poprawę sytuacji na lokalnych rynkach pracy,
- niskie wskaźniki zatrudnienia odnotowano w grupie osób z wykształceniem ogólnym – średnim i podstawowym; częściowo może się to wiązać z niską aktywnością ekonomiczną w tych grupach – spojrzenie na wysokość stóp bezrobocia pozwoli stwierdzić, czy problem leży także po stronie popytowej,
- względnie wysokie wskaźniki zatrudnienia odnotowano dla osób z wykształceniem zawodowym – średnim, ale także zasadniczym zawodowym; choć i tu powiaty różnią się znacząco – zwracają uwagę powiat oławski i gołdapski, gdzie stopy zatrudnienia osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym przekraczają 65%,
- w zasadzie trudno stwierdzić, aby struktura aktywności wg wykształcenia różniła się w przekroju cech gminy z punktu widzenia powierzchni PGR czy historii kariery zawodowej respondenta (związków z PGR).

W porównaniu do ogólnopolskich wskaźników zatrudnienia badane obszary charakteryzują się niższymi stopami zatrudnienia w przypadku wszystkich poziomów wykształcenia. Różnice sięgają zwykle kilku punktów procentowych.

¹⁷ W dużej mierze wydaje się to być związane z możliwością dojeżdżania do pracy we Wrocławiu, choć pewne znaczenie mogło mieć tu utworzenie SSE, w której zatrudnienie znalazło kilka tysięcy osób.

Tabela 13. Wskaźnik zatrudnienia ludności w badanych powiatach: współczynnik aktywności ekonomicznej według wybranych cech

	Ogółem	Posiadanie gospodarstwa rolnego		Wykształcenie						
		Tak	Nie	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	57,1	-	-	83,4		68,0	67,8	43,2	61,9	24,9
Ogółem w próbie (8 powiatów)	48,2	62,1	46,3	85,0	59,9	63,9	62,0	40,0	58,2	18,1
Powiat oławski	60,2	58,6	60,5	88,3	84,6	79,4	69,7	42,5	67,1	10,5
Powiat żniński	42,1	57,5	41,2	88,1	61,1	27,3	58,3	40,0	49,0	16,8
Powiat parczewski	43,6	62,4	34,4	81,8	44,4	62,1	60,3	38,2	46,7	16,4
Powiat świebodziński	50,3	62,2	49,6	80,0	52,4	52,9	64,2	36,3	64,2	22,2
Powiat bytowski	40,6	60,9	38,8	82,4	54,5	83,3	52,6	23,0	61,2	15,6
Powiat gołdapski	50,3	65,7	47,0	84,0	58,1	72,0	58,4	43,8	70,1	22,6
Powiat śremski	51,4	61,2	50,5	82,6	58,3	41,2	63,9	58,1	56,7	25,2
Powiat świdwiński	47,0	65,6	46,2	84,6	57,1	70,0	66,7	37,4	54,4	12,3
Gminy bez PGR	52,8	65,2	50,1	88,4	66,7	71,2	68,8	37,9	57,8	12,5
Gminy z PGR (do 50%)	47,1	57,3	45,9	86,3	65,4	45,3	60,4	40,9	56,1	18,5
Gminy z PGR (> 50%)	46,8	65,5	44,8	78,0	46,3	74,4	59,3	40,6	61,6	20,1
Byli pracownicy PGR	40,9	61,5	39,1	86,7	33,3	50,0	53,0	39,7	52,1	21,4
Rodziny byłych pracowników PGR	49,2	56,8	48,4	83,8	58,3	50,0	66,1	37,5	61,6	16,0
Osoby bez związków z PGR	50,1	62,9	48,1	85,0	61,5	66,0	63,8	40,4	59,5	17,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

2.3. Stopa bezrobocia, czyli skala różnicy w podaży i popycie na pracę

Powiaty postpegeerowskie charakteryzują się wysokim stopniem niewykorzystania siły roboczej. Nie dość, że duży odsetek ludności w wieku produkcyjnym pozostaje poza rynkiem pracy, to jeszcze spośród aktywnych zawodowo znacznie większy odsetek niż przeciętnie w Polsce pozostaje bez pracy. W porównaniu do danych pochodzących z BAEL różnica na niekorzyść całej grupy analizowanych powiatów wynosi prawie 10 p.p. (patrz tabela 14). Zarazem sytuacja poszczególnych powiatów w badanej grupie jest dość znacznie zróżnicowana. I tak pozytywnie wyróżniają się powiat oławski i śremski, gdzie stopa bezrobocia jest znacząco niższa niż na pozostałych badanych obszarach. Może to sugerować duży wpływ czynnika geograficznego, który powoduje, iż mieszkańcom korzystnie

położonych obszarów znacznie łatwiej jest znaleźć zatrudnienie (Oława i Śrem leżą w pobliżu, odpowiednio, Wrocławia i Poznania). Zarazem obszary położone daleko od dużych rynków pracy są skazane na zmarginalizowanie.

Duże znaczenie czynnika geograficznego w znacznej mierze mogłoby sugerować, iż trudna sytuacja mieszkańców niektórych powiatów niekoniecznie bezpośrednio musi być związana z faktem zamieszkiwania obszarów dawnych PGR. Okazuje się jednak, iż stopa bezrobocia w gminach bez terenów dawnych PGR jest znacznie niższa niż tam, gdzie takie gospodarstwa istniały (maksymalna różnica wynosi prawie 10 p.p.). Podobnie wygląda sytuacja, jeśli chodzi o stopę bezrobocia osób posiadających związki z dawnym PGR i tych, które takich związków nie posiadają. W przypadku tych drugich stopa bezrobocia jest przeciętnie niższa o 5 p.p. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że nie mamy podstaw, by jednoznacznie stwierdzić, który z czynników lokalizacyjnych¹⁸ ma większe znaczenie w kontekście szans znalezienia zatrudnienia. Odpowiedź na tak postawione pytanie możliwa byłaby dopiero po skrzyżowaniu danych dla poszczególnych powiatów i tych pokazujących na związki z PGR. Próbę odpowiedzi na to pytanie stanowi analiza regresji w ostatniej części niniejszego raportu.

Wyraźnie gorsza jest sytuacja kobiet. Stopa bezrobocia wśród nich przewyższa ogólnopolską aż o ok. 14 p.p., podczas gdy wśród mężczyzn jest to niewiele ponad 5 p.p. Okazuje się jednak, iż sytuacja obu płci różni się bardzo znacząco w poszczególnych powiatach. I tak np. stopa bezrobocia kobiet jest wyższa w porównaniu do stopy bezrobocia mężczyzn o ok. 10 p.p. w powiatach znińskim, świebodzińskim, bytowskim, gołdapskim i śremskim. Zarazem w powiatach oławskim, parczewskim i świdwińskim poziom bezrobocia kobiet i mężczyzn jest bardzo podobny. Zdecydowanie wyższe bezrobocie wśród kobiet obserwowane jest tam, gdzie widoczne są jakieś związki z dawnymi PGR (a więc w gminach, na terenie których działały PGR oraz wśród byłych pracowników oraz ich rodzin). Można zatem postawić tezę, zgodnie z którą **likwidacja PGR szczególnie negatywnie wpłynęła na poziom bezrobocia wśród kobiet**. Na podstawie omawianych danych nie da się jednak jednoznacznie stwierdzić, że sytuacja mężczyzn jest jednoznacznie lepsza. Niższy odsetek bezrobotnych w ich przypadku może być związany z wyższym poziomem bierności zawodowej.

W przypadku poszczególnych grup wieku zauważyć można dwie tendencje. Po pierwsze poziom bezrobocia nie wydaje się być bezpośrednią pochodną występowania lub

¹⁸ Fakt zamieszkiwania terenów dawnego PGR lub niekorzystne położenie geograficzne całego powiatu.

niewystępowania związków z dawnymi PGR. Wyjątkiem jest tutaj grupa osób w wieku 45-64 lata, dla której bezrobocie jest wyraźnie wyższe w przypadku istnienia związków z byłymi PGR. W pozostałych przypadkach dominować wydaje się czynnik geograficzny. Szczególnie niekorzystnie wygląda sytuacja w powiecie parczewskim i bytowskim, w których stopa bezrobocia w najmłodszej grupie wynosi odpowiednio ponad 52% i 42%. Sugeruje to z jednej strony niski poziom ambicji edukacyjnych miejscowej młodzieży, z drugiej zaś brak perspektyw na miejscowym rynku pracy.

Tabela 14. Stopa bezrobocia w badanych powiatach według wybranych cech

	Ogółem	Płeć		Wiek			Klasa miejscowości zamieszkania			
		Mężczyźni	Kobiety	Osoby w wieku 15-24 lata	Osoby w wieku 25 – 44 lata	Osoby w wieku 45 – 64 lata	Wieś	Miasto do 10 tys. osób	Miasto od 10 do 19. tys. osób	Miasto od 20 do 49 tys. osób
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	9,7	9,3	10,2	21,9	8,5	8,2	9,3	12,4	11,7	10,7
Ogółem w próbie (8 powiatów)	19,6	15,9	24,1	32,6	16,4	19,2	23,1	17,7	18,1	13,2
Powiat oławski	6,2	5,5	7,0	16,7	5,7	4,7	9,7		2,8	5,3
Powiat żniński	21,0	14,5	28,6	28,6	20,0	19,4	26,3	18,8	14,4	
Powiat parczewski	25,9	25,1	26,9	52,6	22,5	19,5	26,3		24,8	
Powiat świebodziński	18,2	13,0	23,6	31,0	13,9	19,6	20,1	8,7		17,8
Powiat bytowski	24,5	18,9	31,5	42,4	19,7	24,8	20,4		30,2	
Powiat gołdapski	24,0	19,6	29,7	33,3	18,3	28,3	27,5		20,7	
Powiat śremski	14,8	9,4	21,1	20,9	14,3	11,5	11,2	22,2		16,2
Powiat świdwiński	23,9	21,9	25,9	34,8	19,4	25,0	37,2	20,3	12,0	
Gminy bez PGR	14,9	15,5	14,3	37,5	13,0	10,8	20,9		16,1	5,3
Gminy z PGR (do 50%)	18,4	13,4	24,3	30,6	16,1	16,2	19,7	16,7	18,0	16,2
Gminy z PGR (powyżej 50%)	24,2	19,2	29,9	33,0	19,0	28,6	27,2	20,3	20,7	17,8
Byli pracownicy PGR	23,2	19,9	30,3		20,6	24,3	29,5	15,4	20,6	4,7
Rodziny byłych pracowników PGR	23,1	14,6	29,6	37,5	18,8	22,7	27,9	31,0	19,5	7,6
Osoby bez związków z PGR	18,1	14,8	21,8	31,6	15,5	15,0	20,2	14,7	17,3	15,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Gdy uwzględnia się wielkość miejscowości zamieszkania, to stopa bezrobocia okazuje się uwarunkowana zarówno czynnikiem geograficznym, jak i występowaniem związków z dawnymi PGR. Z jednej strony stopa bezrobocia na wsi jest wyraźnie wyższa niż w miastach. Z drugiej strony prawidłowość ta nie sprawdza się w powiatach bytowskim i śremskim. Co więcej, okazuje się, że wyższe bezrobocie na wsi występuje w gminach, gdzie tereny postpegeerowskie stanowią więcej niż 50% powierzchni. Stopa bezrobocia jest także

wyraźnie wyższa wśród byłych pracowników PGR i członków ich rodzin. Statystyki dla ogółu badanych powiatów wskazują na znacznie niższy poziom bezrobocia w miastach od 20 do 49 tys. mieszkańców. Wynik ten jest jednak wyraźnie zaniżany przez powiat oławski.

Bardzo charakterystyczne są statystyki pokazujące stopę bezrobocia w zależności od posiadania gospodarstwa rolnego (tabela 15). Stopa bezrobocia posiadających gospodarstwo rolne jest zdecydowanie niższa niż pozostałych osób. Zarazem ponownie sytuacja jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych powiatach. I tak np. w powiecie parczewskim stopa bezrobocia wśród osób nieposiadających gospodarstwa jest o ponad 30 p.p. wyższa od tych, które je posiadają. Dokładnie odwrotnie jest w powiecie oławskim, gdzie bezrobocie wśród osób bez gospodarstwa jest niższe o ok. 10 p.p. Sugeruje to, że o ile mieszkańcom powiatu oławskiego bardzo łatwo jest znaleźć pracę poza rolnictwem, o tyle popyt na tego typu pracę w powiecie parczewskim jest bardzo znikomy.

Tabela 15. Stopa bezrobocia w badanych powiatach według wybranych cech

	Ogółem	Posiadanie gospodarstwa rolnego		Wykształcenie						
		Tak	Nie	Wyższe magisterskie	Wyższe licencyjne	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	9,7	-	-	3,8		7,9	8,7	12,5	11,8	16,9
Ogółem w próbie (8 powiatów)	19,6	9,4	21,2	4,7	15,9	13,6	15,6	25,3	18,7	39,9
Powiat oławski	6,2	14,5	4,6	0,7	4,3	10,0	7,1	10,5	8,3	14,3
Powiat żniński	20,6	8,0	21,4	5,1	26,7	57,1	14,9	25,7	19,9	33,9
Powiat parczewski	26,0	6,8	37,5	10,0	11,1	14,3	18,0	32,0	26,7	51,7
Powiat świebodziński	18,0	12,5	18,4	7,7	21,4	10,0	11,2	31,5	17,5	28,1
Powiat bytowski	24,6	9,3	26,4	6,7	0,0	0,0	24,2	50,0	19,0	39,4
Powiat gołdapski	24,0	9,1	27,6	8,7	28,0	5,3	26,6	27,0	16,2	42,4
Powiat śremski	14,5	4,7	15,5	9,5	6,7	30,0	9,8	14,3	15,8	22,7
Powiat świdwiński	24,1	16,0	24,6	0,0	15,8	8,7	13,2	20,9	27,6	64,3
Gminy bez PGR	15,0	5,8	17,3	2,6	6,7	13,3	12,3	21,6	16,5	46,8
Gminy z PGR (do 50%)	18,2	11,1	19,2	4,7	10,2	27,3	14,9	25,7	17,0	34,4
Gminy z PGR (powyżej 50%)	24,2	10,9	25,9	8,0	32,4	0,0	18,9	27,2	22,0	43,2
Byli pracownicy PGR	23,1	3,3	25,3	4,9	40,0	0,0	14,3	11,5	18,0	43,4
Rodziny byłych pracowników PGR	23,1	19,2	23,5	5,0	12,5	20,0	13,6	34,8	20,5	52,9
Osoby bez związków z PGR	18,1	9,0	19,7	4,6	15,0	13,4	16,2	25,0	18,5	34,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Co ciekawe, posiadanie gospodarstwa rolnego znacząco obniża stopę bezrobocia w gminach, na których terenie nie było PGR. Zarazem stopa bezrobocia wśród byłych pracowników PGR posiadających gospodarstwo jest o 22 p.p. niższa, podczas gdy dla rodzin byłych pracowników wydaje się to nie mieć specjalnego znaczenia (różnica wynosi tutaj jedynie 4 p.p.).

Stopa bezrobocia w badanych powiatach jest wyższa dla każdego poziomu wykształcenia niż przeciętnie w kraju. Szczególnie dramatycznie wygląda jednak sytuacja osób najgorzej wykształconych, gdzie średnia stopa bezrobocia dla 8 badanych powiatów przekracza średnią dla Polski o 23 p.p. i wynosi średnio aż 40%. Jednocześnie w takich powiatach jak parczewski czy świdwiński przekracza nawet 50% (odpowiednio ok. 52% i 64%). Bardzo wysoki poziom bezrobocia osób z podstawowym i niższym poziomem wykształcenia widoczny jest zwłaszcza wśród rodzin byłych pracowników PGR. W połączeniu ze statystykami dotyczącymi bezrobocia według płci można zatem postawić hipotezę, iż **w szczególności dotyka ono kobiety, które należą do rodzin byłych pracowników i są bardzo słabo wykształcone**. Weryfikacja tej tezy możliwa byłaby jedynie w przypadku skrzyżowania poszczególnych cech, na co nie pozwala rozmiar próby.

3. Struktura pracujących

Skala zatrudnienia w badanych powiatach jest przeciętnie niższa niż ogólnie na terenie kraju – stopa zatrudnienia w populacji 15-64 lata osiąga poziom o ponad 8 p.p. niższy niż wynosi średnia krajowa (tabela 16). W każdym sektorze zatrudnienia występują niekorzystne różnice. Około 3,2 p.p. różnicy powstaje w związku z mniejszym odsetkiem pracujących w indywidualnym rolnictwie, i tyleż samo w pozarolniczym sektorze prywatnym. Do tego dochodzi jeszcze różnica odsetka zatrudnionych przez sektor publiczny w wysokości 1,9 p.p. Zatem na zatrudnienie negatywnie oddziałują:

- niski popyt sektora prywatnego (jego słaby rozwój jest warunkowany wewnętrznie poprzez niski popyt na dość ubogich lokalnych rynkach i zewnętrznie – przez zbyt słabą specjalizację i nieosiąganie wyraźnych przewag konkurencyjnych względem innych regionów i innych krajów w produkcji dóbr handlowych);
- niskie możliwości absorpcji przez indywidualne rolnictwo, które w innych regionach kraju przynajmniej częściowo wchłania nadwyżkowe zasoby niskokwalifikowanej ludności;

- przeciętne (w porównaniu ze średnią ogólnokrajową), a nawet mniejsze zatrudnienie (licząc na jednego mieszkańca w wieku produkcyjnym) w sektorze publicznym, ponieważ te tereny nie są ani centrami administracyjnymi, ani edukacyjnymi czy medycznymi, zaś zatrudnienie kreowane przez relatywnie ubogie samorządy też pozostaje niskie.

Tabela 16. Wykorzystanie zasobów siły roboczej w badanych powiatach

	Wskaźnik zatrudnienia ogółem	Wskaźnik zatrudnienia w sektorze prywatnym	Wskaźnik zatrudnienia w sektorze prywatnym, poza rolnictwem indywidualnym	Wskaźnik zatrudnienia w sektorze publicznym
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	56,4	40,9	33,4	15,9
Ogółem w próbie (8 powiatów)	48,2	34,3	30,2	14,0
Powiat oławski	60,2	46,1	43,4	14,1
Powiat zniński	42,0	30,4	29,2	11,5
Powiat parczewski	43,7	31,4	17,6	12,3
Powiat świebodziński	50,2	38,7	36,9	11,5
Powiat bytowski	40,7	31,8	29,5	8,9
Powiat gołdapski	50,3	35,4	28,0	14,8
Powiat śremski	51,3	38,2	34,7	13,1
Powiat świdwiński	47,2	22,2	21,4	25,1
Gminy bez PGR	52,9	33,4	26,2	19,5
Gminy z PGR (do 50%)	47,1	35,3	32,3	11,8
Gminy z PGR (> 50%)	46,9	33,4	29,9	13,5
Byli pracownicy PGR	40,8	28,9	27,0	11,9
Rodziny byłych pracowników PGR	49,3	37,1	34,9	12,1
Osoby bez związków z PGR	50,1	35,3	30,3	14,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

W obrębie badanych powiatów wystąpiły jednak pewne bardzo widoczne różnice. W powiecie oławskim sytuacja zatrudnieniowa nie jest gorsza niż w reszcie kraju, a nawet lepsza, jeśli się uwzględni, że stopa zatrudnienia jest wyższa od średniej krajowej o blisko 4 p.p., a stopa zatrudnienia w pozarolniczym sektorze prywatnym nawet o 10 p.p. To wskazuje na znacznie nowocześniejszą i bardziej rynkową strukturę gospodarki w tym powiecie niż przeciętnie w kraju. Na przeciwległym krańcu mieszczą się powiaty takie jak zniński, bytowski, parczewski, gdzie odsetek pracujących w populacji w wieku produkcyjnym pozostaje niższy od średniej krajowej o ponad 10 pkt. proc., czy świdwiński z ok. 10-punktową różnicą. Ponadto w powiecie parczewskim zatrudnienie w prywatnym sektorze poza rolnictwem niemal nie istnieje – pracuje w nim zaledwie 17,6% ludności. Rozpiętości

między powiatami, gdzie w przeszłości były zlokalizowane PGR, mogą więc być znaczne – od względnie dobrego do bardzo złego rynku pracy.

W gminach, gdzie mieściły się PGR, udział pozarolniczego sektora w zatrudnieniu jest nawet dość korzystny (30-32%), tylko trochę niższy od analogicznego udziału w skali całego kraju. Ale brakuje miejsc pracy w sektorze publicznym (w porównaniu do średniej krajowej to ok. 4 p.p., mniej), jak również rolnictwo indywidualne tworzy znacznie mniej miejsc pracy – też o ok. 4 p.p. różnicy licząc w odsetku ludności w wieku produkcyjnym. Z uwagi na przeciętnie wyższy od średniego wiek byli pracownicy PGR cechują się niższym zatrudnieniem w każdym z sektorów, ale ich członkowie rodzin już nie. Problem leży zatem raczej w lokalizacji niż cechach osób związanych z PGR, prowadzących do niezatrudnialności znacznych zasobów pracy. W konsekwencji niewchłonięte zasoby pozostają w bezrobociu (należące do najwyższych stopy bezrobocia) lub dezaktywizują się, a właściwie trwale zdezaktywizowały się.

Pierwszą charakterystyczną cechą populacji posiadającej pracę w badanych powiatach jest niższy niż przeciętnie w kraju odsetek osób z wyższym wykształceniem i wyższy udział osób z wykształceniem zawodowym (tabela 17). Nie jest to jednak niczym zaskakującym, jeżeli wiemy, iż przedmiotem naszego badania są w większości powiaty o charakterze rolniczym. Zupełnie wyjątkowo na tym tle wygląda powiat oławski, gdzie odsetek pracujących z wyższym wykształceniem o ok. 13 p.p. przewyższa średnią dla całego kraju. Jak podkreślano to już wcześniej, specyfiką tego powiatu jest jednak jego korzystne położenie. Powoduje ono, że rynek pracy w tym powiecie jest nieporównywalny z innymi powiatami uczestniczącymi w badaniu. Widać jednocześnie, że powiat śremski, który również wydawał się dość korzystnie położony, posiada zupełnie inną strukturę pracujących. Być może powodem są tutaj gorsze niż w przypadku powiatu oławskiego połączenia komunikacyjne z najbliższą położoną metropolią (Poznań), a także jednak prawie dwukrotnie większa odległość.

Warto również zwrócić uwagę na statystyki dotyczące wykształcenia posiadających zatrudnienie byłych pracowników PGR. Aż 62,1% to osoby z wykształceniem najwyższym zasadniczym zawodowym, ale średnia dla kraju jest niższa o ponad 20 p.p. Niewiele lepiej jest w przypadku rodzin byłych pracowników PGR, gdzie odsetek ten przekracza 50%. Sugeruje to generalnie niski poziom wykształcenia na terenach byłych PGR i w dużej mierze może tłumaczyć przyczyny występowania wysokiej stopy bezrobocia. Dodatkowym argumentem za powyższą tezą jest porównanie struktury wykształcenia pracujących w gminach, na terenie których znajdują się obszary dawnego PGR i w gminach bez takich

obszarów. W pierwszym przypadku odsetek pracujących z najwyższym wykształceniem zasadniczym zawodowym wynosi ok. 50% (niezależnie od tego, jaką część powierzchni gminy zajmował PGR), natomiast w drugim jest to zaledwie niecałe 28% (a więc mniej niż średnio w kraju).

Tabela 17. Struktura pracujących według wykształcenia

	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	22,8		3,9	25,6	8,4	30,2	9,0
Ogółem w próbie (8 powiatów)	13,9	3,6	3,7	23,8	9,5	35,4	10,1
Powiat oławski	30,9	5,0	6,1	20,9	11,6	22,7	2,7
Powiat zniński	11,4	3,4	0,9	19,4	8,0	44,8	12,0
Powiat parczewski	12,3	2,7	6,1	31,1	11,6	26,3	9,9
Powiat świebodziński	8,9	2,7	2,2	23,5	9,2	42,1	11,4
Powiat bytowski	9,0	1,9	1,6	23,2	4,5	46,8	12,9
Powiat gołdapski	10,9	4,7	4,7	20,7	11,9	33,4	13,7
Powiat śremski	9,4	3,5	1,7	22,8	8,9	40,9	12,7
Powiat świdwiński	14,9	4,3	5,7	30,4	9,2	28,5	6,8
Gminy bez PGR	22,9	4,2	7,8	26,9	10,4	22,9	5,0
Gminy z PGR (do 50%)	12,6	4,1	1,9	22,4	8,5	39,9	10,6
Gminy z PGR (powyżej 50%)	9,5	2,6	3,3	23,5	10,2	37,9	12,9
Byli pracownicy PGR	8,1	0,6	0,6	23,8	4,8	41,7	20,4
Rodziny byłych pracowników PGR	15,4	1,9	2,2	20,6	8,1	43,1	8,7
Osoby bez związków z PGR	15,0	4,6	4,7	24,4	10,8	32,6	7,9

Zródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Analiza struktury pracujących według sekcji i formy zatrudnienia pokazuje przede wszystkim bardzo niski udział zatrudnienia w rolnictwie indywidualnym, w porównaniu do średniej dla całego kraju (różnica wynosi prawie 10 p.p.). Na tym tle zdecydowanie wyróżnia się powiat parczewski, gdzie pracę w rolnictwie indywidualnym deklaruje ponad 30% ankietowanych (z czego w towarowym ponad 23%). Drugim powiatem o relatywnie wysokim poziomie zatrudnienia w rolnictwie jest powiat gołdapski, gdzie wynosi ono 14% (jest to jednak i tak mniej niż przeciętnie w kraju). W pozostałych badanych powiatach udział pracujących w rolnictwie nie przekracza 7%. Na podstawie powyższych danych trudno jest ocenić, czy istnieje jakiś związek pomiędzy byłym PGR i tak znaczącym zróżnicowaniem miejsca zatrudnienia w powiecie parczewskim i pozostałych badanych powiatach. Ponownie odpowiedzi należałoby szukać, krzyżując poszczególne wiersze, co wyklucza zbyt małą

liczba obserwacji. Zauważyć należy, iż występowanie związków pomiędzy byłym PGR lub ich brak, nie wpływa znacząco na wyniki w przypadku danych, nie różnicujących ankietowanych według konkretnego miejsca zamieszkania (powiatu).

Tabela 18. Struktura pracujących według sekcji i formy zatrudnienia

	W rolnictwie indywidualnym		Poza rolnictwem indywidualnym			Inny
	Nietowarowym	Towarowym	Na własny rachunek	Najemny w sektorze prywatnym	Najemny w sektorze publicznym	
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	17.7		9.8	45.5	27.0	0
Ogółem w próbie (8 powiatów)	1.8	6.1	8.1	54.4	27.2	2.3
Powiat oławski	0.9	3.0	11.8	60.0	22.7	1.6
Powiat żniński	0.0	2.8	8.3	61.1	22.8	4.9
Powiat parczewski	7.8	23.1	6.1	33.9	25.4	3.7
Powiat świebodziński	0.3	3.5	6.9	66.4	22.2	0.7
Powiat bytowski	1.9	3.9	7.4	65.0	20.3	1.6
Powiat gołdapski	3.6	10.4	7.3	47.7	27.5	3.6
Powiat śremski	1.2	5.2	7.2	60.3	24.6	1.5
Powiat świdwiński	0.3	0.8	8.7	36.6	52.0	1.6
Gminy bez PGR	2.8	9.9	8.5	40.9	35.3	2.5
Gminy z PGR (do 50%)	1.6	4.4	8.2	60.3	23.0	2.5
Gminy z PGR (powyżej 50%)	1.5	5.9	7.7	55.7	27.3	2.0
Byli pracownicy PGR	1.5	3.3	8.3	56.9	24.8	5.2
Rodziny byłych pracowników PGR	1.1	3.0	6.0	64.2	23.3	2.4
Osoby bez związków z PGR	2.1	7.3	8.4	52.1	28.5	1.6

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Wśród zatrudnionych poza rolnictwem ponadprzeciętnie wysoki jest odsetek pracowników najemnych w sektorze prywatnym (średnia dla 8 powiatów jest wyższa od przeciętnej dla kraju o ok. 9 p.p.). Wyraźnie odbiega od tego jedynie sytuacja w powiatach o wysokim udziale zatrudnionych w rolnictwie (parczewski i gołdapski) oraz w powiecie świdwińskim (tabela 18). Tutaj z kolei ponadprzeciętnie wysoki jest odsetek osób pracujących jako pracownicy najemni w sektorze publicznym (być może na terenie powiatu istnieje jakiś duży pracodawca należący do tego sektora¹⁹). Charakterystyczny jest znacznie wyższy odsetek zatrudnionych w sektorze prywatnym w gminach z terenami dawnych PGR w porównaniu do gmin bez takich obszarów. Różnica wynosi tutaj nawet 20 p.p. i jest pochodną przede wszystkim znacznie wyższego udziału zatrudnionych w sektorze publicznym w tych ostatnich. Może to być związane z różnicami w strukturze wykształcenia i sugerowanym już

¹⁹ Być może chodzi tu o bazę wojsk lotniczych, zatrudniającą ponad 1000 osób personelu cywilnego.

wcześniej, niższym przeciętnym wykształceniem wśród osób deklarujących związki z byłymi PGR. Wreszcie może wiązać się także z zagospodarowaniem byłych PGR przez firmy prywatne (np. Śrem) lub ulokowaniem na terenie byłych PGR prywatnych zakładów produkcyjnych (np. Oława, Świebodzin). Dane z badania nie pozwalają jednak na bezpośrednią weryfikację tej hipotezy.

Oddzielnie została przeanalizowana struktura wykształcenia pracujących poza rolnictwem indywidualnym (tabela 19). W porównaniu do średniej dla całego kraju widoczny jest niższy odsetek osób z wyższym wykształceniem (o ok. 5 p.p.) oraz wyższy udział pracujących z wykształceniem co najwyżej zasadniczym zawodowym (o ok. 8 p.p.). Ponownie, wyraźnie widoczna jest też różnica w poziomie wykształcenia pracujących w gminach bez udziału terenów dawnych PGR i gminach z ich udziałem. Udział pracujących z wyższym wykształceniem w tych ostatnich może być niższy nawet o 16 p.p. Z kolei odsetek pracujących z wykształceniem co najwyżej zasadniczym zawodowym nawet o 25 p.p. wyższy.

Tabela 19. Struktura pracujących poza rolnictwem indywidualnym według wykształcenia

	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	23,75		4,25	26,59	8,78	29,65	6,98
Ogółem w próbie (8 powiatów)	14,9	3,8	3,7	23,6	9,9	34,6	9,4
Powiat oławski	32,4	5,2	6,2	20,7	11,9	20,7	2,9
Powiat żniński	11,5	3,5	1,0	19,4	8,3	43,9	12,4
Powiat parczewski	16,9	3,5	5,5	28,9	13,4	23,9	8,0
Powiat świebodziński	9,3	2,8	2,3	23,9	9,0	41,4	11,3
Powiat bytowski	9,6	2,1	1,7	23,3	4,8	46,6	12,0
Powiat gołdapski	12,5	5,2	5,5	20,4	13,7	31,0	11,9
Powiat śremski	9,3	3,5	1,9	22,9	9,3	41,2	12,0
Powiat świdwiński	15,2	4,4	5,5	30,9	9,4	28,2	6,4
Gminy bez PGR	26,1	4,7	7,8	26,0	11,0	20,6	3,8
Gminy z PGR (do 50%)	13,4	4,3	1,8	22,4	8,8	39,1	10,3
Gminy z PGR (powyżej 50%)	9,9	2,7	3,6	23,6	10,8	37,6	11,9
Byli pracownicy PGR	8,1	0,4	0,7	24,1	4,8	41,1	20,8
Rodziny byłych pracowników PGR	15,9	2,0	2,3	20,7	8,2	42,6	8,2
Osoby bez związków z PGR	16,4	5,0	4,7	24,0	11,5	31,5	6,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Porównanie przeciętnego czasu pracy pokazuje brak różnicowania zarówno ze względu na miejsce zamieszkania, jak i związki z byłym PGR. Nie ma tutaj również znaczenia rodzaj zatrudnienia. Jedyłą charakterystyczną cechą jest przeciętnie o 4 godziny

tygodniowo dłuższy czas pracy w badanych powiatach w porównaniu do średniej dla całego kraju. Może to sugerować, iż osoby pracujące w 8 badanych powiatach relatywnie częściej niż gdzie indziej są zatrudniane na cały etat.

Przeciętny czas dojazdu do pracy jest bardzo dobrym wskaźnikiem mobilności. Zgodnie z wcześniejszymi hipotezami najdłuższy przeciętny czas dojazdu deklarują pracownicy mieszkający w powiecie oławskim i śremskim (tabela 20). A zatem znaczna część pracujących w tych powiatach prawdopodobnie dojeżdża do pracy we Wrocławiu i w Poznaniu. Warto przy tym zauważyć dużo dłuższy przeciętny czas pracy w powiecie oławskim – sugeruje to, iż osób takich jest relatywnie więcej niż w powiecie śremskim. Zarazem może być odpowiedzią na pytanie o przyczyny wyższej stopy bezrobocia w powiecie śremskim.

Wyraźnie widać różnicę w mobilności pracowników gmin z ponad 50% udziałem terenów dawnych PGR i pozostałych. W tych pierwszych osoby pracujące poświęcają na dojazd do pracy przeciętnie nawet 10 minut mniej. Możliwe jednak, że nie mają dokąd dojeżdżać. Z kolei pochodzący z rodzin byłych pracowników PGR dojeżdżają do pracy dłużej zarówno od byłych pracowników PGR, jak i osób niezwiązanych z byłymi PGR.

Tabela 20. Czas pracy pracujących

	Przeciętny czas pracy pracujących poza rolnictwem indywidualnym	Przeciętny czas pracy zatrudnionych najemnie	Przeciętny czas dojazdu do pracy wszystkich pracujących	Przeciętny czas dojazdu do pracy zatrudnionych najemnie	Mediana czasu dojazdu do pracy zatrudnionych najemnie
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	38,3	37,9	-	-	-
Ogółem w próbie (8 powiatów)	42,9	42,3	33,3	34,5	20
Powiat oławski	44,2	43,1	52,0	54,9	35
Powiat żniński	43,8	43,1	30,7	32,1	20
Powiat parczewski	42,7	42,3	29,8	31,5	20
Powiat świebodziński	43,2	42,6	31,7	31,8	30
Powiat bytowski	42,7	43,0	28,9	30,5	20
Powiat gołdapski	43,0	42,9	26,0	27,3	20
Powiat śremski	42,3	41,8	38,9	40,0	30
Powiat świdwiński	40,9	40,1	21,0	21,9	15
Gminy bez PGR	41,7	41,2	34,5	35,8	20
Gminy z PGR (do 50%)	43,7	43,0	36,9	38,1	30
Gminy z PGR (powyżej 50%)	42,5	42,2	27,6	28,8	20
Byli pracownicy PGR	43,7	43,4	32,8	34,9	30
Rodziny byłych pracowników PGR	42,9	42,5	39,6	41,3	30
Osoby bez związków z PGR	42,7	42,1	32,2	33,1	20

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Statystyki płac netto pracujących w badanych powiatach mogą wydawać się dość zaskakujące, szczególnie przy porównaniu ze średnią dla całego kraju. Przeciętne płace we wszystkich badanych powiatach, z wyjątkiem żnińskiego, są wyższe niż przeciętnie w kraju²⁰ (tabela 21). Wyjątkowo wysokie są zaś w powiatach oławskim i śremskim, które jednak, co podkreślano już wielokrotnie, charakteryzuje korzystne położenie. Wydaje się, iż wyższe niż przeciętnie w kraju płace w pozostałych powiatach są efektem iluzji statystycznej. Jest ona pochodną bardzo niskiej stopy zatrudnienia i wysokiego bezrobocia, które w szczególności dotyka osoby słabo wykształcone. Osoby te, gdyby pracowały, znalazłyby się prawdopodobnie na słabo płatnych stanowiskach pracy, co doprowadziłoby do obniżenia średniego wynagrodzenia.

Tabela 21. Płaca netto (poza pracującymi w indywidualnych gospodarstwach rolnych)

	Średnia	1 kwartył	Mediana	3 kwartył	Odchylenie standardowe
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	1306,2	800	1100	1500	861,6
Ogółem w próbie (8 powiatów)	1481,2	900	1200	1600	1422,4
Powiat oławski	1939,8	1300	1700	2400	1120,4
Powiat żniński	1289,2	800	1000	1400	1227,2
Powiat parczewski	1459,0	800	1000	1470	2381,7
Powiat świebodziński	1370,8	900	1200	1500	955,3
Powiat bytowski	1401,1	800	1100	1500	1494,2
Powiat gołdapski	1422,0	800	1100	1600	1313,0
Powiat śremski	1584,8	960	1200	1600	1920,3
Powiat świdwiński	1398,4	900	1200	1500	971,8
Gminy bez PGR	1643,0	1000	1400	1840	1656,1
Gminy z PGR (do 50%)	1503,7	900	1200	1700	1475,2
Gminy z PGR (powyżej 50%)	1362,3	800	1100	1500	1187,9
Byli pracownicy PGR	1421,1	800	1100	1500	1348,7
Rodziny byłych pracowników PGR	1432,9	800	1200	1600	1232,0
Osoby bez związków z PGR	1504,4	900	1200	1650	1473,4

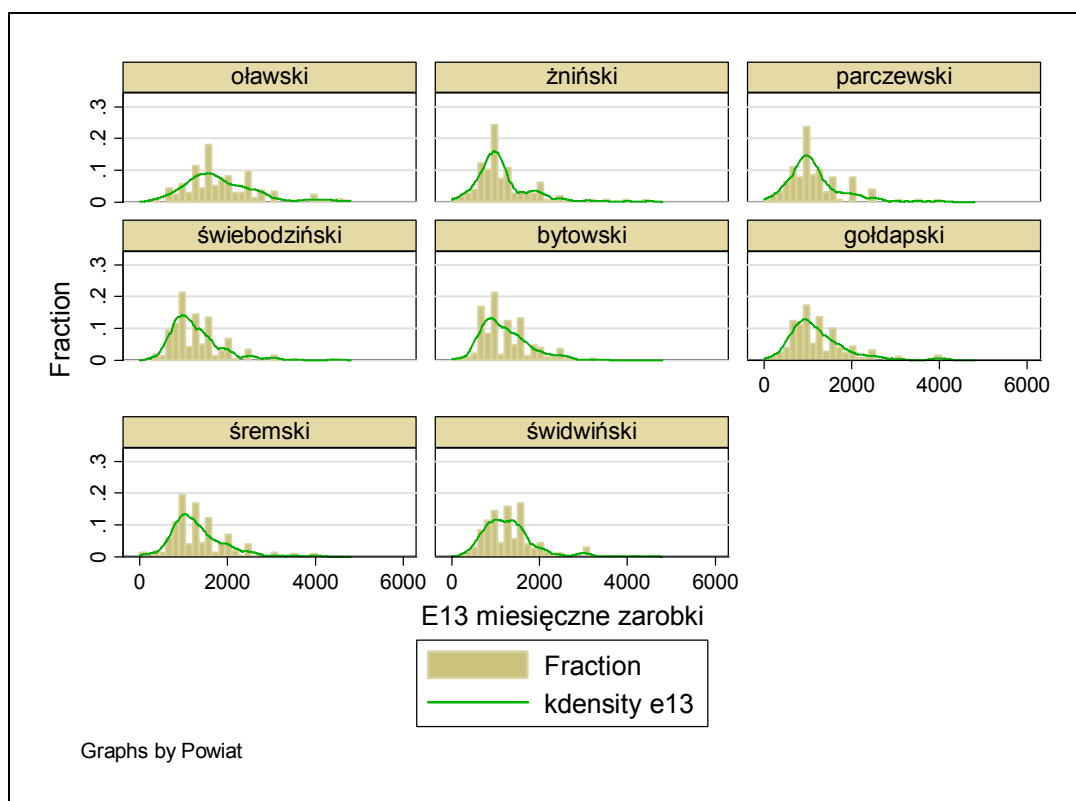
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Dość dobrze pokazuje specyfikę obszarów postpegeerowskich porównanie przeciętnej płacy netto w gminach z udziałem terenów dawnych PGR i bez tego udziału. Przeciętne płace na terenach, gdzie nie było PGR, są wyższe, szczególnie w stosunku do gmin, w których obszar

²⁰ Jest to wynik szczególnie zaskakujący w zestawieniu z wynikami raportu popytowego.

dawnego PGR obejmował ponad 50% powierzchni. Na poziom płac niekorzystnie wpływa także fakt posiadania związków z dawnym PGR. W tym przypadku zróżnicowanie jest znacznie mniejsze niż gdy porównujemy gminy. A zatem płace znacznie bardziej warunkowane są przez miejsce zamieszkania niż przez doświadczenia zawodowe byłego pracownika PGR lub jego rodziny.

Rozkłady gęstości funkcji przeciętnych płac w poszczególnych powiatach pokazują znaczne podobieństwo. Zdecydowana większość powiatów prezentuje znaczne skupienie rozkładu płac wokół wartości przeciętnej. Na tym tle zdecydowanie wyróżnia się powiat oławski i w nieco mniejszym stopniu powiat świdwiński, gdzie wysokość płac netto jest znacznie bardziej rozproszona.

Rysunek 11. Rozkłady wynagrodzeń netto w 8 badanych powiatach.
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Statystyki pokazujące stabilność zatrudnienia są ostatnim elementem analizy struktury pracujących. Okazuje się, że przeciętny staż pracy u danego pracodawcy jest o ponad rok krótszy niż średnio w całym kraju (tabela 22). Na tym tle wyróżnia się powiat parczewski, gdzie przeciętny staż jest nawet dłuższy niż średnio w kraju. Wydaje się, iż może to być pochodną ponadprzeciętnie wysokiego zatrudnienia w rolnictwie, co było omawiane już

wcześniej. Z drugiej strony w powiecie tym wyższa niż gdzie indziej jest przeciętna liczba miejsc pracy w ostatnich 5 latach. To z kolei sugeruje znacznie mniejszą stabilność zatrudnienia osób pracujących poza rolnictwem.

Tabela 22. Stabilność zatrudnienia

	Przeciętny staż pracy u danego pracodawcy	Mediana stażu pracy u danego pracodawcy	Przeciętna liczba miejsc pracy w okresie 5 ostatnich lat	Odsetek osób deklarujących jedno miejsce pracy w okresie ostatnich 5 lat	Odsetek osób deklarujących doświadczenie w pracy za granicą	Odsetek osób deklarujących doświadczenie w prowadzeniu własnej firmy
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	8,9	5,7	-	-	-	-
Ogółem w próbie (8 powiatów)	7,8	5	1,6	72,7	17,6	9,7
Powiat oławski	7,7	6	1,4	73,2	26,6	10,9
Powiat żniński	7,1	5	1,4	80,0	11,3	8,6
Powiat parczewski	9,5	7	2,1	74,3	17,6	9,6
Powiat świebodziński	7,3	5	1,7	67,4	15,9	8,7
Powiat bytowski	7,0	4	1,5	69,4	20,0	12,1
Powiat goldapski	6,8	4	1,7	68,7	22,8	9,8
Powiat śremski	8,9	6	1,4	76,6	10,2	8,9
Powiat świdwiński	8,5	6	1,4	73,7	17,1	9,8
Gminy bez PGR	9,2	7	1,6	76,1	19,4	10,6
Gminy z PGR (do 50%)	7,4	5	1,5	73,8	14,8	9,4
Gminy z PGR (powyżej 50%)	7,3	5	1,6	69,1	20,1	9,7
Byli pracownicy PGR	8,5	8	1,4	77,2	13,1	7,9
Rodziny byłych pracowników PGR	6,5	5	1,5	70,9	17,9	6,6
Osoby bez związków z PGR	7,9	5	1,6	71,9	19,1	10,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007.

Wyniki badań ankietowych wyraźnie wskazują, iż niestabilność zatrudnienia jest powiązana w znacznym stopniu z istnieniem PGR. W gminach bez udziału terenów dawnego PGR jest ona znacznie większa niż tam, gdzie PGR funkcjonował. Zarazem zaskakujący może wydawać się wynik, wskazujący na znacznie większą stabilność zatrudnienia byłych pracowników PGR niż ich rodzin czy nawet osób nieposiadających związków z PGR. Może się to wiązać z zatrudnieniem w firmach powstałych po upadku PGR, co przy przyzwyczajeniu wielu byłych pracowników PGR do utrzymywania stabilnego zatrudnienia, może prowadzić do długich przeciętnych staży u danego pracodawcy w tej grupie. Charakterystyczny jest bardzo wysoki odsetek osób deklarujących doświadczenie w pracy za granicą. Szczególnie widoczne jest to w powiecie oławskim, co w dużej mierze może wynikać z małej odległości od zachodniej granicy. Jednocześnie widać, że byli pracownicy

PGR i ich rodziny są dużo mniej mobilni, jeśli chodzi o pracę za granicą niż osoby nieposiadające związków z PGR. Podobnie wygląda sytuacja, jeśli chodzi o doświadczenie w prowadzeniu własnej firmy – również tutaj osoby bez związków z PGR częściej deklarują posiadanie takiego doświadczenia.

4. Bezrobocie: przyczyny i struktura

Stosunkowo niewielką, ale ważną grupą na rynku pracy są osoby pozostające bez pracy mimo chęci jej podjęcia (bezrobotni). W badanej populacji stanowili oni ok. 11,8% ludności w wieku 15-64 lata. W porównaniu z danymi ogólnopolskimi z porównywalnego okresu udział osób bezrobotnych w ludności ogółem był w badanych powiatach prawie dwukrotnie większy, co wskazuje na nabrzmiały problem bezrobocia w badanych powiatach. Choć w analizach bezrobocia ważna jest nie tylko jego skala, ale także struktura, to jednak za względu na to, że populacja bezrobotnych w grupie respondentów jest względnie mała (717 osób), nie zawsze będziemy mogli zbadać ją w pogłębiony sposób.

4.1. Struktura bezrobotnych

Z punktu widzenia analizy przyczyn powstawania bezrobocia kluczowe są źródła napływu do tej grupy. Zgodnie ze standardowym podejściem ILO, stosowanym także przez GUS w BAEL, wyróżniono cztery źródła napływu do bezrobocia:

- osoby, które nigdy nie pracowały po ukończeniu 15 roku życia (dłużej niż miesiąc),
- osoby, które poszukują pracy po przerwie, czyli osoby, które pracowały, ale zaprzestały pracy i podjęły poszukiwanie pracy po co najmniej 3 miesiącach,
- osoby, które zostały zwolnione - osoby, które, podjęły poszukiwanie pracy w czasie krótszym niż 3 miesiące po jej utracie i straciły pracę z inicjatywy pracodawcy,
- osoby, które odeszły dobrowolnie - osoby, które podjęły poszukiwanie pracy w czasie krótszym niż 3 miesiące po jej zaprzestaniu z własnej inicjatywy.

W badanych powiatach postpegeerowskich prawie połowa osób trafiła do bezrobocia w wyniku nieskutecznej reaktywizacji zawodowej po przerwie (tabela 23). Około 20% populacji to osoby, które szukają pracy po raz pierwszy (około 60% to osoby w wieku do 24 roku życia) i tyle samo to ci, którzy zostali zwolnieni. Jedynie kilka procent bezrobotnych odeszło z własnej inicjatywy.

Struktura źródeł napływu do bezrobocia różni się w poszczególnych powiatach:

- w powiecie oławskim nadreprezentowane są osoby poszukujące pracy pierwszy raz oraz osoby zwolnione; z kolei znacznie mniej niż przeciętnie bezrobotnych szuka pracy po przerwie,
- z podobną nadreprezentacją osób zwolnionych z pracy i niedoreprezentowaniem osób nieskutecznie wchodzących na rynek pracy mamy do czynienia w powiatach świebodzińskim i bytowskim, z tym, że tylko w pierwszym z nich częściej niż przeciętnie wśród bezrobotnych spotkamy osobę, która odeszła z pracy lub która szuka jej po raz pierwszy,
- w pozostałych powiatach rzadziej przyczyną znalezienia się w bezrobociu jest zwolnienie, częściej zaś nieskuteczne poszukiwanie pracy po przerwie (ok. 50% bezrobotnych);
- w powiatach gołdapskim i świdwińskim częściej niż przeciętnie problemy ze znalezieniem pracy mają osoby nowowchodzące na rynek pracy.

Relacja powierzchni byłego PGR do powierzchni gminy nie różnicuje znacząco struktury bezrobocia, choć w gminach, gdzie nie było PGR, odsetek osób, które straciły pracę jest wyższy niż w gminach, gdzie PGR zajmował znaczący obszar. Wiąże się to zapewne z większym stopniem rozwoju aktywności gospodarczej na obszarach miejskich, gdzie pewne możliwości przynajmniej tymczasowego zatrudnienia pojawiają się częściej niż na obszarach (głównie wiejskich), gdzie dominowały PGR. W nich zwraca uwagę wysoki odsetek osób szukających pracy pierwszy raz (w ponad 70% należących do grupy wieku 15-24 lata), co może być ważnym źródłem trwałych problemów na rynku pracy.

Z kolei zaskakują dane dotyczące struktury źródeł napływu do bezrobocia w zależności od relacji z byłym PGR-em. Po pierwsze spodziewanym wynikiem jest wysoki udział bezrobotnych wchodzących ponownie na rynek pracy wśród byłych pracowników PGR (ponad 70%). Osoby te często w okresie po utracie pracy dezaktywizowały się i dopiero po dłuższym czasie szukały pracy. Po drugie, nieco dziwi niższy niż przeciętnie odsetek osób wchodzących na rynek pracy po raz pierwszy wśród bezrobotnych pochodzących z rodzin byłych pracowników PGR. Dane o kształceniu wskazywać by mogły na potencjalnie większe problemy z dopasowaniem ich kwalifikacji do struktury popytu na pracę. Być może jednak, co sugerują częściowo dane dotyczące struktury zatrudnienia w sektorze prywatnym, wyższe kwalifikacje (w mniejszym stopniu dostępne dla osób z rodzin byłych pracowników PGR)

zwiększają szanse zatrudnienia w mniejszym stopniu niż można by oczekiwać. Podstawy dla obrony takiej tezy uzyskać można w analizie wieloczynnikowej przyczyn posiadania pracy.

Tabela 23. Struktura bezrobocia w badanych powiatach wg źródeł napływu do bezrobocia

	Osoby zwolnione	Osoby, które odeszły z pracy	Osoby, które pierwszy raz poszukują pracy	Osoby, które poszukują pracy po przerwie	Inne	Odsetek osób zarejestrowanych w PUP w ludności ogółem
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	28,1	7,8	22,1	42,0	0,00	70,0
Ogółem w próbie (8 powiatów)	20,6	7,4	20,8	47,3	3,91	59,0
Powiat oławski	27,6	6,9	31,0	27,6	6,9	41,4
Powiat żniński	18,6	8,1	19,8	50,0	3,49	73,3
Powiat parczewski	19,4	6,8	15,5	51,5	6,8	64,1
Powiat świebodziński	26,7	10,0	21,1	41,1	1,11	35,6
Powiat bytowski	28,7	6,9	19,8	39,6	4,95	59,4
Powiat gołdapski	13,9	9,8	23,0	50,8	2,46	62,3
Powiat śremski	20,0	7,14	20,0	48,6	4,29	51,4
Powiat świdwiński	17,2	3,5	22,4	53,5	3,45	67,2
Gminy bez PGR	24,8	4,3	19,7	48,7	2,56	59,8
Gminy z PGR (do 50%)	22,6	7,5	19,2	45,6	5,14	61,6
Gminy z PGR (powyżej 50%)	17,2	8,4	22,7	48,4	3,25	56,2
Byli pracownicy PGR	0,0	6,9	20,7	70,3	2,07	62,7
Rodziny byłych pracowników PGR	27,0	4,5	11,7	49,6	7,21	62,2
Osoby bez związków z PGR	25,6	8,2	23,0	39,5	3,69	57,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

W porównaniu do danych ogólnopolskich zwraca uwagę w bezrobociu wyraźna nadreprezentacja osób, które nieskutecznie poszukują pracy po przerwie oraz niedoreprezentowanie pozostałych grup, zwłaszcza osób zwolnionych. Do porównania tego należy podchodzić jednak z ostrożnością z uwagi na potencjalne różnice w zdefiniowaniu źródeł napływu do bezrobocia, a także na grupę prawie 4% bezrobotnych w badanych powiatach, dla których nie udało się ustalić źródła napływu do bezrobocia (nie podali odpowiednich informacji).

Bezrobocie na badanych obszarach postpegeerowskich charakteryzuje się także istotnie niższym niż przeciętnie w Polsce odsetkiem osób zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy. W badanej populacji bezrobotnych odsetek ten wynosi 59% (wobec 70% wg danych BAEL), przy czym waha się od 36% w powiecie świebodzińskim do 73% w powiecie żnińskim. Różnice te najprawdopodobniej wiążą się z różnymi relacjami kosztów i korzyści z rejestracji (takimi jak ubezpieczenie zdrowotne, zasiłek dla bezrobotnych, inne świadczenia –

po stronie korzyści oraz wezwania do urzędu, ograniczenia w wyjazdach za granicę itp. – po stronie kosztów). W urzędach pracy badanych powiatów częściej rejestrują się byli pracownicy PGR i członkowie ich rodzin niż osoby niemające bezpośredniego związku z byłym PGR. Nie wydaje się, aby gmina i relacja powierzchni PGR do jej powierzchni miały tu jakieś znaczenie.

Jeśli chodzi o strukturę demograficzną bezrobotnych (tabela 24) w badanych powiatach, uwagę zwraca przewaga kobiet (we wszystkich powiatach z wyjątkiem parczewskiego). Choć przeciętnie odsetek kobiet w bezrobociu sięga 57%, w niektórych powiatach osiąga on nawet 65% i więcej. Fakt ten może mieć istotne konsekwencje, jeśli chodzi o eliminację bezrobocia, gdyż popyt na pracę kobiet skoncentrowany jest przede wszystkim w usługach i jedynie w pewnych sekcjach przemysłu. W sytuacji niedostatecznie rozwiniętego popytu wewnętrznego szanse na wzrost zatrudnienia kobiet w usługach pozostają ograniczone. Tezę tę może częściowo wspierać wynik dotyczący struktury bezrobotnych w poszczególnych typach gmin – w gminach bez byłych PGR, najczęściej średniej wielkości miasteczkach, istniejące (choć zapewne umiarkowane) możliwości zatrudnienia w usługach sprawiają, że struktura bezrobotnych według płci jest podobna do ogólnopolskiej, gdzie w bezrobociu przeważają mężczyźni.

Tabela 24. Struktura bezrobocia w badanych powiatach według podstawowych cech

	Płeć		Wiek			Odsetek bezrobotnych pochodzących z gospodarstwa domowego z gospodarstwem rolnym
	Mężczyźni	Kobiety	15-24 lata	25-44 lata	45 lat o więcej	
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	52,6	47,4	21,8	48,0	30,1	-
Ogółem w próbie (8 powiatów)	43,5	56,5	23,7	44,6	31,7	6,5
Powiat oławski	48,3	51,7	20,7	51,7	27,6	37,9
Powiat zniński	37,2	62,8	18,6	53,5	27,9	2,4
Powiat parczewski	55,3	44,7	29,1	47,6	23,3	9,7
Powiat świebodziński	36,7	63,3	24,4	41,1	34,4	4,5
Powiat bytowski	42,6	57,4	24,8	44,6	30,7	4,0
Powiat gołdapski	45,9	54,1	23,8	39,3	36,9	7,4
Powiat śremski	34,3	65,7	25,7	54,3	20,0	2,9
Powiat świdwiński	45,7	54,3	20,7	36,2	43,1	3,4
Gminy bez PGR	54,7	45,3	28,2	44,4	27,4	7,7
Gminy z PGR (do 50%)	39,7	60,3	25,7	47,9	26,4	7,3
Gminy z PGR (> 50%)	42,9	57,1	20,1	41,6	38,3	5,2
Byli pracownicy PGR	58,6	41,4	0,0	25,5	74,5	1,4
Rodziny byłych pracowników PGR	27,0	73,0	29,7	47,7	22,5	9,1

Osoby bez związków z PGR	42,7	57,3	29,7	49,9	20,4	7,4
--------------------------	------	------	------	------	------	-----

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Struktura wieku bezrobotnych jest nieznacznie spłaszczona (względem średniej ogólnopolskiej). Tym niemniej dominują osoby w wieku *prime age* (25-44 lata). W dwóch powiatach: oławskim i żnińskim mamy do czynienia z wysmukleniem rozkładu wieku bezrobotnych (nadreprezentowane są osoby w wieku *prime age* kosztem grup skrajnych), z kolei w powiatach parczewskim i bytowskim struktura wieku bezrobotnych jest wyraźnie przesunięta w kierunku osób najmłodszych. Starsi niż przeciętnie są bezrobotni w powiatach świdwińskim i gołdapskim.

Obserwujemy także pewną zależność między strukturą wieku bezrobotnych a cechami gminy oraz faktem powiązania z byłym PGR. Im mniejszy udział terenów byłego PGR, tym młodszy bezrobotni. Z kolei im bliższe powiązanie z PGR, tym starsi bezrobotni. Wśród byłych pracowników PGR – co jest oczywiste – ok. ¾ bezrobotnych to osoby w wieku 45 lat i więcej. W pozostałych grupach prawie 30% stanowią najmłodszy członkowie zasobu siły roboczej – do 25 roku życia.

Dość niski poziom wykształcenia ludności w badanych powiatach postpegeerowskich przekłada się na niski poziom wykształcenia bezrobotnych (tabela 25). Ponad 60% z nich ma wykształcenie co najwyżej zasadnicze zawodowe. Najniższy poziom kwalifikacji posiadają osoby poszukujące pracy w powiatach świdwińskim (ponad 73% to dwa najniższe poziomy) oraz w powiatach śremskim i żnińskim (odpowiednio ponad 65%). Warto zwrócić także uwagę na drugi kraniec rozkładu poziomów wykształcenia bezrobotnych – udział osób z wykształceniem wyższym (licencjackim i magisterskim). Okazuje się, że udział ten wcale nie jest najwyższy w tych powiatach, gdzie w ogóle udział ludności z tym poziomem wykształcenia jest najwyższy (np. powiat oławski). W powiatach postpegeerowskich popyt na pracę nie wchłania osób z wyższym wykształceniem, a zatem proste promowanie kształcenia, poza doraźnym skutkiem polegającym na zmniejszeniu podaży pracy osób młodych w okresie kształcenia, nie musi przyczyniać się do automatycznego zmniejszania problemu bezrobocia.

Obserwujemy współzależność między udziałem byłego PGR w powierzchni gminy a udziałem osób o najniższych kwalifikacjach (wykształceniem gimnazjalnym lub niższym) w populacji bezrobotnych w tej gminie. W gminach bez obszarów postpegeerowskich stanowią oni jedynie 50%, zaś w gminach, gdzie obszary postpegeerowskie dominowały, może to być nawet ponad 64%. Gorzej wykształceni są też byli pracownicy PGR obecnie poszukujący pracy (co nie zaskakuje, w świetle struktury ich wieku oraz specyfiki działalności

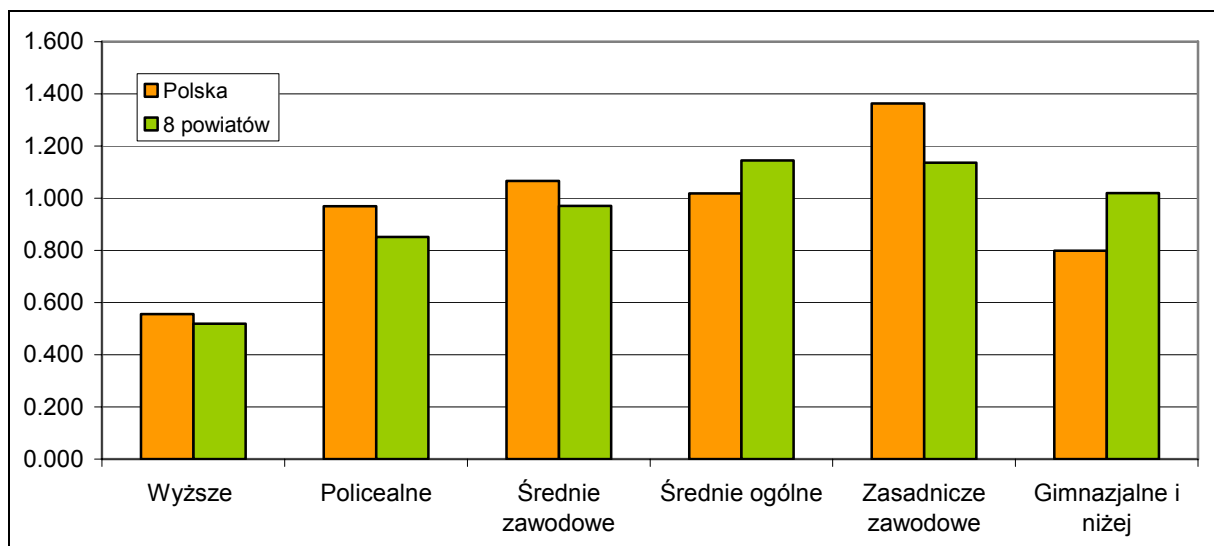
gospodarczej w PGR). Niestety wyraźnie zaznacza się różnica w strukturze wykształcenia bezrobotnych członków rodzin byłych pracowników PGR i osób niezwiązanych z PGR (na niekorzyść pierwszej grupy).

Struktura wykształcenia bezrobotnych w badanych powiatach nie różni się specjalnie silnie od struktury wykształcenia bezrobotnych ogółem w Polsce. Zwraca tylko uwagę: niższy udział osób z wykształceniem wyższym, średnim zawodowym i zasadniczym zawodowym oraz znacząco (różnica 10 pkt. proc.) wyższy odsetek bezrobotnych, legitymujących się wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym.

Tabela 25. Struktura bezrobocia w badanych powiatach według poziomu wykształcenia

	Wyższe magisterskie	Wyższe licencyjne	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	8,4		3,1	22,7	11,2	37,5	17,1
Ogółem w próbie (8 powiatów)	2,8	2,8	2,4	18,0	13,1	33,4	27,4
Powiat oławski	3,4	3,4	10,3	24,1	20,7	31,0	6,9
Powiat żniński	2,3	4,7	4,7	12,8	10,5	41,9	23,3
Powiat parczewski	3,9	1,0	2,9	19,4	15,5	27,2	30,1
Powiat świebodziński	3,3	3,3	1,1	13,3	18,9	40,0	20,0
Powiat bytowski	2,0	0,0	0,0	23,2	14,1	34,3	26,3
Powiat gołdapski	3,3	5,7	0,8	23,8	13,9	20,5	32,0
Powiat śremski	5,7	1,4	4,3	14,3	8,6	44,3	21,4
Powiat świdwiński	0,0	2,6	1,7	14,7	7,8	34,5	38,8
Gminy bez PGR	3,4	1,7	6,8	21,4	16,2	25,6	24,8
Gminy z PGR (do 50%)	2,8	2,1	3,1	17,6	13,1	36,6	24,8
Gminy z PGR (powyżej 50%)	2,6	3,9	0,0	17,2	12,0	33,4	30,8
Byli pracownicy PGR	1,4	1,4	0,0	13,1	2,1	30,3	51,7
Rodziny byłych pracowników PGR	2,7	0,9	1,8	10,8	14,4	36,9	32,4
Osoby bez związków z PGR	3,3	3,7	3,3	21,4	16,3	33,6	18,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Rysunek 12. Relacja udziału danej grupy wykształcenia w populacji bezrobotnych do udziału w ludności ogółem w wieku 15-64 lata

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Ponad 1/3 osób bezrobotnych z powiatów postpegeerowskich szuka pracy ponad 2 lata, a 46% - ponad rok (tabela 26). Wskazuje to na poważny problem długookresowego bezrobocia na tych obszarach. Najwyższy odsetek długookresowo bezrobotnych zanotowano w powiatach gołdapskim, parczewskim i świdwińskim (50% lub więcej). Z kolei w powiatach oławskim i świebodzińskim dominują bezrobotni, którzy poszukują pracy nie dłużej niż 12 miesięcy (w powiecie oławskim odsetek długookresowo bezrobotnych wynosi około 31%).

Odsetek długookresowo bezrobotnych najwyższy jest wśród ludności tych gmin, gdzie powierzchnia byłego PGR przekraczała 50% powierzchni gminy. Wyraźnie także wyższy jest wśród byłych pracowników PGR (sięga prawie 65%). Członkowie rodzin byłych pracowników PGR nie są aż w tak dużym stopniu narażeni na ryzyko długookresowego bezrobocia, choć udział osób poszukujących pracy przez co najmniej 12 miesięcy przekracza o ponad 8 p.p. analogiczny odsetek w grupie osób niezwiązanych z PGR-ami w żaden sposób.

Uwagę zwraca także dość wysoki (zwłaszcza w powiecie parczewskim, gołdapskim i żnińskim) udział osób bezrobotnych nie dłużej niż miesiąc. Wskazywać to może na zjawisko krótkookresowego zatrudnienia i wysokiej rotacji między zatrudnieniem a bezrobociem.

W porównaniu do danych ogólnopolskich badane obszary postpegeerowskie cechuje podobny odsetek bezrobotnych długookresowo, choć wyraźnie niższy jest w ich przypadku odsetek osób poszukujących pracy przez okres 12-24 miesiące, a znacznie wyższy (o ponad 10 p.p.) odsetek tych, którzy są bez pracy przez dwa lata i więcej. Wyższy niż przeciętnie jest także odsetek osób szukających pracy przez okres do miesiąca. Fakty te pozwalają na postawienie hipotez o względnej stabilności badanych rynków: osoby obecnie bezrobotne

straciły pracę „dawno”, a w ostatnim okresie nie wydarzyło się nic, co mogłoby znacząco pogorszyć sytuację na badanych rynkach pracy. Pewna rotacja między zatrudnieniem a bezrobociem objawia się ponadprzeciętnie wysokim odsetkiem osób poszukujących pracy bardzo krótko, choć dane dotyczące stażu pracy u bieżącego pracodawcy nie wskazują, aby powiaty te charakteryzowały się szczególnie wysokim udziałem osób o krótkim stażu pracy.

Tabela 26. Struktura bezrobocia w badanych powiatach według czasu poszukiwania pracy

	Do 1 miesiąca	1-3 miesiące	3-6 miesięcy	6-12 miesięcy	12-24 miesiące	24 miesiące i więcej	Nie określony
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	7,0	11,1	15,1	19,6	22,6	24,7	0,0
Ogółem w próbie (8 powiatów)	9,6	11,1	9,9	15,6	12,5	34,3	6,96
Powiat oławski	6,9	10,3	13,8	27,6	3,5	27,6	10,3
Powiat żniński	10,5	10,5	8,1	12,8	7,0	40,7	10,5
Powiat parczewski	14,6	10,7	7,8	12,6	14,6	35,9	3,9
Powiat świebodziński	6,6	20,9	14,3	15,4	9,9	25,3	7,7
Powiat bytowski	7,9	14,9	8,9	25,7	11,9	26,7	4,0
Powiat gołdapski	13,1	4,1	9,0	8,2	8,2	51,6	5,7
Powiat śremski	10,0	15,7	5,7	12,9	12,9	32,9	10,0
Powiat świdwiński	5,2	6,0	12,9	18,1	24,1	25,9	7,8
Gminy bez PGR	11,1	9,4	11,1	14,5	10,3	34,2	9,4
Gminy z PGR (do 50%)	8,6	13,4	6,5	19,5	10,6	33,6	7,9
Gminy z PGR (powyżej 50%)	10,0	9,7	12,6	12,3	15,2	35,0	5,2
Byli pracownicy PGR	4,1	4,8	6,9	8,3	10,3	54,5	11,0
Rodziny byłych pracowników PGR	9,0	13,5	7,2	17,1	11,7	36,9	4,5
Osoby bez związków z PGR	11,5	12,6	11,5	17,5	13,4	27,3	6,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

4.2. Przyczyny bezrobocia

Kluczowe pytanie w analizie bezrobocia dotyczy jego przyczyn, a także potencjalnych środków mogących ograniczać jego skalę. W tej części analizy podjęto próbę odpowiedzi na pytanie o to, czy bezrobocie w badanych powiatach ma głównie charakter niedopasowań strukturalnych, czy wynika ze zbyt wysokich wymagań i oczekiwań płacowych bezrobotnych, problemów w pośrednictwie pracy czy może braku miejsc pracy (niedostateczny popyt).

Brak informacji o strukturze wakatów nie pozwala w sposób bezpośredni porównać struktury nadwyżkowej podaży pracy i niezaspokojonego popytu na pracę. Możliwe jest

jednak porównanie struktury pracujących (czyli popytu zrealizowanego) oraz bezrobotnych, a ewentualne różnice w tych dwóch populacjach pozwolą określić skalę strukturalnych niedopasowań popytu i podaży pracy.

Względnie niewielka liczba respondentów nie pozwala na bardzo szczegółowe analizy kwalifikacji pracujących i bezrobotnych. Tabela 27 uwzględnia poziomy wykształcenia, zaś 28 – wykonywany zawód (w przypadku bezrobotnych – tylko deklarowany jako wykonywany ostatnio, analiza obejmuje więc tylko bezrobotnych z zawodowym doświadczeniem).

Tabela 27. Relacja udziału osób o danym poziomie wykształcenia w populacji bezrobotnych do udziału w populacji pracujących

	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem w próbie (8 powiatów)	0,201	0,773	0,645	0,758	1,385	0,945	2,721
Powiat oławski	0,112	0,690	1,686	1,154	1,785	1,366	2,529
Powiat żniński	0,204	1,370	5,023	0,658	1,304	0,935	1,932
Powiat parczewski	0,316	0,356	0,474	0,625	1,339	1,034	3,041
Powiat świebodziński	0,374	1,224	0,499	0,567	2,062	0,951	1,757
Powiat bytowski	0,224	0,000	0,000	1,000	3,131	0,734	2,035
Powiat gołdapski	0,301	1,230	0,176	1,147	1,169	0,613	2,328
Powiat śremski	0,606	0,411	2,467	0,626	0,960	1,082	1,693
Powiat świdwiński	0,000	0,595	0,302	0,482	0,840	1,209	5,710
Gminy bez PGR	0,150	0,406	0,874	0,794	1,565	1,122	4,995
Gminy z PGR (do 50%)	0,218	0,506	1,677	0,784	1,545	0,915	2,350
Gminy z PGR (powyżej 50%)	0,273	1,505	0,000	0,732	1,172	0,883	2,384
Byli pracownicy PGR	0,170	2,207	0,000	0,552	0,432	0,728	2,533
Rodziny byłych pracowników PGR	0,175	0,475	0,831	0,525	1,773	0,857	3,740
Osoby bez związków z PGR	0,218	0,802	0,700	0,876	1,510	1,030	2,333

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

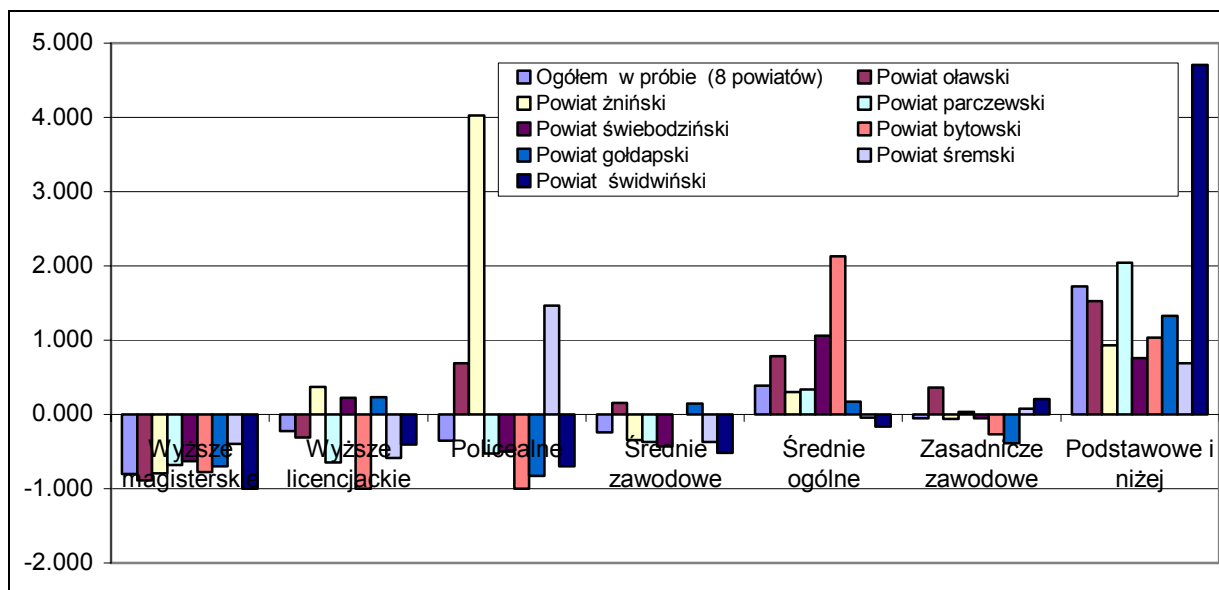
Porównanie struktury zawodowej pracujących i bezrobotnych z 8 badanych powiatów wskazuje, iż po stronie podaży pracy nadreprezentowane są osoby z wykształceniem podstawowym i średnim ogólnym (tabela 27). Ponieważ obie grupy obejmują tylko aktywnych zawodowo, względnie mały udział osób z wykształceniem średnim ogólnym w grupie pracujących nie daje się wytłumaczyć kontynuacją nauki. Nie wydaje się, aby szczególnym problemem była różnica udziału w popycie i podaży osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a więc grupy mającej największy udział w badanej populacji. Oczywiście wynik ten może być po części skutkiem zastosowania „zastępczych” danych o popycie na pracę w postaci informacji o zatrudnieniu, które z definicji determinowane są nie tylko przez popyt, ale także przez podaż. Zwraca też uwagę wyższy udział osób z

wykształceniem magisterskim w zatrudnieniu w porównaniu z bezrobociem, a w szczególności fakt, iż relacja udziału w bezrobociu do udziału w zatrudnieniu jest ponad trzykrotnie wyższa w przypadku wykształcenia wyższego magisterskiego niż licencjackiego. Co więcej, w przypadku tego drugiego w 3 na 8 powiatów zaobserwowano wyższy odsetek osób legitymujących się nim wśród bezrobotnych niż wśród pracujących²¹.

Niedopasowanie struktury popytu i podaży pracy jest zróżnicowane w poszczególnych powiatach: we wszystkich osoby z wykształceniem magisterskim mają znacznie mniejszy udział w populacji bezrobotnych niż pracujących (przy czym „przewaga” tej grupy na rynku pracy jest najmniejsza w powiecie śremskim, zaś największa – w powiecie świdwińskim). Podobnie we wszystkich powiatach wyraźnie nadreprezentowane w bezrobociu (w relacji do populacji pracujących) są osoby z wykształceniem podstawowym i niższym (ponownie największa różnica zachodzi między powiatem śremskim a świdwińskim). W pozostałych przypadkach sytuacja jest mniej jednoznaczna, aczkolwiek pewne cechy są wyraźnie widoczne:

- we wszystkich powiatach obserwujemy stosunkowo małą różnicę w udziale osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym w populacji bezrobotnych i pracujących (skrajne zależności obserwujemy w powiecie oławskim, gdzie odsetek tej grupy w populacji bezrobotnych przewyższa odsetek w populacji pracujących i w powiecie gołdapskim, gdzie sytuacja jest odwrotna),
- we wszystkich powiatach z wyjątkiem świdwińskiego odsetek osób z wykształceniem średnim ogólnym w grupie pracujących jest znacząco niższy niż w grupie bezrobotnych (największa różnica – powiat bytowski, świebodziński, oławski),
- w większości powiatów popyt w relacji do podaży przesunięty jest w stronę osób z wykształceniem średnim zawodowym i policealnym (choć ta ostatnia grupa ma minimalny udział w zasobie siły roboczej).

²¹ Badanie popytu na pracę w 8 powiatach pozwoliło stwierdzić, że w zakresie planowanych przyjęć panuje wyraźny optymizm, gdyż przeciętna stopa planowanych przyjęć kształtuje się na poziomie 16,8% bieżącego zatrudnienia, czyli więcej niż wyniosła stopa przyjęć w minionych 12 miesiącach. Jednocześnie stwierdzono, że na chwilę przeprowadzania badania popytowego w firmach, były trudności z wypełnieniem wakatów sięgające 8,4% bieżącego zatrudnienia. Gdy uwzględnimy liczbę trudności w przeciągu 12 miesięcy przed badaniem, skala trudności w przyjęciach sięga 12,4% bieżącego zatrudnienia. Oznacza to, iż w powiatach postpegeerowskich występują problemy z wypełnieniem większości wakatów, mimo iż bezrobocie na tych obszarach jest dwa razy wyższe niż średnio w kraju.

Rysunek 13. Relacja udziału bezrobotnych do udziału pracujących według wykształcenia

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Jeśli chodzi o porównanie struktury pracujących i bezrobotnych według wykonywanych zawodów (tabela 28), wyróżniają się 4 tzw. duże grupy zawodowe, w których odsetek pracujących wyraźnie przekracza odsetek bezrobotnych. Są to: specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych, specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia, specjaliści szkolnictwa oraz pracownicy pozostałych specjalności²². Te cztery grupy zawodowe stanowią 15,7% pracujących ogółem.

Spośród zawodów, których udział w populacji bezrobotnych przekracza analogiczny udział w grupie pracujących, wyróżniają się: robotnicy pomocniczy w rolnictwie, rybołówstwie i pokrewni, pracownicy przy pracach prostych w handlu i usługach, rolnicy, nauczyciele praktycznej nauki zawodu i instruktorzy, pracownicy usług osobistych i ochrony oraz pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Grupy te stanowią 50% pracujących w powiatach postpegeerowskich objętych badaniem.

Porównanie struktur pracujących i bezrobotnych pozwala postawić tezę o niedopasowaniu strukturalnym, wynikającym w dużej mierze ze zmniejszenia popytu na pracę niskokwalifikowaną. W efekcie, ponad proporcjonalnego znaczenia nabrały zawody typowo związane z sektorem publicznym (ochrona zdrowia, szkolnictwo, administracja), co przekłada się na wysoką relację pracujących do bezrobotnych w tych zawodach.

²² Zaliczani są tu: pracownicy do spraw finansowych i handlowych, agenci biur pomagających w prowadzeniu działalności gospodarczej, średni personel biurowy, urzędnicy do spraw podatków, ceł i pokrewni, policjanci i inni funkcjonariusze, pracownicy pomocy społecznej, pracownicy działalności artystycznej, rozrywki i sportu, pracownicy archiwów, bibliotek i informacji naukowej, pracownicy parafialni. W badanych powiatach w grupie tej dominuje średni personel biurowy (50%).

Tabela 28. Struktura wykonywanego zawodu osób pracujących oraz bezrobotnych deklarujących doświadczenie w pracy zawodowej

Zawód	Pracujący	Bezrobotni	Relacja: bezrobotni/ pracujący
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy, zawodowi działacze	0,04	0,00	0,000
Kierownicy dużych i średnich organizacji	1,19	0,39	0,328
Kierownicy małych przedsiębiorstw	0,42	0,00	0,000
Specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych	2,53	0,20	0,079
Specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia	1,69	0,20	0,118
Specjaliści szkolnictwa	6,22	1,18	0,190
Pozostali specjaliści	3,61	0,00	0,000
Średni personel techniczny	4,80	1,96	0,408
Średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia	2,15	1,18	0,549
Nauczyciele praktycznej nauki zawodu i instruktorzy	0,73	1,18	1,616
Pracownicy pozostałych specjalności	5,30	1,18	0,223
Pracownicy obsługi biurowej	6,45	5,10	0,791
Pracownicy obrotu pieniężnego i obsługi klientów	1,96	1,37	0,699
Pracownicy usług osobistych i ochrony	6,49	9,61	1,481
Modelki, sprzedawcy i demonstratorzy	9,64	11,96	1,241
Rolnicy	0,54	1,18	2,185
Górnicy i robotnicy budowlani	8,87	11,76	1,326
Robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń	7,91	4,31	0,545
Robotnicy zawodów precyzyjnych, ceramicy, wytwórcy wyrobów galanteryjnych, robotnicy poligraficzny	0,42	0,39	0,929
Pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	7,53	10,59	1,406
Operatorzy maszyn i urządzeń wydobywczych i przetwórczych	0,92	1,76	1,913
Operatorzy i monterzy maszyn	2,27	1,57	0,692
Kierownicy i operatorzy pojazdów	6,61	4,71	0,713
Pracownicy przy pracach prostych w handlu i usługach	7,10	15,88	2,237
Robotnicy pomocniczy w rolnictwie, rybołówstwie i pokrewni	2,38	9,80	4,118
Robotnicy pomocniczy w górnictwie, przemyśle, budownictwie i transporcie	2,23	2,55	1,143

Zródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów .

Zaskakujące są wyniki dotyczące płac progowych deklarowanych przez bezrobotnych (tabela 29). Mimo bowiem, iż obszary postpegeerowskie zaliczają się raczej do obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo i charakteryzujących się niższym poziomem wynagrodzeń, deklarowane jako pożądane wynagrodzenia są względnie wysokie. Przeciętnie bezrobotni zadeklarowali oczekiwane wynagrodzenia na poziomie 1373 zł w ujęciu netto (przy medianie wynoszącej 1200 zł). Choć prawie 80% bezrobotnych zadeklarowało, iż przyjęłoby ofertę pracy „od zaraz” także za 10% mniej, i tak wydaje się to bardzo wysoką kwotą (w okresie badania wynagrodzenie minimalne brutto w Polsce wynosiło 936 zł brutto (698 zł netto). Generalnie jednak płace progowe były tym niższe, im wyższy był poziom bezrobocia

(rysunek SSS). Wyjątek stanowił powiat świdwiński, charakteryzujący się najwyższą stopą bezrobocia i wysoką, wynoszącą przeciętnie 1400 zł, płacą progową. Warto zaznaczyć, iż we wrześniu 2007 roku (kiedy przeprowadzono większość wywiadów w badaniu) był to jedyny powiat, w którym stopa bezrobocia przekraczała dwukrotność średniej krajowej.

Tabela 29. Płaca progowa deklarowana przez bezrobotnych

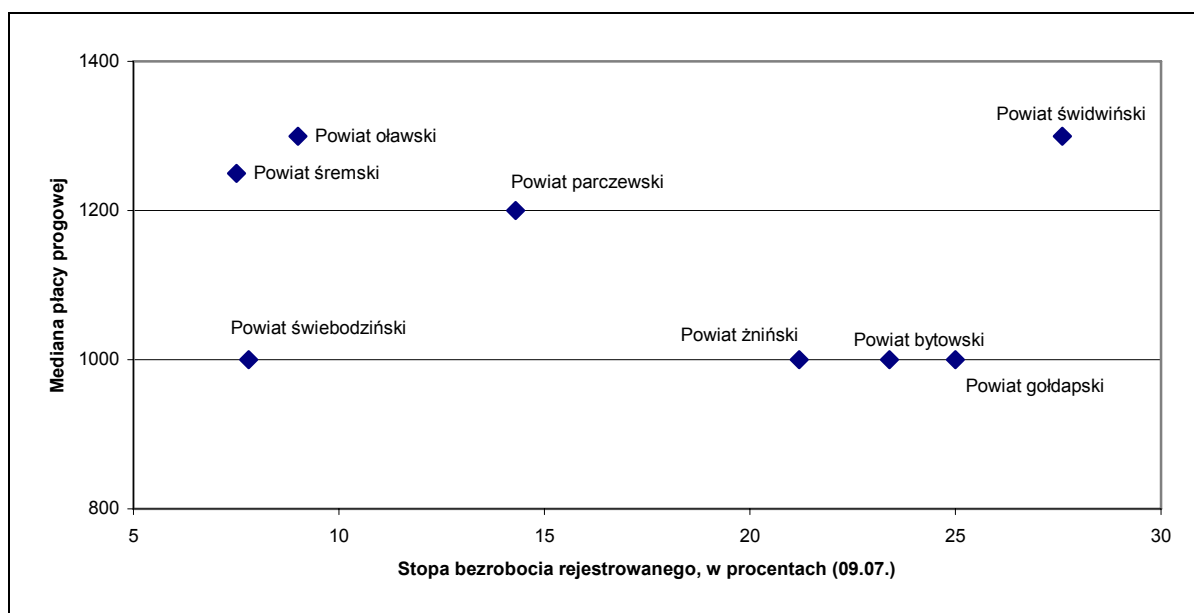
	Średnia	1 kwartył	Mediana	3 kwartył	Odchylenie standardowe	Wskaźnik zmienności	Odsetek bezrobotnych, którzy udzieli odpowiedzi na pytanie o płacę progową	Odsetek osób, które zaakceptowałyby pracę za 10% mniej niż zadeklarowały w pytaniu o płacę progową
Ogółem Polska (na podstawie BAEL) ²³	1330	1000,0	1200,0	1500,0	491,3	0,371	bd	bd
Ogółem w próbie (8 powiatów)	1373,0	1000,0	1200,0	1500,0	1658,4	1,208	86,2	79,4
Powiat oławski	1324,0	1000,0	1300,0	1500,0	408,5	0,309	86,2	50,0
Powiat żniński	1118,4	900,0	1000,0	1200,0	458,1	0,410	86,0	78,2
Powiat parczewski	1252,1	1000,0	1200,0	1500,0	392,6	0,314	91,3	81,0
Powiat świebodziński	1483,5	1000,0	1000,0	1500,0	1453,7	0,980	87,8	73,8
Powiat bytowski	1603,2	1000,0	1000,0	1500,0	3088,5	1,926	88,1	89,5
Powiat gołdapski	1178,4	900,0	1000,0	1500,0	462,3	0,392	85,2	76,1
Powiat śremski	1714,3	1000,0	1250,0	1500,0	3135,7	1,829	82,9	78,1
Powiat świdwiński	1401,1	1000,0	1300,0	1500,0	757,0	0,540	81,9	85,7
Gminy bez PGR	1355,7	1000,0	1000,0	1500,0	809,1	0,597	82,9	76,2
Gminy z PGR (do 50%)	1346,6	1000,0	1000,0	1500,0	1558,9	1,158	87,3	78,4
Gminy z PGR (powyżej 50%)	1404,6	1000,0	1200,0	1500,0	1958,4	1,394	86,4	81,6
Byli pracownicy PGR	1316,9	1000,0	1000,0	1500,0	818,4	0,621	81,4	84,9
Rodziny byłych pracowników PGR	1169,8	1000,0	1000,0	1500,0	332,1	0,284	90,1	83,0
Osoby bez związków z PGR	1440,4	1000,0	1200,0	1500,0	2003,3	1,391	86,8	77,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

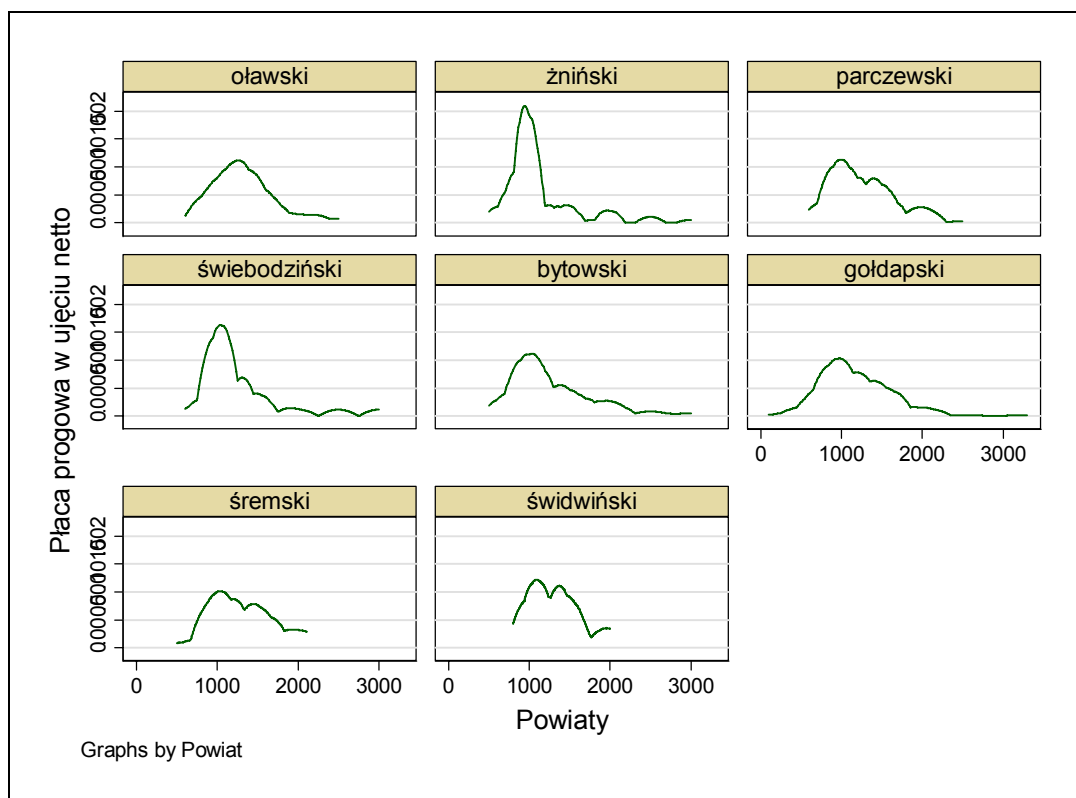
Warto zauważyć, iż średnia płaca progowa jest wyraźnie wyższa tam, gdzie PGR-y stanowiły 50% obszaru i więcej. W tej grupie respondentów był jednak o ok. 5 pkt. procentowych wyższy (w porównaniu do gmin bez obszarów postpegeerowskich) odsetek respondentów, którzy podjęliby pracę za wynagrodzenia o 10% niższe od zadeklarowanego.

Osoby mające za sobą pracę w byłym PGR, a zwłaszcza członkowie ich rodzin, oczekują niższych płac niż osoby niezwiązane z PGR (tak w porównaniu średniej, jak i w porównaniu mediany).

²³ UWAGA: Pytanie w BAEL dotyczy wynagrodzenia brutto, a w ankiecie – wynagrodzenia netto. Dane nie są porównywalne.

Rys. 14. Poziom płac progowych (wartość netto) a bezrobocie w 8 badanych powiatach
 Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz danych MPiPS o bezrobociu rejestrowanym we wrześniu 2007 roku

Rysunek 15. Rozkład płac progowych w poszczególnych powiatach ujętych w badaniu
 Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Uzyskane wyniki trudno skonfrontować z wynikami BAEL, gdzie choć zadawane jest pytanie o płacę progową, dotyczy ono jednak płacy brutto. W tabeli 29 zamieszczono statystyki opisowe dla badania ogólnopolskiego. Choć na pierwszy rzut oka wartość

uzyskanych statystyk jest podobna, możemy wnioskować, że płace oczekiwane przez bezrobotnych badanych obszarów są bardzo wysokie. Zagadnienie to wymaga dalszego zbadania.

Determinację bezrobotnych mieszkańców powiatów postpegeerowskich w poszukiwaniu pracy możemy także ocenić, analizując ich deklaracje co do typu poszukiwanej pracy i działań podejmowanych w tym celu (tabela 30). Oczywiście najbardziej pożądaną pracą jest praca stała (64% szuka takiej właśnie pracy), ale dość znaczący odsetek gotów jest podjąć każdą pracę (32%), co świadczy o dużej determinacji do zatrudnienia. Pewna część szuka doraźnej pracy, prawdopodobnie ze względu na zamiar łączenia jej z nauką albo z innymi zajęciami niezawodowymi. Takich osób najwięcej znajduje się w powiatach oławskim i śremskim, czyli tam, gdzie sytuacja na rynku pracy jest stosunkowo najlepsza. Pracy w pełnym wymiarze szukają bezrobotni przede wszystkim w powiatach bytowskim, świdwińskim i świebodzińskim. W niepełnym - w oławskim i śremskim, czyli tam, gdzie poszukujący chcą też ponadprzeciętnie często podjąć pracę doraźną.

Tabela 30. Struktura bezrobocia w badanych powiatach według typu poszukiwanej pracy

	Staća	Dorywcza	Każda	W pełnym wymiarze	W niepełnym wymiarze	Każda	W zawodzie	Każda
Ogółem w próbie (8 powiatów)	63,5	4,3	32,2	62,0	6,6	31,4	22,2	77,8
Powiat oławski	65,4	11,5	23,1	55,6	11,1	33,3	20,8	79,2
Powiat żniński	62,3	1,3	36,4	64,1	2,6	33,3	13,0	87,0
Powiat parczewski	61,2	4,1	34,7	54,7	9,5	35,8	23,4	76,6
Powiat świebodziński	64,3	3,6	32,1	69,0	3,6	27,4	22,6	77,4
Powiat bytowski	71,1	5,2	23,7	76,3	6,5	17,2	28,4	71,6
Powiat gołdapski	53,4	2,5	44,1	46,6	6,0	47,4	18,6	81,4
Powiat śremski	53,1	9,4	37,5	53,1	9,4	37,5	28,1	71,9
Powiat świdwiński	75,2	3,5	21,2	72,2	7,4	20,4	22,9	77,1
Gminy bez PGR	65,4	5,6	29,0	62,5	8,7	28,8	27,2	72,8
Gminy z PGR (do 50%)	58,1	5,9	35,9	59,6	7,4	33,0	19,5	80,5
Gminy z PGR (powyżej 50%)	67,7	2,3	30,0	63,9	5,2	30,9	22,9	77,1
Byli pracownicy PGR	60,6	3,0	36,4	59,4	6,3	34,4	15,6	84,4
Rodziny byłych pracowników PGR	59,8	2,8	37,4	63,8	3,8	32,4	22,3	77,7
Osoby bez związków z PGR	65,3	5,0	29,7	62,3	7,4	30,3	24,2	75,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Gdy wykluczyć poszukujących doraźnego zatrudnienia, to okaże się, że w powiatach bytowskim, świdwińskim i oławskim mniej niż ¼ poszukujących pracy stałej zgodziłaby się na każde zatrudnienie, także nie gwarantujące stałości zatrudnienia. Przy czym tylko w oławskim mamy do czynienia z dobrą sytuacją na rynku pracy, a w pozostałych z bardzo trudną, wręcz katastrofalną. Trudno wyjaśnić to zjawisko, można tylko przypuszczać, że chodzi o relatywnie duży dostęp do świadczeń albo o złe doświadczenia z doraźnym zatrudnieniem (np. w postaci niewywiązywania się pracodawców ze zobowiązań płacowych). Na przeciwnym biegunie mieszczą się powiaty śremski i gołdapski, w których gotowość do podjęcia jakiegokolwiek, także mało korzystnej pracy, jest bardzo duża.

Bardzo niewiele osób nastawia się na podjęcie pracy we własnym zawodzie. Możliwe, że:

- nisko oceniają szanse znalezienia takiej pracy,
- ich umiejętności zawodowe w związku z długą przerwą w pracy, dawno się zdekapitalizowały,
- uznają, że praca we własnym zawodzie jest mało opłacalna (przynosi niski dochód).

Niezależnie, czy oddziałuje jedna czy wszystkie wymienione przyczyny, zjawisko pokazuje, że bezrobotni są bardzo plastyczni pod względem zawodowym, ale też, że nie mając przywiązania do zawodu, wskazują na jego niską ocenę na rynku pracy. Porzucając zawód godzą się na wykonywanie pracy z niskim poziomem kapitału specyficznego, a więc mało wyspecjalizowanej. Problem niedostatku kwalifikacji i ich niedopasowania strukturalnego w świetle powyższych danych wydaje się kluczowy dla analizowanych rynków pracy.

To zjawisko jest szczególnie dotkliwe wśród byłych pracowników PGR, co pokazuje, że likwidacja PGR nie tylko pozbawiła ludzi pracy, ale też szans wykorzystania posiadanych kwalifikacji, jakie by one nie były. Żeby wyjść z impasu, potrzebne były wówczas zasadnicze posunięcia, zmierzające do przekwalifikowania osób tracących pracę w PGR. Dziś część z nich ma już za sobą wieloletnie bezrobocie, a także wielokrotne zmiany zajęć zarobkowych. Nie są to też ludzie młodzi. Wziąwszy pod uwagę ich niski wyjściowy poziom zatrudnienia, dziś istnieją już nikłe szanse radykalnej odbudowy ich kapitału ludzkiego.

5. Perspektywy aktywizacji zawodowej osób biernych ekonomicznie

Tak, jak w większości badań aktywności, także w powiatach postpegeerowskich wśród nieaktywnych zawodowo przeważają kobiety, osoby w wieku 45 lat i więcej oraz osoby najmłodsze (tabela 31). W tych bowiem grupach relacja kosztu do korzyści z aktywizacji jest

najwyższa. Nietypowe jest z kolei to, że bierność nie ogranicza w sposób istotny dostęp do indywidualnego gospodarstwa rolnego (odsetek osób spełniających ten warunek w populacji biernych niewiele różni się od odsetka tej grupy w populacji ogółem).

Choć przeciętnie w badanych powiatach osoby stanowiące trzon zasobu pracy (to jest grupa w wieku 25-44 lata) to niecałe 15% nieaktywnych zawodowych, w powiatach o trudniejszej sytuacji na rynku pracy (i niższym poziomie zamożności) stanowić mogą większą część nieaktywnych (nawet do 20% w powiecie bytowskim). Typ gminy zamieszkania oddziałuje przede wszystkim na udział najmłodszej grupy w populacji biernych. Wyższy odsetek kontynuujących kształcenie powoduje, że w gminach, w których nie znajdowały się PGR-y, odsetek ten rośnie do ponad 40%. Nie uwidacznia się szczególnie duża różnica w strukturze wieku biernych zawodowo między grupą osób niezwiązanych z PGR a członkami rodzin byłych pracowników PGR. W tej drugiej nieznacznie wyższy jest udział osób w wieku *prime-age* (25-44 lata), co może wskazywać na nieco większe trudności tej grupy na rynku pracy.

Tabela 31. Struktura nieaktywnych zawodowo w badanych powiatach według podstawowych cech

	Płeć		Wiek			Klasa miejscowości				Odsetek biernych pochodzących z gosp. dom. z gosp. rol.
	Mężczyźni	Kobiety	15-24 lata	25-44 lata	45 lat o więcej	Wieś	Miasto do 10 tys. osób	Miasto 10 - 19. tys. osób	Miasto 20 - 49 tys. osób	
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	39,9	60,1	38,7	16,8	44,6	37,1	6,0	7,8	10,7	?
Ogółem w próbie (8 powiatów)	43,2	56,8	37,6	14,3	48,1	49,3	8,2	24,7	17,8	9,3
Powiat oławski	39,3	60,7	48,1	10,3	41,6	30,9	0,0	22,9	46,2	13,4
Powiat żniński	44,5	55,5	33,1	16,5	50,4	55,0	28,2	16,9	0,0	4,1
Powiat parczewski	43,0	57,0	40,0	13,5	46,5	79,8	0,0	20,2	0,0	26,4
Powiat świebodziński	46,6	53,4	34,1	10,3	55,6	52,7	8,4	0,0	38,9	4,2
Powiat bytowski	36,6	63,4	36,8	20,2	43,0	49,4	0,0	50,6	0,0	6,0
Powiat gołdapski	44,2	55,8	45,4	14,2	40,4	47,3	0,0	52,7	0,0	14,7
Powiat śremski	44,7	55,3	29,0	16,0	55,0	33,5	5,4	0,0	61,0	7,7
Powiat świdwiński	47,0	53,0	38,3	11,2	50,5	44,9	18,6	36,5	0,0	2,4
Gminy bez PGR	43,6	56,4	43,2	12,9	43,9	40,3	0,0	34,4	25,4	14,5
Gminy z PGR (do 50%)	42,4	57,6	33,4	16,4	50,2	45,6	12,4	25,6	16,4	8,9
Gminy z PGR (powyżej 50%)	44,2	55,8	40,4	11,9	47,7	60,3	7,0	17,4	15,4	6,7
Byli pracownicy PGR	49,9	50,1	0,2	6,6	93,2	53,9	4,0	25,6	16,5	6,4
Rodziny byłych pracowników PGR	32,0	68,0	48,1	19,2	32,7	58,4	10,0	19,0	12,6	8,2
Osoby bez związków z PGR	42,8	57,2	48,4	16,0	35,5	46,2	9,4	25,3	19,1	10,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

W porównaniu do ogólnopolskiej struktury biernych zawodowo, w powiatach postpegeerowskich zaznacza się umiarkowana nadreprezentacja mężczyzn oraz osób w wieku 45 lat i więcej.

Struktura wykształcenia nieaktywnych ekonomicznie mieszkańców 8 badanych powiatów postpegeerowskich odzwierciedla strukturę wykształcenia ludności ogółem (tabela 32). Fakt, że bierni skupieni są wśród najmłodszych (kształcących się) i najstarszych (często legitymujących się niższym poziomem wykształcenia) powoduje, że prawie 70% nieaktywnych to osoby z wykształceniem co najwyżej zasadniczym zawodowym. W powiecie żnińskim odsetek ten sięga nawet 80%. Odsetek ten jest przeciętnie aż o prawie 75% wyższy niż wynika to z danych BAEL. To w jakimś stopniu przesądza, że bierni zawodowo z terenów postpegeerowskich praktycznie nie nadają się do aktywizacji zawodowej, o ile nie należą do najmłodszych jeszcze uczących się osób. Zwraca uwagę także niższy odsetek osób z wykształceniem średnim ogólnym i wyższym magisterskim – wiąże się to zapewne z niższym poziomem wykształcenia ludności na tych obszarach, ale – w przypadku wykształcenia średniego ogólnego – także z niższym odsetkiem kontynuacji nauki w tej grupie.

Tabela 32. Struktura nieaktywnych zawodowo w badanych powiatach według poziomu wykształcenia

	Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niżej
Ogółem Polska (na podstawie BAEL)	7,9		15,1	15,3	22,6	16,3	22,7
Ogółem w próbie (8 powiatów)	2,2	2,1	1,8	12,4	13,4	21,0	47,1
Powiat oławski	6,5	1,2	1,5	12,7	24,2	15,4	38,5
Powiat żniński	0,8	0,8	1,1	9,4	8,3	31,8	47,8
Powiat parczewski	1,4	3,2	2,9	14,4	14,1	21,7	42,2
Powiat świebodziński	1,9	2,3	2,3	13,2	15,4	19,0	46,0
Powiat bytowski	1,2	1,5	0,3	12,6	9,9	17,4	57,1
Powiat gołdapski	1,5	2,3	2,3	10,8	16,2	11,6	55,2
Powiat śremski	1,3	2,9	2,2	13,4	6,4	30,4	43,5
Powiat świdwiński	3,4	3,1	2,4	13,2	16,3	16,3	45,4
Gminy bez PGR	3,4	2,5	2,7	11,8	19,8	17,1	42,7
Gminy z PGR (do 50%)	1,6	1,9	1,7	12,2	10,5	26,0	46,1
Gminy z PGR (powyżej 50%)	2,3	2,2	1,4	13,1	13,8	15,9	51,3
Byli pracownicy PGR	0,7	0,7	0,5	14,9	5,8	25,4	51,9
Rodziny byłych pracowników PGR	3,0	1,5	2,2	10,0	12,6	21,6	49,1
Osoby bez związków z PGR	2,5	2,7	2,2	11,9	16,2	19,3	45,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów oraz BAEL, II kwartał 2007

Z punktu widzenia oceny przyszłej sytuacji na rynku pracy, kluczowa jest ocena przyczyn nieaktywności i perspektyw aktywizacji na rynku pracy (tabela 33). Przeciętnie poszukiwanie pracy w ciągu najbliższego roku rozważa 8,5% nieaktywnych ekonomicznie respondentów (od 6,6% w powiatach żnińskim i parczewskim do 12,5% w powiecie oławskim). Odsetek ten jest nieznacznie wyższy w przypadku mieszkańców gmin, gdzie nie były zlokalizowane PGR-y oraz wśród członków rodzin byłych pracowników PGR. Jednocześnie ponad 1/3 osób nieaktywnych rozważa podjęcie pracy w późniejszym terminie. Jednak ponad połowa respondentów nie rozważa podjęcia pracy w ogóle (udział ten sięga nawet prawie 2/3 w powiatach śremskim i żnińskim). Jest on wyraźnie wyższy wśród byłych pracowników PGR (ponad 90%), ale jednocześnie – niższy niż przeciętnie wśród członków ich rodzin. Aktywizacja zwykle warunkowana jest ukończeniem nauki, choć ponad 7% osób zapowiada, iż zdecydowałoby się poszukiwać pracy, gdyby sytuacja na rynku pracy poprawiła się wyraźnie.

Tabela 33. Struktura nieaktywnych zawodowo w badanych powiatach według wybranych cech

	Odsetek osób mających doświadczenie w pracy	Przeciętna długość okresu od momentu przerwania pracy	Odsetek rozważających podjęcie poszukiwanie pracy w ciągu roku	Odsetek rozważających podjęcie poszukiwanie pracy w późniejszym okresie	Odsetek nie rozważających podjęcia poszukiwania pracy	Odsetek uzależniający poszukiwanie pracy od ukończenia nauki	Odsetek uzależniający poszukiwanie pracy od poprawy sytuacji na rynku pracy
Ogółem w próbie (8 powiatów)	61,4	7,7	8,5	35,7	55,8	38,7	7,3
Powiat oławski	54,7	6,4	12,5	41,9	45,6	48,4	3,7
Powiat żniński	62,4	9,4	6,6	29,9	63,6	35,3	3,7
Powiat parczewski	60,4	8,5	6,6	35,0	58,4	38,5	7,9
Powiat świebodziński	69,4	8,3	7,8	34,0	58,3	40,7	3,8
Powiat bytowski	53,3	7,3	11,3	40,2	48,6	42,3	10,9
Powiat gołdapski	61,2	6,2	12,4	44,6	43,0	42,1	7,9
Powiat śremski	70,2	8,6	3,9	31,1	65,0	27,7	7,2
Powiat świdwiński	58,8	6,3	8,2	31,0	60,9	36,5	11,6
Gminy bez PGR	56,8	7,9	9,4	38,8	51,8	43,2	7,66
Gminy z PGR (do 50%)	63,4	8,0	8,0	33,2	58,8	35,0	6,39
Gminy z PGR (powyżej 50%)	61,1	7,1	8,8	37,4	53,8	41,4	8,42
Byli pracownicy PGR	98,3	9,2	5,0	4,5	90,5	0,2	9,6
Rodziny byłych pracowników PGR	48,3	8,2	13,9	44,7	41,4	44,1	7,82
Osoby bez związków z PGR	50,9	6,9	8,7	43,7	47,6	48,9	6,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

6. Analiza wieloczynnikowa aktywności i zatrudnienia, czyli co decyduje o sukcesie na rynku pracy

Analiza statystyk opisowych dotyczących aktywności ekonomicznej poszczególnych populacji na rynku pracy wskazuje, które grupy mają większe szanse na sukces na rynku pracy w postaci zatrudnienia. W ostatniej części rozdziału przedstawiono wyniki analizy wieloczynnikowej, mającej na celu zbadanie izolowanego wpływu poszczególnych czynników wpływających na aktywność i zatrudnienie.

Analiza składa się z czterech etapów. Po pierwsze zbadano czynniki oddziałujące na poziom aktywności zawodowej (zmienna wyjaśniana *akt*). Następnie analizowano czynniki sprzyjające sukcesowi na rynku pracy – w rozumieniu najszerszym (sam fakt pracy zarobkowej, zmienna wyjaśniana *zatr*) oraz w rozumieniu węższym (praca w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym, zmienna wyjaśniana *zatr2*). W ostatniej części badano cechy sprzyjające znajdowaniu się w bezrobociu pod warunkiem aktywizacji zawodowej (zmienna wyjaśniana *bezrob*). W każdym przypadku regresje - poza populacją respondentów badania ogółem - przeprowadzono dla trzech grup wyróżnionych na podstawie kryterium powiązań z byłym PGR (byli pracownicy PGR, członkowie ich rodzin oraz osoby niezwiązane z PGR-ami) oraz dla poszczególnych powiatów. Taka metoda badania pozwoliła nie tylko stwierdzić, czy fakt powiązania z PGR lub zamieszkiwania w danym powiecie wpływa na szanse na rynku pracy (to stwierdzić można ??? w regresji podstawowej), ale także, czy inne czynniki inaczej oddziałują na te szanse w zależności od ww. cech respondenta.

We wszystkich przypadkach zastosowano metodę regresji probitowej. W modelu tym analizujemy wpływ zmiennych objaśniających na kształtowanie się binarnej zmiennej wyjaśnianej. Obserwowane przez nas znalezienie się danej osoby w pewnym położeniu na rynku pracy jest w istocie realizacją pewnego procesu, który nie jest w sposób bezpośredni obserwowalny. Konieczne jest zatem przyjęcie założenia, że wartości 1 lub 0, które przyjmują zmienne bezpośrednio obserwowane, są w rzeczywistości wynikiem realizacji pewnej zmiennej nieobserwowalnej y^* (ang. *latent variable*), która może przyjmować dowolne wartości z przedziału liczb rzeczywistych. To w rzeczywistości ta zmienna implikuje obserwowany przez nas wynik, który jest tożsamy z tym, że zmienna *akt*, *zatr*, *zatr2* lub

bezrob przyjmuje wartość 1 lub 0 (zwane potocznie sukcesem lub porażką). Zależność pomiędzy tymi zmiennymi można przedstawić w następującej postaci:

$$\text{stan} = \begin{cases} 1 \Leftrightarrow y^* > \bar{y} \\ 0 \Leftrightarrow y^* \leq \bar{y} \end{cases}$$

dla pewnej wartości progowej \bar{y} , gdzie *stan* oznacza cztery zmienne wyjaśniane. Zakładamy ponadto, że zmienna nieobserwowalna y^* powiązana jest liniowo z wektorem zmiennych wyjaśniających X : $y^*_i = X'_i\beta + \varepsilon_i$. Postać funkcji prawdopodobieństwa w tym modelu zależy od postulowanego rozkładu składnika losowego. Przy założeniu, że ma on rozkład normalny, otrzymuje się tzw. model probitowy o następującej funkcji prawdopodobieństwa sukcesu, tzn. tego, że zmienna obserwowalna, *stan*, przyjmie wartość 1:

$$P(\text{stan} = 1 | X) = \int_{-\infty}^{X'\beta} \phi(t) dt = \Phi(X'\beta),$$

gdzie $\Phi(z) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^z e^{-\frac{1}{2}t^2} dt$ oznacza dystrybuantę standaryzowanego rozkładu

normalnego. Model ten jest szacowany metodą największej wiarygodności (maximum likelihood, ML).

Zmiennymi objaśnianymi w analizie były:

- aktywność zawodowa (0 = osoba bierna zawodowo, 1 = osoba pracująca lub bezrobotna),
- praca zawodowa (1 = osoba sklasyfikowana jako pracująca, 0 = pozostałe osoby),
- praca w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym (1 = osoba pracująca w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym, 0 = pozostałe osoby),
- bezrobocie (1 = osoba bezrobotna, 0 = osoba pracująca).

W poszczególnych specyfikacjach regresji posłużono się następującymi zmiennymi wyjaśniającymi, wybranymi na podstawie przesłanek teoretycznych i wcześniejszych analiz statystycznych:

- płeć (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: mężczyzna,
- wiek (zmienna ciągła),
- wiek do kwadratu (zmienna ciągła),
- poziom wykształcenia (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: wykształcenie gimnazjalne lub niższe,

- klasa miejscowości zamieszkania (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: wieś,
- fakt posiadania doświadczenia w pracy zawodowej (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: posiadanie doświadczenia,
- fakt kontynuacji nauki w trybie szkolnym (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: niekontynuowanie nauki,
- zamieszkiwanie z osobą będącą użytkownikiem gospodarstwa rolnego (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: niezamieszkiwanie,
- dodatkowe umiejętności (prawo jazdy, język obcy, obsługa komputera, umiejętność wykonywania prac budowlanych, umiejętność wykonywania prac rolnych, umiejętność naprawiania maszyn i urządzeń, umiejętność wykonywania prac domowych i czynności opiekuńczych) – zmienne dyskretne; w każdym przypadku kategorią bazową był brak danej umiejętności,
- związki z PGR (zmienna dyskretna), kategoria bazowa = brak związków (pozostałe kategorie: członek rodziny byłego pracownika PGR oraz były pracownik PGR),
- cechy gminy zamieszkania ze względu na udział gruntów postpegeerowskich w powierzchni gminy (zmienna dyskretna), kategoria bazowa = 0% (pozostałe kategorie: do 50%, powyżej 50%),
- powiat miejsca zamieszkania (zmienna dyskretna), baza: powiat oławski,
- trudności komunikacyjne w dojeździe do miasta powiatowego (zmienna dyskretna), kategoria bazowa: zamieszkiwanie w mieście powiatowym,
- kapitał społeczny (zmienna ciągła) mierzony ilością twierdzących odpowiedzi na pytanie o znajomość osoby, która mogłaby respondentowi pomóc w trudnych sytuacjach życiowych (na podstawie pytania Q2).

6.1. Aktywność ekonomiczna

W analizie aktywności zawodowej zmienną wyjaśnianą (akt) zdefiniowano następująco: akt = 1, jeśli dana osoba pracuje lub jest bezrobotna (w rozumieniu pytania c10), akt = 0, jeśli dana osoba nie pracuje i nie jest bezrobotna. Jest to bardzo szerokie zdefiniowanie aktywności, gdyż za osobę pracującą uznaje się osobę pracującą przez 1 godzinę w tygodniu lub dłużej. Z kolei bardziej restrykcyjna niż potocznie przyjmowana jest definicja bezrobocia (jest to definicja ekonomiczna stosowana w BAEL).

W badaniu posłużono się zestawem cech osobistych i wybranych cech gospodarstwa domowego, które mogą mieć zgodnie z teorią podaży pracy wpływ na aktywność zawodową badanych osób. Opierając się na neoklasycznej teorii podaży pracy stwierdzić można, iż jednostki aktywizują się zawodowo, jeśli ich indywidualne korzyści z zatrudnienia przewyższają koszty. Na gruncie teoretycznym posługiwać się można pieniężnym wyrażeniem kosztów i korzyści związanych z wejściem na rynek pracy. Jednak w praktyce uzyskanie tego typu wyceny jest w zasadzie niemożliwe. Stąd posługujemy się alternatywnym podejściem, gdzie aktywność wyjaśniamy cechami, z którymi wiąże się pewien określony poziom kosztów i korzyści związanych z przebywaniem na rynku pracy.

Cechy warunkujące podaż pracy pogrupowano następująco:

- demograficzne – płeć i wiek,
- kapitał ludzki – poziom wykształcenia, dodatkowe umiejętności, fakt pracy w PGR, co wiąże się z załamaniem ciągłości kariery zawodowej,
- zaangażowanie w aktywność edukacyjną,
- fakt obecności w gospodarstwie domowym użytkownika gospodarstwa rolnego,
- uwarunkowania przestrzenne – wpływające w dużej mierze na wielkość i strukturę popytu na pracę, które z kolei wpływają na prawdopodobieństwo znalezienia pracy, a zatem także na chęć (opłacalność) aktywizowania się na rynku pracy. Kluczowe są tu klasa miejscowości, ulokowanie powiatu, odległość od miasta powiatowego, cechy gminy zamieszkania ze względu na obecność byłego PGR.

Na liście czynników, które mają potencjalnie duże znaczenie dla skuteczności aktywizacji na rynku pracy, a których uwzględnienie jest niemożliwe ze względu na ograniczenia bazy danych, uwzględnić należy: niepełnosprawność, liczbę i wiek dzieci oraz dziedzinę wykształcenia. Niepełnosprawność oraz liczba i wiek dzieci w gospodarstwie domowym wpływają przede wszystkim na aktywność ekonomiczną (por. Grotkowska, Sztanderska 2007). Dziedzina wykształcenia istotnie uzupełnia informację o zasobie kapitału ludzkiego respondenta i, jak pokazują inne badania, wpływa na szanse podjęcia pracy zawodowej (por. UNDP 2007, Grotkowska, Sztanderska 2007).

Wyniki oszacowań regresji probitowej aktywności zawodowej przedstawia tabela 34 (efekty krańcowe). W świetle wyników oszacowań regresji stwierdzić można, iż czynnikami warunkującymi aktywność zawodową na obszarach postpegeerowskich są:

- płeć: kobiety charakteryzują się o około 10 p.p. niższą aktywnością zawodową niż mężczyźni (regresje 3-5);

- wiek, przy czym zależność ma tu charakter wyraźnie nieliniowy – początkowo aktywność rośnie wraz z wiekiem, a następnie spada (przy czym granicą jest wiek 34,5 lat),

- wykształcenie: generalnie im wyższe, tym wyższa aktywność ekonomiczna; wyróżnić można tu przy tym w zasadzie 4 poziomy wykształcenia: gimnazjalne (i niższe), średnie ogólne, gdzie stopa aktywności jest przeciętnie o ok. 7 p.p. wyższa niż w przypadku osób z wykształceniem gimnazjalnym, wykształcenie zawodowe (zasadnicze, średnie, policealne, a nawet licencjat), gdzie aktywność przekracza tę typową dla absolwentów gimnazjum (przy kontroli pozostałych cech) o ok. 15-17 p.p. oraz wykształcenie magisterskie, gdzie różnica sięga 25 p.p.

- dodatkowe umiejętności, przy czym istotnie statystycznie (przy kontroli innych cech) okazały się: umiejętność obsługi komputera, posiadanie prawa jazdy oraz umiejętność wykonywania prac budowlano-remontowych. Bez znaczenia była umiejętność posługiwania się językiem obcym (ujemny parametr różniący się od zera na 10% poziomie istotności), a także umiejętność wykonywania prac rolnych i napraw;

- kontynuacja nauki: zgodnie z przewidywaniami teoretycznymi i wiedzą o niskim odsetku osób łączących aktywność zawodową i edukacyjną, stwierdzono, że ci, którzy dalej się kształcą (bez względu na wiek) – częściej są bierni na rynku pracy (różnica sięga 34 p.p.);

- dostęp do gospodarstwa rolnego: mimo, iż jedynie nieco ponad 10% respondentów z powiatów postpegeerowskich deklaruje posiadanie w gospodarstwie domowym użytkownika takiego gospodarstwa – ich szanse na aktywność są o ponad 11 pkt. proc. wyższe niż w przypadku osób bez dostępu do tego typu warsztatu pracy;

- powiat zamieszkania – prawdopodobieństwo aktywności w powiatach znińskim, bytowskim i parczewskim jest niższe niż powiecie oławskim – w pozostałych nie różni się w sposób statystycznie istotny;

- zgromadzony kapitał społeczny – osoby mające w swoim otoczeniu więcej osób, na których pomoc mogą liczyć w trudnych sytuacjach życiowych, częściej są aktywne zawodowo (choć zależność może zachodzić tu w obu kierunkach).

Nieistotnie statystycznie z kolei okazały się trzy zmienne, z których dwie są kluczowe z punktu widzenia tezy o bezpośrednim negatywnym wpływie byłych PGR na sytuację na rynkach pracy obszarów postpegeerowskich. Po pierwsze, bez znaczenia okazała się być klasa miejscowości zamieszkania – generalnie badane obszary obejmują małe ośrodki, a fakt

zamieszkiwania na wsi czy w małym mieście nie różnicuje aktywności zawodowej. Na aktywność zawodową nie ma także wpływu to, czy dana osoba bezpośrednio była związana z byłym PGR czy nie, ani fakt, czy zamieszkuje gminę, na terenie której taki PGR istniał czy nie (i to bez względu na fakt, czy zmienne te rozpatrujemy w regresji łącznie czy osobno).

Tabela 34. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa aktywności zawodowej dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla wszystkich badanych powiatów

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Osoby bez związku z PGR	Członkowie rodzin	Byli pracownicy PGR
Kobieta (baza = mężczyzna)	-0.18	-0.19	-0.10	-0.11	-0.11	-0.07	-0.12	-0.26
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.007]***	[0.042]**	[0.000]***
Wiek	0.14	0.11	0.11	0.11	0.11	0.10	0.09	0.25
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Mgr (baza = gimnazjum)	0.33	0.32	0.27	0.25	0.25	0.27	0.19	0.31
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.066]*	[0.041]**
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.22	0.24	0.19	0.17	0.17	0.20	-0.04	0.05
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.834]	[0.845]
Policealne (baza = gimnazjum)	0.23	0.22	0.17	0.15	0.15	0.20	-0.15	-0.28
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.001]***	[0.000]***	[0.367]	[0.205]
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.25	0.23	0.17	0.17	0.17	0.20	0.15	0.04
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.036]**	[0.463]
LO (baza = gimnazjum)	0.12	0.14	0.09	0.07	0.07	0.11	0.05	-0.20
	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.010]**	[0.011]**	[0.000]***	[0.536]	[0.020]**
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.19	0.15	0.14	0.14	0.14	0.15	0.20	0.05
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.259]
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)	-0.06	-0.04	-0.05	-0.03	-0.03	-0.04	0.06	0.05
	[0.049]**	[0.204]	[0.123]	[0.285]	[0.336]	[0.327]	[0.443]	[0.608]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	0.01	0.05	0.04	0.02	0.02	0.05	0.01	-0.07
	[0.527]	[0.007]***	[0.039]**	[0.223]	[0.351]	[0.064]*	[0.821]	[0.190]
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	-0.01	0.03	0.00	-0.02	-0.03	-0.02	-0.06	-0.09
	[0.594]	[0.243]	[0.888]	[0.517]	[0.303]	[0.660]	[0.410]	[0.159]
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)		-0.33	-0.33	-0.34	-0.34	-0.33	-0.42	0.45
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***
Gospodarstwo rolne (baza = brak)		0.13	0.12	0.11	0.11	0.12	0.03	0.10
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.621]	[0.118]
Prawo jazdy (względem jego braku)			0.09	0.08	0.08	0.09	0.14	0.06
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.014]**	[0.195]
Język obcy (względem braku)			-0.02	-0.03	-0.03	-0.06	-0.05	0.08
			[0.279]	[0.070]*	[0.069]*	[0.009]***	[0.333]	[0.147]
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)			0.07	0.07	0.06	0.09	0.10	-0.05
			[0.001]***	[0.002]***	[0.002]***	[0.001]***	[0.103]	[0.263]

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Osoby bez związku z PGR	Członkowie rodzin	Byli pracownicy PGR
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)			0.01	0.00	0.00	0.00	0.05	-0.01
			[0.670]	[0.844]	[0.809]	[0.930]	[0.228]	[0.909]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)			0.03	0.02	0.02	0.05	-0.03	-0.07
			[0.213]	[0.303]	[0.312]	[0.058]*	[0.682]	[0.216]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)			0.10	0.09	0.09	0.06	0.18	0.14
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.017]**	[0.002]***	[0.013]**
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej braku)			-0.02	-0.04	-0.04	-0.08	0.09	0.01
			[0.325]	[0.127]	[0.120]	[0.007]***	[0.135]	[0.872]
Kapitał społeczny				0.02	0.02	0.02	-0.02	0.01
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.091]*	[0.250]
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)					-0.04	-0.06	-0.14	0.09
					[0.284]	[0.134]	[0.153]	[0.235]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)					-0.04	-0.07	-0.04	0.05
					[0.216]	[0.060]*	[0.628]	[0.497]
Powiat żniński (baza = oławski)				-0.09	-0.08	0.01	-0.25	-0.35
				[0.008]***	[0.023]**	[0.853]	[0.019]**	[0.000]***
Powiat parczewski (baza = oławski)				-0.09	-0.11	-0.08	-0.26	-0.31
				[0.008]***	[0.004]***	[0.107]	[0.025]**	[0.000]***
Powiat świebodziński (baza = oławski)				-0.02	0.00	0.08	-0.06	-0.35
				[0.632]	[0.932]	[0.056]*	[0.593]	[0.000]***
Powiat bytowski (baza = oławski)				-0.08	-0.07	-0.02	-0.02	-0.34
				[0.016]**	[0.034]**	[0.567]	[0.843]	[0.000]***
Powiat gołdapski (baza = oławski)				0.00	0.01	0.03	0.11	-0.23
				[0.974]	[0.780]	[0.573]	[0.303]	[0.010]**
Powiat śremski (baza = oławski)				-0.05	-0.03	0.06	-0.26	-0.33
				[0.150]	[0.387]	[0.124]	[0.014]**	[0.000]***
Powiat świdwiński (baza oławski)				0.00	-0.01	0.04	-0.04	-0.27
				[0.985]	[0.880]	[0.381]	[0.705]	[0.003]***
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)				0.01				
				[0.696]				
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)				0.00				
				[0.892]				
Pseudo R2	0.34	0.36	0.37	0.38	0.38	0.40	0.38	0.38
chi2	2030.771	2071.078	2125.076	2138.586	2131.972	1497.082	290.768	370.426
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-2687.56	-2587.38	-2547.97	-2520.24	-2519.46	-1642.93	-301.11	-501.114
Liczba obserwacji	6053	6004	6004	6004	6004	4092	744	1168

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Porównanie wyników oszacowań regresji aktywności w trzech grupach, wyróżnionych na podstawie kryterium związków z byłym PGR, wskazuje na pewne cechy charakterystyczne dla osób, które pracowały w przeszłości w PGR lub są członkami rodzin. W przypadku tych

ostatnich grup czynnikiem silniej wpływającym na aktywność jest płeć (różnica stóp aktywności dla obu płci sięga nawet 26 p.p.). Charakterystyczny jest także wpływ poziomu posiadanego wykształcenia: bycie z powodu struktury wykształcenia w grupach związanych z PGR, aktywność osób z poziomem wykształcenia przekraczającym gimnazjalne i niższe różni się od kategorii bazowej jedynie w przypadku:

- średniego ogólnego (wpływ ujemny) i magisterskiego – w grupie byłych pracowników,
- zasadniczego zawodowego, średniego zawodowego i magisterskiego – w grupie członków rodziny byłych pracowników.

Z dodatkowych umiejętności znaczenie mają: prawo jazdy (tylko w grupie członków rodzin byłych pracowników) oraz umiejętność obsługi komputera. Zwraca także uwagę ujemne powiązanie posiadania umiejętności wykonywania prac domowych i opieki oraz aktywności ekonomicznej w przypadku osób niezwiązanych z PGR-ami.

W przypadku osób bezpośrednio i pośrednio związanych z PGR-ami bez znaczenia dla aktywności jest powiązanie z osobą posiadającą gospodarstwo rolne (oddziaływanie tej cechy koncentruje się w grupie osób bez związku z PGR). Podobnie sieci powiązań społecznych działają przede wszystkim w grupie osób niemających doświadczeń z PGR – w pozostałych grupach jest nieistotna, a w grupie osób pośrednio związanych z PGR – działa nawet ujemnie na szanse aktywizacji zawodowej.

Kontynuacja nauki w grupie członków rodzin byłych pracowników oddziałuje negatywnie na aktywność zawodową (silniej niż przeciętnie), zaś w grupie osób byłych pracowników – pozytywnie (nieliczne osoby się kształcą, ale jeśli już to robią, to aktywność edukacyjna współwystępuje z zawodową).

Niezwykle ciekawe wyniki uzyskano z porównania znaczenia cech przestrzennych w poszczególnych grupach. W grupie osób bez związku z PGR, przy kontroli pozostałych cech, powiat zamieszkiwania nie wpływa na aktywność ekonomiczną mieszkańców. Wyjątkiem jest powiat świebodziński, gdzie aktywność mieszkańców jest o kilka punktów procentowych wyższa niż w oławskim. Natomiast bardzo znaczące różnice występują w przypadku pozostałych populacji osób związanych z byłym PGR – różnice sięgają nawet 35 p.p. względem Oławy.

Ostatni element analizy dotyczył zbadania determinantów cech aktywności w poszczególnych powiatach (tabela 35). Z dyskryminacją kobiet w zakresie aktywności zawodowej mamy do czynienia w 4 powiatach: oławskim, gołdapskim, żnińskim i śremskim. W pozostałych ich stopy aktywności, przy kontroli pozostałych cech, nie różnią się od tych charakterystycznych dla mężczyzn.

Jeśli chodzi o rolę poziomu wykształcenia, zauważyć można, że:

- we wszystkich powiatach najwyższą aktywnością ekonomiczną charakteryzują się osoby z wykształceniem wyższym magisterskim (w porównaniu z wykształceniem gimnazjalnym różnice sięgają od 17 p.p. w powiecie świdwińskim do 40 p.p. w żnińskim),
- jedynie w powiecie żnińskim aktywność osób z wykształceniem średnim ogólnym różni się w sposób statystycznie istotny od tej obserwowanej dla osób z wykształceniem gimnazjalnym,
- jedynie w trzech powiatach (żnińskim, gołdapskim i świdwińskim) aktywność ekonomiczna osób z wykształceniem licencjackim przewyższa aktywność osób z wykształceniem gimnazjalnym.

Tabela 35. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa aktywności zawodowej dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla poszczególnych powiatów

	Oławski	Żniński	Parczewski	Świebodziński	Bytowski	Gołdapski	Śremski	Świdwiński
Kobieta (baza = mężczyzna)	-0.25	-0.12	-0.08	-0.04	-0.11	-0.19	-0.11	-0.03
	[0.000]***	[0.086]*	[0.261]	[0.473]	[0.101]	[0.002]***	[0.073]*	[0.641]
Wiek	0.13	0.13	0.11	0.14	0.11	0.11	0.09	0.10
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Mgr (baza = gimnazjum)	0.19	0.40	0.30	0.26	0.33	0.23	0.24	0.17
	[0.029]**	[0.001]***	[0.006]***	[0.011]**	[0.002]***	[0.006]***	[0.033]**	[0.076]*
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.17	0.37	0.08	0.10	0.09	0.22	-0.01	0.19
	[0.198]	[0.013]**	[0.591]	[0.401]	[0.619]	[0.006]***	[0.948]	[0.048]**
Policealne (baza = gimnazjum)	0.22	-0.04	0.04	-0.07	0.28	0.20	0.08	0.17
	[0.014]**	[0.837]	[0.706]	[0.631]	[0.048]**	[0.011]**	[0.545]	[0.090]*
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.17	0.22	0.13	0.12	0.15	0.16	0.20	0.18
	[0.029]**	[0.005]***	[0.067]*	[0.090]*	[0.062]*	[0.007]***	[0.006]***	[0.003]***
LO (baza = gimnazjum)	0.02	0.18	0.12	0.05	0.06	0.09	0.07	0.06
	[0.849]	[0.040]**	[0.128]	[0.525]	[0.527]	[0.167]	[0.418]	[0.447]
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.22	0.10	-0.05	0.13	0.24	0.20	0.08	0.18
	[0.003]***	[0.108]	[0.436]	[0.030]**	[0.000]***	[0.000]***	[0.140]	[0.001]***
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)		-0.06		0.04			0.06	-0.09
		[0.288]		[0.691]			[0.549]	[0.179]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	-0.01	0.13	0.08		0.06	-0.08		
	[0.847]	[0.031]**	[0.164]		[0.306]	[0.114]		
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	0.00			0.00			-0.03	
	[0.968]			[0.980]			[0.567]	
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)	-0.30	-0.26	-0.41	-0.31	-0.38	-0.25	-0.29	-0.43
	[0.000]***	[0.005]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***

Gospodarstwo rolne (baza = brak)	0.07	0.06	0.16	0.13	0.12	0.11	0.04	0.09
	[0.263]	[0.573]	[0.002]***	[0.157]	[0.152]	[0.024]**	[0.659]	[0.471]
Prawo jazdy (względem jego braku)	0.02	-0.01	0.14	0.04	0.12	0.00	0.19	0.10
	[0.731]	[0.906]	[0.012]**	[0.431]	[0.024]**	[0.947]	[0.000]***	[0.057]*
Język obcy (względem braku)	-0.02	-0.09	-0.01	-0.10	-0.04	0.00	-0.04	-0.01
	[0.756]	[0.172]	[0.795]	[0.073]*	[0.551]	[0.942]	[0.436]	[0.844]
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)	0.02	0.11	0.04	0.05	0.14	0.05	0.02	0.08
	[0.678]	[0.083]*	[0.501]	[0.388]	[0.026]**	[0.379]	[0.773]	[0.159]
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)	-0.06	-0.08	-0.03	0.00	0.03	-0.05	0.08	0.02
	[0.188]	[0.154]	[0.659]	[0.992]	[0.628]	[0.247]	[0.090]*	[0.722]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)	0.04	0.07	0.07	0.01	0.07	0.02	-0.07	-0.01
	[0.430]	[0.311]	[0.298]	[0.855]	[0.287]	[0.725]	[0.210]	[0.820]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)	0.14	0.12	0.05	0.16	0.16	0.05	-0.01	0.07
	[0.036]**	[0.067]*	[0.413]	[0.009]***	[0.014]**	[0.438]	[0.858]	[0.256]
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej braku)	-0.09	-0.14	-0.12	-0.04	0.00	0.02	-0.01	0.06
	[0.275]	[0.012]**	[0.165]	[0.556]	[0.948]	[0.753]	[0.838]	[0.417]
Kapitał społeczny	-0.01	0.03	0.01	0.00	0.02	0.02	0.02	0.02
	[0.389]	[0.000]***	[0.256]	[0.739]	[0.038]**	[0.033]**	[0.013]**	[0.020]**
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)				0.00	0.00	-0.03		-0.01
				[0.994]	[0.988]	[0.600]		[0.775]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)			-0.03		-0.12		0.11	
			[0.608]		[0.199]		[0.146]	
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)								
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)								
Pseudo R2	0.50	0.39	0.36	0.41	0.42	0.37	0.37	0.37
chi2	295.131	296.031	234.305	323.938	320.027	297.194	248.437	271.104
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-235.603	-323.416	-289.486	-313.397	-296.811	-307.045	-329.663	-320.797
Liczba obserwacji	720	770	668	801	738	765	775	767

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%
 Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

We wszystkich powiatach negatywnie na aktywność zawodową oddziałuje kontynuacja nauki, przy czym różnice między osobami kształcącymi się w systemie szkolnym i uczącymi się wahają się od 25 p.p. w powiecie gołdapskim do 43 p.p. w powiecie świdwińskim. Z dodatkowych umiejętności, w przypadku których stwierdzono pozytywną korelację z aktywnością w całej próbie, w poszczególnych powiatach sytuacja była znacznie bardziej zróżnicowana. Posiadanie prawa jazdy współwystępowało z wyższą aktywnością w powiatach parczewskim, bytowskim i śremskim. Umiejętność posługiwania się językiem obcym nie miała znaczenia dla poziomu aktywności (z wyjątkiem powiatu świebodzińskiego, gdzie oddziaływała ujemnie). W powiatach żnińskim i bytowskim potwierdził się istotny

dodatni wpływ posiadania umiejętności wykonywania prac budowlanych. Z kolei kwalifikacje do prac rolnych podnoszą kwalifikacje jedynie w powiecie śremskim. W zasadzie bez znaczenia są umiejętności naprawy maszyn oraz wykonywania prac domowych i opiekuńczych (w drugim przypadku wyjątkiem jest powiat zniński, gdzie tego typu umiejętności obniżają aktywność). W czterech z ośmiu powiatów na aktywność ekonomiczną pozytywnie oddziałują kwalifikacje związane z obsługą komputera (powiaty: oławski, zniński, świebodziński i bytowski): wszędzie czynnik ten, przy kontroli innych cech, podnosi aktywność o 12-16 p.p. Potwierdziło się, choć nie w powiatach oławskim, parczewskim i świebodzińskim, dodatnie oddziaływanie na aktywność posiadanych sieci społecznych.

Bez znaczenia dla aktywności zawodowej są cechy gminy zamieszkania respondenta w zależności od udziału w powierzchni terenów byłego PGR. Jedynie w powiatach parczewskim i gołdapskim na aktywność dodatnio oddziałuje fakt zamieszkiwania z osobą będącą użytkownikiem gospodarstwa rolnego. W innych powiatach fakt ten nie zmienia w sposób statystycznie istotny aktywności zawodowej mieszkańców. W większości powiatów dla aktywności nie ma znaczenia klasa miejscowości zamieszkania. Wyjątkiem jest powiat zniński, w którym osoby mieszkające w miasteczku (przy kontroli innych cech) są średnio bardziej aktywne na rynku pracy niż mieszkańcy wsi.

6.2. Zatrudnienie

Faktyczne wykorzystanie zasobów pracy opisuje stopa zatrudnienia. Jej wysokość kształtują nie tylko czynniki podażowe, ale także wielkość i struktura popytu na pracę.

W analizie zatrudnienia zmienną wyjaśnianą (*zatr*) zdefiniowano następująco: $zatr = 1$, jeśli dana osoba pracuje (w rozumieniu pytania c10), $zatr = 0$, jeśli dana osoba nie pracuje. Za pracujące uznano zatem wszystkie osoby, które w badanym tygodniu pracowały przez min. 1 godzinę w tygodniu lub dłużej.

W badaniu posłużono się – analogicznie do badania aktywności – zestawem cech osobistych i wybranych cech gospodarstwa domowego, które mogą mieć, zgodnie z teorią, wpływ na poziom zatrudnienia. Cechy warunkujące zatrudnienie pogrupowano następująco:

- demograficzne – płeć i wiek,
- kapitał ludzki – poziom wykształcenia, dodatkowe umiejętności, fakt pracy w PGR, co wiąże się z załamaniem ciągłości kariery zawodowej,
- zaangażowanie w aktywność edukacyjną,
- fakt obecności w gospodarstwie domowym użytkownika gospodarstwa rolnego,

- uwarunkowania przestrzenne – wpływające w dużej mierze na wielkość i strukturę popytu na pracę, które z kolei wpływają na prawdopodobieństwo znalezienia pracy, a zatem także na chęć (opłacalność) aktywizowania się na rynku pracy. Kluczowe są tu klasa miejscowości, ulokowanie powiatu, odległość od miasta powiatowego, cechy gminy zamieszkania ze względu na obecność byłego PGR,
- zasób kapitału społecznego (zdefiniowany jak wcześniej).

W świetle wyników oszacowań regresji (tabela 36) możemy stwierdzić, iż szanse zatrudnienia zależą od:

- płci respondenta, przy czym – przy kontroli innych cech – kobiety charakteryzują się niższym prawdopodobieństwem zatrudnienia niż mężczyźni o ok. 12-13 p.p.,
- wieku, przy czym zależność ma charakter nieliniowy (rośnie do ok. 34 roku życia, a następnie spada),
- wykształcenia, gdzie potwierdzają się wnioski z badania aktywności: wyróżnia się (dodatkowo) wykształcenie na poziomie wyższym, zaś różnice między szansami zatrudnienia osób z wykształceniem zawodowym (zasadniczym, średnim czy licencjackim) są minimalne; jednocześnie najmniejszą różnicę względem osób z najniższym poziomem wykształcenia obserwujemy w przypadku osób z wykształceniem średnim ogólnym (ok. 8-9 p.p.), mimo 3 lat nauki więcej, zakończonej egzaminem maturalnym,
- umiejętności dodatkowe, przy czym szanse zatrudnienia są znacząco wyższe w przypadku osób posiadających prawo jazdy, umiejących obsługiwać komputer i umiejących wykonywać prace budowlane; bez znaczenia okazały się prace rolne i domowe; istotny statystycznie, choć niewielki w swej wartości, okazał się parametr przy zmiennej obrazującej umiejętność naprawy maszyn i urządzeń; zaskakujący jest z kolei ujemny (i istotny statystycznie) parametr przy zmiennej mierzącej znajomość języka obcego,
- posiadanie gospodarstwa rolnego (osoby mające w gospodarstwie domowym użytkownika takiego gospodarstwa charakteryzują się przeciętnie o ok. 23 p.p. wyższym prawdopodobieństwem pracy niż osoby bez takiej osoby),
- kontynuacja nauki szkolnej – zapewne poprzez negatywny wpływ na aktywność, ujemnie oddziałuje także na zatrudnienie (różnica ok. 23 p.p.),

- sieci znajomych i przyjaciół (kapitał społeczny) – przeciętnie dodatkowa osoba, do której można zwrócić się w sytuacji kryzysowej, wiąże się ze wzrostem szans na zatrudnienie o ok. 2 p.p.,
- udział byłych terenów PGR w powierzchni gminy zamieszkania respondenta: osoby pochodzące z gmin, w których PGR-ów nie było, mają o ok. 11-12 p.p. wyższe szanse na zatrudnienie niż mieszkańcy terenów, gdzie PGR-y w przeszłości były; co ważne czynnik ten nie okazał się istotny statystycznie w przypadku aktywności ekonomicznej, a zatem mamy tu wyraźnie do czynienia z barierą po stronie popytowej,
- stopień rozwoju komunikacji publicznej, choć wyniki są tu niejednoznaczne: jedynie w przypadku grupy osób stwierdzających, że z miejsca ich zamieszkania jest codziennie 4-6 połączeń do miasta powiatowego (18% badanej populacji) i w przypadku osób, które deklarują brak wiedzy o liczbie połączeń stwierdzono, że ich szanse zatrudnienia są mniejsze niż mieszkańców stolicy powiatu,
- klasa miejscowości zamieszkania: osoby mieszkające w największych ośrodkach spośród występujących w badanej próbie (to jest miastach liczących od 20 do 50 tys. mieszkańców) charakteryzują się o ok. 8-10 p.p. niższym prawdopodobieństwem zatrudnienia niż mieszkańcy wsi (przy kontroli zmiennej obrazującej trudności w komunikacji do miasta powiatowego),
- powiat zamieszkania respondenta – w pięciu powiatach mamy do czynienia ze znacząco niższym prawdopodobieństwem zatrudnienia niż w powiecie oławskim, gdzie notowane są najwyższe stopy zatrudnienia, przy czym największa różnica dotyczy powiatu parczewskiego (24-28 p.p.), a w pozostałych (żniński, bytowski, gołdapski, świdwiński) różnica sięga ok. 10 p.p; w powiecie śremskim i świebodzińskim cechy powiatu, niemierzone zmiennymi uwzględnionymi w regresji, nie wpływają negatywnie na szanse zatrudnienia (w porównaniu z powiatem oławskim).

Nie stwierdzono natomiast statystycznie istotnego wpływu na prawdopodobieństwo zatrudnienia faktu powiązań danej osoby z PGR (w sposób bezpośredni lub pośredni).

Podobnie jak w przypadku aktywności, także przy stopie zatrudnienia obserwujemy zróżnicowanie czynników wpływających na prawdopodobieństwo zatrudnienia w zależności od związku z byłym PGR.

Płeć dyskryminuje kobiety w zatrudnieniu znacznie bardziej w przypadku byłych pracowników PGR i członków ich rodzin niż w przypadku osób niezwiązanych z PGR. Jeśli

chodzi o wykształcenie, jedynie w przypadku wykształcenia wyższego magisterskiego obserwujemy podobny efekt: osoby z tym poziomem wykształcenia mają o ok. 33-37 p.p. wyższe prawdopodobieństwo zatrudnienia niż osoby z wykształceniem gimnazjalnym. W przypadku niższych poziomów edukacji, trzy grupy wyróżnione na podstawie związków z byłym PGR różnią się znacząco: wykształcenie licencjackie, policealne i średnie ogólne różnicuje jedynie stopy zatrudnienia osób niemających związku z PGR. Prawdopodobieństwo zatrudnienia byłych pracowników PGR oraz członków ich rodzin dla tych trzech poziomów wykształcenia nie różni się w sposób statystycznie istotny od prawdopodobieństwa zatrudnienia osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym. Z kolei jeśli chodzi o wykształcenie zawodowe (zarówno zasadnicze, jak i średnie) – szczególnie podnosi ono szanse zatrudnienia członków rodzin byłych pracowników PGR. Jeśli chodzi o dodatkowe umiejętności, są one wyższe w przypadku osób posiadających prawo jazdy (najsłabiej w przypadku byłych pracowników PGR) i umiejących obsługiwać komputer. Z pozostałych umiejętności jedynie w grupie osób bez związku z PGR okazały się być istotne dla szans zatrudnienia: umiejętność prac budowlanych, umiejętność naprawy maszyn i urządzeń, znajomość języków obcych oraz umiejętność wykonywania prac domowych. W przypadku dwóch ostatnich fakt posiadania danej umiejętności oddziałuje ujemnie na stopę zatrudnienia. W żadnej z grup nie stwierdzono wpływu na zatrudnienie umiejętności wykonywania prac rolnych.

Tabela 36. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa zatrudnienia dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla wszystkich badanych powiatów

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Osoby bez związku z PGR	Członkowi e rodzin	Byli pracownic y PGR
Kobieta (baza = mężczyzna)	-0.22	-0.22	-0.12	-0.13	-0.13	-0.11	-0.21	-0.20
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.000]***
wiek	0.12	0.11	0.10	0.10	0.10	0.10	0.09	0.19
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Mgr (baza = gimnazjum)	0.49	0.47	0.40	0.35	0.35	0.35	0.33	0.37
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.003]***	[0.008]***
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.32	0.33	0.23	0.20	0.20	0.21	0.14	-0.11
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.482]	[0.461]
Policealne (baza = gimnazjum)	0.34	0.34	0.25	0.22	0.22	0.24	-0.05	-0.06
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.729]	[0.810]
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.33	0.32	0.23	0.21	0.21	0.20	0.32	0.17
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.003]***
LO (baza = gimnazjum)	0.19	0.20	0.11	0.08	0.08	0.09	0.04	-0.04
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.008]***	[0.006]***	[0.012]**	[0.640]	[0.643]
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.24	0.22	0.20	0.18	0.19	0.16	0.32	0.12

	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.005]***
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)	-0.01	0.03	0.01	0.01	0.01	0.01	0.03	0.08
	[0.801]	[0.381]	[0.716]	[0.872]	[0.709]	[0.735]	[0.758]	[0.403]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	0.03	0.08	0.06	0.03	0.02	0.05	-0.06	0.04
	[0.104]	[0.000]***	[0.001]***	[0.273]	[0.542]	[0.211]	[0.453]	[0.472]
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	0.05	0.10	0.07	-0.08	-0.10	-0.07	-0.16	0.01
	[0.026]**	[0.000]***	[0.003]***	[0.034]**	[0.009]***	[0.153]	[0.142]	[0.900]
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)		-0.21	-0.22	-0.23	-0.23	-0.25	-0.22	-0.12
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.006]***	[0.660]
Gospodarstwo rolne (baza = brak)		0.23	0.21	0.21	0.21	0.21	0.08	0.23
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.359]	[0.000]***
Prawo jazdy (względem jego braku)			0.12	0.11	0.11	0.12	0.17	0.07
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.003]***	[0.071]*
Język obcy (względem braku)			-0.04	-0.05	-0.05	-0.06	-0.09	0.00
			[0.037]**	[0.011]**	[0.011]**	[0.011]**	[0.126]	[0.974]
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)			0.06	0.05	0.05	0.07	0.08	-0.03
			[0.003]***	[0.009]***	[0.012]**	[0.006]***	[0.269]	[0.522]
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)			0.00	-0.01	-0.01	-0.01	0.01	0.00
			[0.916]	[0.697]	[0.484]	[0.511]	[0.837]	[0.975]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)			0.04	0.04	0.04	0.05	0.02	0.00
			[0.052]*	[0.055]*	[0.069]*	[0.071]*	[0.782]	[0.953]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)			0.16	0.14	0.14	0.12	0.21	0.18
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.000]***
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej braku)			-0.01	-0.03	-0.03	-0.08	0.07	0.05
			[0.614]	[0.229]	[0.238]	[0.009]***	[0.275]	[0.275]
Kapitał społeczny				0.02	0.02	0.03	0.00	0.02
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.985]	[0.010]***
Brak dojazdu do m. p. komunikacją publ. (baza = mieszkam w m. p. ²⁴)				0.00	0.00	0.06	-0.11	0.07
				[0.930]	[0.973]	[0.403]	[0.389]	[0.545]
Jedno połączenie do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.03	-0.01	0.08	-0.19	0.06
				[0.502]	[0.769]	[0.256]	[0.124]	[0.598]
2-3 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.05	-0.04	0.03	-0.25	0.14
				[0.165]	[0.248]	[0.568]	[0.009]***	[0.102]
4-6 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.10	-0.09	-0.06	-0.24	0.11
				[0.002]***	[0.007]***	[0.186]	[0.008]***	[0.191]
Więcej niż 6 połączeń do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.03	-0.02	0.03	-0.17	0.13
				[0.350]	[0.550]	[0.556]	[0.052]*	[0.114]
Nie wiem, ile jest połączeń (baza = mieszkam w m. p.)				-0.11	-0.09	-0.08	0.01	0.10
				[0.001]***	[0.013]**	[0.052]*	[0.941]	[0.303]
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)					-0.12	-0.15	-0.24	-0.06
					[0.000]***	[0.000]***	[0.030]**	[0.391]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)					-0.11	-0.11	-0.19	-0.08
					[0.000]***	[0.006]***	[0.079]*	[0.212]

²⁴ Oznaczanie m. p. = miasto powiatowe.

Powiat żniński (baza = oławski)				-0.14	-0.11	-0.04	-0.21	-0.28
				[0.000]***	[0.004]***	[0.434]	[0.040]**	[0.000]***
Powiat parczewski (baza = oławski)				-0.24	-0.28	-0.24	-0.40	-0.34
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Powiat świebodziński (baza = oławski)				-0.05	0.00	0.06	0.06	-0.23
				[0.104]	[0.980]	[0.186]	[0.620]	[0.001]***
Powiat bytowski (baza = oławski)				-0.16	-0.13	-0.12	0.04	-0.27
				[0.000]***	[0.000]***	[0.005]***	[0.698]	[0.000]***
Powiat gołdapski (baza = oławski)				-0.15	-0.10	-0.04	-0.03	-0.26
				[0.000]***	[0.016]**	[0.531]	[0.791]	[0.000]***
Powiat śremski (baza = oławski)				-0.06	-0.01	0.06	-0.23	-0.17
				[0.064]*	[0.755]	[0.186]	[0.027]**	[0.017]**
Powiat świdwiński (baza oławski)				-0.12	-0.12	-0.05	-0.18	-0.33
				[0.000]***	[0.001]***	[0.372]	[0.092]*	[0.000]***
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)				-0.01				
				[0.804]				
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)				-0.04				
				[0.113]				
Pseudo R2	0.29	0.30	0.32	0.34	0.34	0.35	0.37	0.35
chi2	1792.436	1793.092	1886.613	1890.004	1876.336	1336.541	228.481	389.435
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-2997.16	-2898.82	-2825.19	-2759.31	-2752.53	-1843.9	-322.756	-516.123
Liczba obserwacji	6053	6004	6004	6004	6004	4092	744	1168

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Jedynie wśród członków rodziny byłych pracowników PGR nie obserwujemy wpływu dostępu do indywidualnego gospodarstwa rolnego na szanse zatrudnienia. Podobnie w grupie tej nie stwierdzono pozytywnego oddziaływania na szanse zatrudnienia sieci społecznych (działają one silniej w przypadku osób niemających związków z PGR).

Jeśli chodzi o elementy związane z uwarunkowaniami przestrzennymi, w żadnej z grup nie stwierdzono wpływu wielkości miejscowości zamieszkania na szanse na zatrudnienie. Relacja powierzchni byłego PGR do powierzchni gminy ma wpływ na stopę zatrudnienia (zależność ujemna), ale tylko w przypadku osób niemających związków z PGR lub mających związek pośredni. Jedynie w przypadku członków rodziny byłych pracowników stwierdzono także ujemne (i dość silne) oddziaływanie trudności w dojeździe do miasta powiatowego na szanse zatrudnienia.

Obraz wpływu powiatu zamieszkania na stopę zatrudnienia wygląda podobnie jak w przypadku aktywności zawodowej, choć obserwujemy pewne różnice (tabela 37). Po pierwsze w grupie byłych pracowników PGR obserwujemy wyraźnie, iż ich szanse na pracę w przypadku wszystkich badanych powiatów są niższe niż w powiecie oławskim, a najniższe odnotowano w powiatach parczewskim, świdwińskim, żnińskim i bytowskim. W grupie

członków rodzin byłych pracowników PGR sytuacja nie jest już aż tak zróżnicowana, choć na niekorzyść wyróżniają się tu powiat parczewski, śremski, żniński i świdwiński. Co ciekawe także w grupie osób niezwiązanych z byłym PGR obserwowane jest pewne zróżnicowanie: wyraźnie niższe szanse na zatrudnienie (przy kontroli innych cech) obserwowane są w powiatach parczewskim i bytowskim.

Tabela 37. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa zatrudnienia dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla poszczególnych powiatów

	Oławski	Żniński	Parczewski	Świebodziński	Bytowski	Gołdapski	Śremski	Świdwiński
Kobieta (baza = mężczyzna)	-0.24	-0.07	-0.05	-0.16	-0.10	-0.19	-0.15	-0.14
	[0.000]***	[0.253]	[0.473]	[0.009]***	[0.123]	[0.006]***	[0.008]***	[0.034]**
wiek	0.13	0.10	0.10	0.14	0.10	0.10	0.10	0.09
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Mgr (baza = gimnazjum)	0.22	0.42	0.51	0.30	0.42	0.35	0.21	0.44
	[0.033]**	[0.003]***	[0.000]***	[0.007]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.073]*	[0.000]***
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.14	0.24	0.30	0.03	0.33	0.20	0.04	0.30
	[0.352]	[0.125]	[0.084]*	[0.822]	[0.111]	[0.062]*	[0.753]	[0.009]***
Policealne (baza = gimnazjum)	0.17	-0.21	0.21	0.00	0.59	0.40	-0.03	0.36
	[0.154]	[0.166]	[0.054]*	[0.982]	[0.000]***	[0.000]***	[0.855]	[0.003]***
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.13	0.21	0.24	0.15	0.18	0.18	0.20	0.41
	[0.145]	[0.008]***	[0.003]***	[0.041]**	[0.021]**	[0.015]**	[0.010]***	[0.000]***
LO (baza = gimnazjum)	-0.03	0.09	0.20	-0.04	-0.05	0.13	0.10	0.23
	[0.787]	[0.344]	[0.032]**	[0.584]	[0.600]	[0.107]	[0.303]	[0.010]***
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.19	0.14	0.06	0.12	0.26	0.31	0.10	0.31
	[0.039]**	[0.023]**	[0.372]	[0.068]*	[0.000]***	[0.000]***	[0.123]	[0.000]***
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)		-0.02		0.09			-0.03	0.01
		[0.687]		[0.419]			[0.788]	[0.919]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	0.03	0.04	-0.34		-0.13	0.27		
	[0.710]	[0.579]	[0.121]		[0.055]*	[0.063]*		
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	-0.10			0.08			0.07	
	[0.353]			[0.425]			[0.340]	
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)	-0.25	-0.15	-0.29	-0.21	-0.27	-0.19	-0.19	-0.33
	[0.003]***	[0.069]*	[0.001]***	[0.008]***	[0.000]***	[0.008]***	[0.019]**	[0.000]***
Gospodarstwo rolne (baza = brak)	-0.05	0.21	0.38	0.15	0.20	0.27	0.13	0.09
	[0.495]	[0.040]**	[0.000]***	[0.106]	[0.014]**	[0.000]***	[0.113]	[0.432]
Prawo jazdy (względem jego braku)	0.04	0.11	0.20	0.01	0.15	0.04	0.20	0.18
	[0.520]	[0.025]**	[0.000]***	[0.842]	[0.003]***	[0.491]	[0.000]***	[0.001]***
Język obcy (względem braku)	0.04	-0.10	-0.16	-0.05	-0.07	0.00	-0.07	-0.08
	[0.467]	[0.088]*	[0.005]***	[0.402]	[0.204]	[0.972]	[0.208]	[0.153]
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)	-0.05	0.20	0.04	0.06	0.14	0.06	0.07	-0.01
	[0.414]	[0.001]***	[0.496]	[0.324]	[0.015]**	[0.295]	[0.226]	[0.814]
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)	-0.06	-0.13	-0.03	0.00	0.07	-0.08	0.03	0.05

	[0.264]	[0.014]**	[0.654]	[0.986]	[0.147]	[0.147]	[0.526]	[0.294]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)	0.14	0.08	0.06	-0.03	0.09	0.11	-0.06	-0.02
	[0.022]**	[0.253]	[0.372]	[0.621]	[0.162]	[0.074]*	[0.304]	[0.794]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)	0.14	0.16	0.12	0.14	0.18	0.16	0.08	0.19
	[0.043]**	[0.007]***	[0.053]*	[0.021]**	[0.002]***	[0.009]***	[0.208]	[0.001]***
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej braku)	-0.10	-0.18	0.01	-0.01	-0.04	0.14	0.00	0.08
	[0.276]	[0.002]***	[0.949]	[0.918]	[0.521]	[0.064]*	[0.962]	[0.313]
Kapitał społeczny	0.01	0.04	0.02	0.03	0.03	0.02	0.04	0.00
	[0.448]	[0.000]***	[0.079]*	[0.005]***	[0.001]***	[0.022]**	[0.000]***	[0.975]
Brak dojazdu do m. p. komunikacją publ. (baza = mieszkam w m. p. ²⁵)	0.19	-0.17	-0.26	0.16	-0.07	0.21	0.17	-0.20
	[0.417]	[0.214]	[0.240]	[0.554]	[0.683]	[0.219]	[0.124]	[0.338]
Jedno połączenie do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.56	-0.15	-0.34	0.18	-0.08	0.21	0.36	-0.36
	[0.073]*	[0.129]	[0.100]	[0.280]	[0.541]	[0.315]	[0.003]***	[0.051]*
2-3 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.11	-0.11	-0.38	0.01	-0.16	0.32	0.22	-0.28
	[0.491]	[0.139]	[0.078]*	[0.913]	[0.105]	[0.041]**	[0.011]**	[0.005]***
4-6 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.10	-0.18	-0.38	0.08	-0.27	0.31	0.16	-0.28
	[0.400]	[0.050]**	[0.064]*	[0.464]	[0.002]***	[0.034]**	[0.083]*	[0.003]***
Więcej niż 6 połączeń do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.11	-0.02	-0.36	0.11	-0.20	0.23	0.13	-0.23
	[0.342]	[0.758]	[0.057]*	[0.284]	[0.037]**	[0.114]	[0.205]	[0.006]***
Nie wiem, ile jest połączeń (baza = mieszkam w m. p.)	-0.13	-0.23	-0.37	0.10	-0.05	0.19	0.13	-0.32
	[0.296]	[0.004]***	[0.025]**	[0.372]	[0.587]	[0.263]	[0.158]	[0.001]***
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)				-0.09	0.03	-0.09		0.05
				[0.380]	[0.702]	[0.226]		[0.567]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)			-0.17		-0.02		0.20	
			[0.013]**		[0.848]		[0.079]*	
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)								
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)								
Pseudo R2	0.45	0.38	0.38	0.35	0.42	0.32	0.34	0.37
chi2	304.806	268.152	226.256	306.032	283.252	251.704	251.449	290.667
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-266.495	-324.041	-283.324	-362.705	-291.711	-358.258	-357.255	-336.446
Liczba obserwacji	720	770	668	801	738	765	775	767

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Poszczególne cechy osób i miejsc ich zamieszkania oddziałują na zatrudnienie w sposób zróżnicowany także ze względu na powiat, w którym dane osoby zamieszkują. W pięciu badanych powiatach szanse pracy kobiet są w sposób statystycznie istotny mniejsze niż w przypadku mężczyzn. Nie różnią się one w powiatach znińskim, bytowskim i parczewskim. Z

²⁵ Oznaczenie m. p. = miasto powiatowe.

kolei w tych właśnie trzech powiatach najsilniej na wzrost szans zatrudnienia oddziałuje nabycie wykształcenia wyższego magisterskiego – podnosi ono szanse pracy o ponad 40 p.p. (dotyczy to także powiatu świdwińskiego). W pozostałych powiatach ten poziom wykształcenia także znacząco podnosi stopę zatrudnienia, choć wartości parametrów sięgają 21-35 p.p. Powiaty różnią się wyraźnie pod względem tego, jak dalece uzyskanie wyższego poziomu zatrudnienia przekłada się na większe szanse zatrudnienia. W powiecie śremskim szanse te zwiększa (w odniesieniu do gimnazjalnego) jedynie wykształcenie średnie zawodowe i magisterskie (oba poziomy w tym samym stopniu – o ok. 20 p.p.). Podobne zjawisko obserwujemy w powiecie oławskim, z tym, że dotyczy ono osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i wyższym magisterskim. Z kolei w powiatach żnińskim i świebodzińskim współlistnieją oba te zjawiska: rosną szanse na zatrudnienie, jeśli uzyska się wykształcenie zawodowe (zasadnicze lub średnie) lub magisterskie. W przypadku innych powiatów zróżnicowanie poziomu wykształcenia silniej przekłada się na zróżnicowanie szans na pracę, przy czym najsilniej zaznacza się ono w powiatach świdwińskim, parczewskim i gołdapskim – wszystkie lub prawie wszystkie osoby z wykształceniem wyższym niż gimnazjalne charakteryzują się większymi szansami zatrudnienia, przy czym zależność nie zawsze jest tu monotoniczna (im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższe prawdopodobieństwo zatrudnienia). Jeśli chodzi o dodatkowe umiejętności, w pięciu powiatach zatrudnieniu sprzyja posiadanie prawa jazdy (nie jest tak w powiatach oławskim, świebodzińskim i gołdapskim), w dwóch – umiejętność wykonywania prac budowlanych (żniński i bytowski), w dwóch – umiejętność naprawy maszyn i urządzeń (powiat oławski i gołdapski). We wszystkich powiatach (z wyjątkiem śremskiego) zatrudnieniu sprzyja zaznajomienie z obsługą komputera (najbardziej w powiecie bytowskim, gołdapskim i żnińskim). W żadnym z powiatów zatrudnieniu nie sprzyja posiadanie umiejętności w pracach rolnych (oddziałuje ono ujemnie w powiecie żnińskim), znajomość języków obcych (ujemnie oddziałuje w powiatach żnińskim i parczewskim), ani umiejętności w zakresie prac domowych (ujemny wpływ na szanse pracy w powiecie żnińskim).

W przypadku wszystkich badanych powiatów ujemnie na szanse pracy oddziałuje fakt kontynuacji nauki (różnica od 15 p.p. w powiecie parczewskim do 33 p.p. w powiecie świdwińskim). Nie wszędzie jednak w podobnym stopniu oddziałuje posiadanie dostępu do gospodarstwa rolnego. W największym stopniu podnosi prawdopodobieństwo zatrudnienia w powiecie parczewskim (o ok. 38 p.p.), zaś w powiatach oławskim, świebodzińskim, śremskim i świdwińskim nie oddziałuje na zatrudnienie w sposób istotny statystycznie.

6.3. Zatrudnienie w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym

Choć najczęściej stosowaną miarą sukcesu na rynku pracy jest fakt zatrudnienia, w przypadku gospodarki polskiej miarę tę należy traktować bardzo ostrożnie. Wskazują na to przynajmniej dwa powody. Po pierwsze, wciąż znaczna część osób zaliczanych do pracujących, świadczy pracę we własnym gospodarstwie domowym, gdzie niski przeciętny poziom wydajności oznacza, iż część zatrudnienia ma w istocie charakter ukrytego bezrobocia. Niska opłacalność niskotowarowej (nadal dominującej) produkcji rolnej oznacza, iż w przypadku znacznej części (choć nie wszystkich) osób zajmujących się prowadzeniem takiego gospodarstwa, ich działalność nie wynika z wyboru, a raczej braku możliwości znalezienia atrakcyjnego zatrudnienia poza rolnictwem. A zatem w wypadku tego zatrudnienia trudno mówić, iż jest ono wynikiem zetknięcia się popytu na pracę z podażą tej pracy i utworzenia produktywnego połączenia satysfakcjonującego obie strony.

Częściowo podobne zjawisko dotyczy zatrudnienia w sektorze publicznym. Wobec słabego nadzoru menedżerskiego w tym sektorze, fakt zatrudnienia nie zawsze wynika z rynkowej oceny kwalifikacji i produktywności pracownika. Nie oznacza to oczywiście, że zatrudnienie to jest nieproduktywne. Nie należy jednak upatrywać możliwości realnego wzrostu gospodarczego i poprawy sytuacji dochodowej ludności w rozwoju sektora publicznego. W systemie gospodarki rynkowej (czy raczej mieszanej, z jaką mamy do czynienia w Polsce), sektor publiczny w zakresie usług nierynkowych został znacząco ograniczony, zaś w usługach nierynkowych wielkość zatrudnienia w dużej mierze warunkowana jest zasobem ludności, który jest względnie stały (a nawet – zwłaszcza na poziomie lokalnym – kurczy się).

Stąd w celu oceny czynników mogących wpływać na szanse zatrudnienia w dłuższym okresie, w zetknięciu z rynkiem i rynkową wyceną produktywności, przeprowadzono analizę analogiczną do badania prezentowanego w pkt. 6.2., gdzie zmienną wyjaśnianą był fakt zatrudnienia w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym. Za zmienne wyjaśniające przyjęto ten sam zestaw informacji, który wykorzystano w analizie w punkcie 6.2 dotyczącym zatrudnienia ogółem.

W porównaniu z czynnikami determinującymi szanse na zatrudnienie w ujęciu ogółem, zauważyć należy, że (tabela 38):

- nieco niższy jest wiek, po którym obserwujemy spadek szans na zatrudnienie (34 lata, a nie 37 lat),

- w porównaniu z osobami z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym największe szanse zatrudnienia mają osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (18-19 p.p. różnicy), następnie średnim zawodowym (13 p.p. różnicy), średnim ogólnym i licencjackim (7-8 p.p) różnicy,
- osoby z wykształceniem wyższym charakteryzują się niższym o ok. 6-7 p.p. prawdopodobieństwem zatrudnienia w sektorze prywatnym poza rolnictwem niż osoby z wykształceniem gimnazjalnym,
- zatrudnienie w sektorze prywatnym lepiej rozwija się na wsi niż w mieście, ale statystycznie istotne różnice w szansie na takie zatrudnienie odnotowano w małych miasteczkach (do 20 tys. mieszkańców),
- prawdopodobieństwo pracy w sektorze prywatnym poza rolnictwem obniża zarówno fakt kontynuacji nauki, jak i dostęp do indywidualnego gospodarstwa rolnego,
- z dodatkowych umiejętności pracy w sektorze prywatnym sprzyja posiadanie prawa jazdy, umiejętność obsługi komputera oraz umiejętność wykonywania prac budowlanych,
- szansa na pracę w sektorze prywatnym jest niższa w gminach obejmujących obszary postpegeerowskie, choć zależność ta jest istotna statystycznie jedynie w przypadku gmin zawierających do 50% obszarów postpegeerowskich,
- we wszystkich powiatach szanse na pracę w sektorze prywatnym poza rolnictwem są niższe niż w powiecie oławskim, przy czym największe różnice odnotowano w powiecie świdwińskim i parczewskim (21 p.p.), a najmniejsze w powiecie śremskim i świebodzińskim (9 p.p.).

Tabela 38. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa zatrudnienia w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla wszystkich badanych powiatów

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Osoby bez związku z PGR	Członkowie rodzin	Byli pracownicy PGR
Kobieta (baza = mężczyzna)	-0.17	-0.18	-0.12	-0.12	-0.12	-0.10	-0.23	-0.15
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
wiek	0.07	0.05	0.05	0.05	0.05	0.04	0.06	0.09
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Mgr (baza = gimnazjum)	0.09	0.07	-0.02	-0.06	-0.07	-0.05	-0.07	-0.14
	[0.001]***	[0.013]**	[0.430]	[0.022]**	[0.014]**	[0.173]	[0.432]	[0.012]**
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.17	0.20	0.10	0.08	0.07	0.11	0.05	-0.16

	[0.000]***	[0.000]***	[0.022]**	[0.057]*	[0.077]*	[0.021]**	[0.776]	[0.027]**
Policealne (baza = gimnazjum)	0.13	0.14	0.05	0.06	0.05	0.10	-0.16	0.08
	[0.002]***	[0.001]***	[0.198]	[0.185]	[0.266]	[0.049]**	[0.082]*	[0.684]
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.22	0.21	0.13	0.13	0.13	0.15	0.18	0.09
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.027]**	[0.033]**
LO (baza = gimnazjum)	0.15	0.17	0.10	0.08	0.08	0.11	0.02	0.03
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.002]***	[0.001]***	[0.774]	[0.675]
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.23	0.21	0.19	0.19	0.18	0.20	0.35	0.09
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.009]***
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)	0.09	0.07	0.06	0.08	0.08	0.12	0.12	0.05
	[0.000]***	[0.007]***	[0.024]**	[0.005]***	[0.003]***	[0.001]***	[0.134]	[0.478]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	0.05	0.04	0.03	0.05	0.06	0.05	0.02	0.07
	[0.002]***	[0.009]***	[0.048]**	[0.015]**	[0.003]***	[0.066]*	[0.771]	[0.062]*
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	0.13	0.12	0.10	0.02	0.02	0.00	0.07	0.10
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.443]	[0.477]	[0.932]	[0.475]	[0.159]
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)		-0.19	-0.19	-0.19	-0.19	-0.21	-0.15	-0.06
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.029]**	[0.691]
Gospodarstwo rolne (baza = brak)		-0.10	-0.11	-0.11	-0.11	-0.11	-0.15	-0.10
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.007]***	[0.015]**
Prawo jazdy (względem jego braku)			0.09	0.07	0.07	0.09	0.10	0.01
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.038]**	[0.720]
Język obcy (względem braku)			-0.02	-0.03	-0.03	-0.04	-0.10	0.07
			[0.100]	[0.037]**	[0.031]**	[0.015]**	[0.030]**	[0.049]**
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)			0.04	0.04	0.04	0.05	0.06	0.03
			[0.018]**	[0.008]***	[0.009]***	[0.020]**	[0.301]	[0.333]
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)			-0.01	-0.02	-0.02	-0.02	0.00	-0.03
			[0.463]	[0.136]	[0.212]	[0.288]	[0.976]	[0.358]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)			0.00	0.00	0.00	-0.01	0.02	0.02
			[0.932]	[0.853]	[0.853]	[0.748]	[0.663]	[0.599]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)			0.10	0.09	0.09	0.08	0.17	0.09
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.017]**
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej braku)			-0.05	-0.06	-0.06	-0.10	0.08	0.01
			[0.006]***	[0.004]***	[0.003]***	[0.000]***	[0.101]	[0.786]
Kapitał społeczny				0.01	0.01	0.02	0.01	0.00
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.138]	[0.426]
Brak dojazdu do m. p. komunikacją publ. (baza = mieszkam w m. p. ²⁶)				0.03	0.04	0.00	0.07	0.19
				[0.448]	[0.302]	[0.943]	[0.546]	[0.065]*
Jedno połączenie do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				0.04	0.07	0.07	-0.15	0.29
				[0.271]	[0.096]*	[0.224]	[0.099]*	[0.004]***
2-3 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.01	0.01	-0.02	-0.07	0.20
				[0.686]	[0.766]	[0.592]	[0.370]	[0.006]***
4-6 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.01	0.00	-0.04	-0.06	0.19
				[0.586]	[0.949]	[0.252]	[0.429]	[0.009]***

²⁶ Oznaczanie m. p. = miasto powiatowe.

Więcej niż 6 połączeń do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				0.04	0.06	0.04	-0.05	0.19
				[0.129]	[0.025]**	[0.268]	[0.500]	[0.005]***
Nie wiem, ile jest połączeń (baza = mieszkam w m. p.)				0.01	0.03	-0.01	0.12	0.16
				[0.599]	[0.292]	[0.879]	[0.235]	[0.055]*
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)					-0.01	0.02	-0.08	-0.05
					[0.826]	[0.498]	[0.347]	[0.390]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)					-0.04	-0.01	-0.08	-0.11
					[0.082]*	[0.801]	[0.316]	[0.038]**
Powiat żniński (baza = oławski)				-0.13	-0.13	-0.10	-0.19	-0.17
				[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.007]***	[0.000]***
Powiat parczewski (baza = oławski)				-0.20	-0.21	-0.19	-0.28	-0.21
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Powiat świebodziński (baza = oławski)				-0.08	-0.09	-0.09	-0.06	-0.13
				[0.000]***	[0.001]***	[0.004]***	[0.538]	[0.008]***
Powiat bytowski (baza = oławski)				-0.13	-0.13	-0.13	-0.05	-0.16
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.537]	[0.000]***
Powiat gołdapski (baza = oławski)				-0.16	-0.17	-0.17	-0.18	-0.15
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.034]**	[0.001]***
Powiat śremski (baza = oławski)				-0.10	-0.09	-0.07	-0.25	-0.08
				[0.000]***	[0.000]***	[0.021]**	[0.000]***	[0.093]*
Powiat świdwiński (baza oławski)				-0.20	-0.21	-0.21	-0.25	-0.20
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)				0.03				
				[0.143]				
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)				0.05				
				[0.019]**				
Pseudo R2	0.18	0.20	0.22	0.24	0.24	0.25	0.34	0.26
chi2	1076.875	1130.863	1203.806	1293.115	1301.842	883.7	212.171	279.047
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-3030.9	-2937.67	-2887.77	-2781.98	-2783.4	-1893.95	-317.75	-499.007
Observations	6053	6004	6004	6004	6004	4092	744	1168

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%
 Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Jeśli chodzi o zależności obserwowane w poszczególnych powiatach (tabela 39), uwagę zwraca zwłaszcza zróżnicowanie znaczenia poszczególnych poziomów wykształcenia. W przypadku wszystkich powiatów z wyjątkiem parczewskiego prawdopodobieństwo pracy w sektorze prywatnym osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym jest wyższe niż osób z wykształceniem gimnazjalnym, a różnica ta jest największa spośród wszystkich innych porównywanych poziomów wykształcenia (sięga od 11 p.p. w powiecie żnińskim do 29 p.p. w powiecie świdwińskim). Po drugie w żadnym z powiatów nie odnotowano tego, aby szanse na pracę w sektorze prywatnym osób z wykształceniem licencjackim czy policealnym (wyj. powiat gołdapski) przekraczały szanse osób z wykształceniem gimnazjalnym. Jedynie w trzech powiatach szanse na zatrudnienie poprawia uzyskanie wykształcenia średniego

zawodowego (oławski, śremski, świdwiński). Wreszcie w większości powiatów bez znaczenia okazuje się być posiadanie tytułu magistra, a w powiatach świebodzińskim i gołdapskim taki poziom wykształcenia daje nawet (przy kontroli innych cech) niższe szanse na pracę w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym niż wykształcenie gimnazjalne.

Posiadanie prawa jazdy przydaje się w pracy w sektorze prywatnym w czterech powiatach (żnińskim, parczewskim, śremskim i świdwińskim), zaś umiejętność wykonywania prac budowlanych - w trzech (żnińskim, bytowskim i gołdapskim). W powiecie bytowskim szanse pracy w sektorze prywatnym zwiększa także umiejętność naprawy maszyn i urządzeń oraz umiejętność obsługi komputera (ta ostatnia znacząco podnosi stopę zatrudnienia także w powiecie oławskim).

Tabela 39. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa zatrudnienia w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla poszczególnych powiatów

	Oławski	Żniński	Parczewski	Świebodziński	Bytowski	Gołdapski	Śremski	Świdwiński
Kobieta (baza = mężczyzna)	-0.16	-0.04	-0.08	-0.10	-0.09	-0.10	-0.19	-0.14
	[0.004]***	[0.343]	[0.024]**	[0.042]**	[0.042]**	[0.038]**	[0.000]***	[0.000]***
wiek	0.07	0.06	0.03	0.08	0.04	0.04	0.04	0.03
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Mgr (baza = gimnazjum)	-0.06	-0.11	0.04	-0.17	-0.12	-0.16	-0.02	0.01
	[0.618]	[0.108]	[0.612]	[0.064]*	[0.111]	[0.020]**	[0.857]	[0.815]
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.18	0.11	0.07	0.04	0.00	0.05	-0.07	0.14
	[0.257]	[0.368]	[0.460]	[0.753]	[0.982]	[0.563]	[0.531]	[0.165]
Policealne (baza = gimnazjum)	0.07	-0.18	0.04	-0.13	0.16	0.22	0.09	0.11
	[0.592]	[0.120]	[0.623]	[0.268]	[0.449]	[0.034]**	[0.516]	[0.222]
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.22	0.07	0.06	0.08	0.04	0.08	0.24	0.30
	[0.038]**	[0.294]	[0.245]	[0.234]	[0.532]	[0.189]	[0.001]***	[0.000]***
LO (baza = gimnazjum)	0.03	0.09	0.11	0.00	0.00	0.04	0.27	0.22
	[0.794]	[0.225]	[0.060]*	[0.947]	[0.951]	[0.504]	[0.002]***	[0.006]***
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.26	0.11	0.04	0.12	0.22	0.24	0.23	0.29
	[0.016]**	[0.024]**	[0.342]	[0.034]**	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)		0.02		-0.05			0.17	0.14
		[0.685]		[0.630]			[0.061]*	[0.004]***
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	-0.07	0.04	0.02		0.06	0.35		
	[0.318]	[0.479]	[0.846]		[0.263]	[0.000]***		
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	-0.13			0.07			0.21	
	[0.137]			[0.443]			[0.002]***	
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)	-0.36	-0.12	-0.11	-0.25	-0.24	-0.09	-0.18	-0.14
	[0.000]***	[0.055]*	[0.003]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.089]*	[0.003]***	[0.000]***
Gospodarstwo rolne (baza = brak)	-0.20	0.00	-0.08	-0.13	-0.08	-0.16	-0.16	-0.05

	[0.002]***	[0.990]	[0.004]***	[0.107]	[0.146]	[0.000]***	[0.010]***	[0.183]
Prawo jazdy (względem jego braku)	0.08	0.09	0.08	0.01	0.05	0.03	0.16	0.08
	[0.119]	[0.023]**	[0.007]***	[0.901]	[0.208]	[0.403]	[0.000]***	[0.007]***
Język obcy (względem braku)	0.04	-0.01	-0.07	0.01	-0.02	-0.06	-0.06	-0.04
	[0.515]	[0.869]	[0.015]**	[0.876]	[0.640]	[0.108]	[0.174]	[0.202]
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)	0.02	0.16	0.00	0.07	0.08	0.08	-0.02	-0.02
	[0.782]	[0.002]***	[0.886]	[0.157]	[0.054]*	[0.068]*	[0.622]	[0.548]
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)	-0.04	-0.11	0.00	0.01	0.01	-0.06	-0.04	0.02
	[0.341]	[0.005]***	[0.972]	[0.802]	[0.783]	[0.176]	[0.294]	[0.382]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)	0.05	0.01	-0.02	0.01	0.12	0.07	-0.03	-0.04
	[0.421]	[0.860]	[0.494]	[0.892]	[0.015]**	[0.146]	[0.491]	[0.173]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)	0.14	0.07	0.03	0.08	0.11	0.14	0.09	0.04
	[0.020]**	[0.146]	[0.329]	[0.116]	[0.017]**	[0.001]***	[0.063]*	[0.231]
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej braku)	-0.05	-0.17	-0.02	-0.02	-0.09	0.02	-0.03	-0.01
	[0.583]	[0.000]***	[0.734]	[0.747]	[0.042]**	[0.697]	[0.637]	[0.727]
Kapitał społeczny	0.00	0.02	0.01	0.00	0.03	0.01	0.02	0.01
	[0.877]	[0.015]**	[0.241]	[0.711]	[0.000]***	[0.060]*	[0.003]***	[0.008]***
Brak dojazdu do m. p. komunikacją publ. (baza = mieszkam w m. p. ²⁷)	0.40	-0.01	0.01	0.02	-0.03	0.26	0.41	0.28
	[0.208]	[0.943]	[0.915]	[0.942]	[0.850]	[0.097]*	[0.000]***	[0.116]
Jedno połączenie do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.17	-0.10	0.02	0.10	-0.05	0.27	0.57	0.11
	[0.589]	[0.208]	[0.859]	[0.547]	[0.593]	[0.086]*	[0.000]***	[0.460]
2-3 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.13	-0.06	-0.05	0.09	-0.13	0.40	0.35	0.15
	[0.272]	[0.334]	[0.628]	[0.394]	[0.063]*	[0.003]***	[0.000]***	[0.061]*
4-6 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.09	-0.06	0.00	0.01	-0.15	0.45	0.23	0.10
	[0.373]	[0.449]	[0.974]	[0.931]	[0.025]**	[0.000]***	[0.013]**	[0.074]*
Więcej niż 6 połączeń do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.06	0.01	0.04	0.10	-0.09	0.37	0.30	0.10
	[0.525]	[0.828]	[0.721]	[0.284]	[0.250]	[0.001]***	[0.002]***	[0.070]*
Nie wiem, ile jest połączeń (baza = mieszkam w m. p.)	-0.23	-0.05	-0.06	0.10	0.02	0.27	0.29	0.09
	[0.020]**	[0.416]	[0.421]	[0.317]	[0.803]	[0.020]**	[0.002]***	[0.178]
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)				-0.05	0.08	-0.06		-0.11
				[0.584]	[0.251]	[0.310]		[0.011]**
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)			-0.06		-0.06		0.20	
			[0.104]		[0.363]		[0.022]**	
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)								
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)								
Pseudo R2	0.27	0.27	0.23	0.24	0.33	0.24	0.26	0.30
chi2	210.617	192.716	110.935	212.154	209.767	186.22	207.009	171.812
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-361.91	-340.817	-239.065	-400.797	-300.698	-341.635	-368.987	-277.247

²⁷ Oznaczenie m. p. = miasto powiatowe.

Liczba obserwacji	720	770	668	801	738	765	775	767
-------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

6.4. Bezrobocie

Analogicznie do wcześniejszych fragmentów raportu, analizę bezrobocia ujęto według czynników, które mogą wpływać na kształtowanie się niezatrudnienia osób, które zdecydowały się podjąć pracę (zaktywizowały się). Bezrobocie jest uwarunkowane wielostronnie: na jego poziom wpływają tak cechy popytu na pracę, cechy podaży, ich niedopasowanie, ale też czynniki instytucjonalne, które mogą wpływać silniej na sytuację określonych grup na rynku pracy niż na sytuację innych grup. Analiza regresji nie wskazuje winnych bezrobocia, ale potrafi je umiejscowić w określonych cechach osób aktywnych zawodowo.

W badaniu wykorzystano – podobnie jak wcześniej - model analizy probitowej, w którym siłę oddziaływania poszczególnych czynników ocenia się względem określonej wartości danej cechy (danego czynnika).

Generalnie, na terenie badanych powiatów bezrobocie potęgowało kilka cech (tabela 40). Po pierwsze było to wykształcenie: im niższe, tym prawdopodobieństwo pozostawania bezrobotnym większe. Osoby aktywne zawodowo z wykształceniem gimnazjalnym lub podstawowym czy niższym trafiają do bezrobocia aż o co najmniej 14 p.p. częściej niż osoby z wykształceniem wyższym magisterskim. Znaczenie niskiego wykształcenia dla determinacji bezrobocia rośnie tym bardziej, im mniej cech analizujemy jednocześnie. Gdy ograniczamy się do płci, wieku i wykształcenia - różnica prawdopodobieństwa bezrobocia między posiadającymi wyższe magisterskie wykształcenie a osobami z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym sięga nawet 20 p. p. To wskazuje, że nisko wykształceni ponadproporcjonalnie często są „nośnikami” jeszcze innych niekorzystnych – punktu widzenia szans na zatrudnienie – cech (mieszkają w gorszym środowisku, mają mniej dodatkowych, ważnych dla rynku pracy, umiejętności itp.) Wykształcenie licencyjne zmniejsza ryzyko bezrobocia w mniejszym stopniu niż magisterskie - o 6-14 p.p. Jest ono – z punktu widzenia bezrobocia – wykształceniem gorszym od policealnego, charakteryzującego się prawdopodobieństwem pozostawania w bezrobociu o 7-15p.p. niższym od osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym. W tym samym przedziale mieści się oszacowanie prawdopodobieństwa bezrobocia osób ze średnim zawodowym wykształceniem. Wykształcenie zasadnicze zawodowe obniża prawdopodobieństwo przebywania w bezrobociu o 8-13 p.p. w stosunku do

prawdopodobieństwa cechującego osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym. W sumie cała grupa poziomów wykształcenia zawodowego: od zasadniczego po licencjackie niewiele się różni z punktu widzenia zagrożenia bezrobociem. Tylko wykształcenie średnie ogólne gorzej rokuje. Posiadające go osoby są zagrożone bezrobociem o 4-11 p.p. mniej niż absolwenci gimnazjum.

Jeszcze głębsze różnice w powstawaniu bezrobocia powstają na niekorzyść osób, które nie mają doświadczenia zawodowego – różnica prawdopodobieństwa pozostawania w bezrobociu pomiędzy nimi a posiadającymi doświadczenie zawodowe sięga nawet 62-64 p.p. Ponieważ doświadczenie zawodowe odzwierciedla zasoby specyficznych umiejętności przydatnych w pracy, widać, że są one bardzo cenne dla pracodawców, a zarazem, że obawiają się oni ze strony osób dopiero wchodzących na rynek pracy niedostatecznego przygotowania - w toku kształcenia - do zajęć zawodowych. Jest to w pewnym sensie wyraz nieufności do kwalifikacji szkolnych.

Zagrożenie bezrobociem zależy w pewnym stopniu także od różnych umiejętności ogólnych. Z listy wymienionych w badaniu zwiększają na bezrobocie wpływała znajomość języka obcego w stopniu pozwalającym wykorzystać go w pracy. Ten wynik jest zaskakujący o tyle, że w wielu badaniach, gdzie tę umiejętność uwzględniano, uzyskiwano wynik dokładnie odwrotny (Edukacja dla pracy 2007, Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście programu Pierwsza Praca, 2007). Można dopuścić jedno wyjaśnienie. Badania jakościowe w powiatach postpegeerowskich wykazywały, że są one terenem wahadłowej migracji zagranicznej. Z kolei badania nad migracjami w Polsce opisują 2 typy migracji. Po pierwsze, migracje osób z terenów wysokiego bezrobocia, zwykle z zasadniczym lub średnim poziomem wykształcenia, podejmujące za granicą prace niskokwalifikowane i przebywające pomiędzy kolejnymi zajęciami zarobkowymi w kraju, zwykle bez podejmowania pracy, najczęściej poszukując jej, choć niezbyt intensywnie (Kaczmarczyk 2005). Po drugie, osoby z wysokimi kwalifikacjami, które emigrują tuż po studiach, nie starając się o pracę na miejscu w Polsce. Możliwe, że z tym pierwszym typem migracji mamy do czynienia zwłaszcza na terenach postpegeerowskich, tym bardziej, że na nich właśnie bezrobocie jest szczególnie dotkliwe. Tym sposobem ci, którzy opanowali obcy język w stopniu przydatnym w pracy, pojawiając się na rodzimym rynku pracy, pozostają bezrobotni, bo nie mogą znaleźć pracy o porównywalnych do innych krajów warunkach zatrudnienia. Natomiast inne umiejętności zmniejszyły zagrożenie bezrobociem, zwłaszcza umiejętność obsługi komputera (o przeszło 8 p.p.) i posiadanie prawa jazdy (o 5 p.p.). Ale nawet takie umiejętności jak wykonywanie prac

domowych, prac rolnych i ogrodniczych czy prac budowlanych współwystępują z niższym – choć niewiele – bezrobociem.

Lokalizacja miejsca zamieszkania w obrębie badanych powiatów może pogłębiać trudności na rynku pracy. Takie zagrożenie niosą: mieszkanie na wsi (bezrobocie rośnie w porównaniu z miastami o 4-7 p.p. w zależności od wielkości miasta), jak również mieszkanie na terenie gminy, w której były zlokalizowane PGR, zwłaszcza jeśli zajmowały znaczący obszar (więcej niż 50% powierzchni), co oddziałuje zwiększająco na zagrożenie bezrobociem o 11-14 p.p. w porównaniu z gminami, gdzie PGR nie było.

Mieszkanie w różnych powiatach silnie różnicuje szanse na rynku pracy, wpływa więc i na zagrożenie bezrobociem. Osoby aktywne zawodowo z powiatu oławskiego miały o 9-36 p.p. niższe prawdopodobieństwo bezrobocia od osób aktywnych z terenu pozostałych badanych powiatów. W najgorszej sytuacji pod tym względem pozostają mieszkańcy powiatu parczewskiego (zwiększenie prawdopodobieństwa bezrobocia w stosunku do mieszkańców powiatu oławskiego sięga 36 p.p.), w innych powiatach zagrożenie bezrobociem było wyższe niż w powiecie oławskim o 14-19 p.p., z wyjątkiem powiatu śremskiego i świebodzińskiego, gdzie różnica prawdopodobieństwa bycia w bezrobociu (w stosunku do oławskiego) nie różniła się od 0 w sposób statystycznie istotny.

Przed wpadaniem do bezrobocia chroniło posiadanie indywidualnego gospodarstwa rolnego – osobistego lub zależnego. Zagrożenie bezrobociem maleje wówczas o 12-13 p.p. Próby łączenia pracy z nauką odbijają się raczej korzystnie na sytuacji osób na rynku pracy. Być może to efekt zmniejszonych składek ubezpieczeń społecznych w przypadku zatrudniania uczących się, a więc i niższych kosztów pracy, a może skutek większej mobilności uczących się, ich pozytywnej oceny przez pracodawców (uczą się, a mimo to chcą pracować).

Pewne znaczenie mają też cechy demograficzne. Przede wszystkim zagrożenie bezrobociem kobiet pozostaje wyższe o ok. 11 p.p. Każdy dodatkowy rok zmniejsza bezrobocie, ale w wieku starszym groźba bezrobocia ponownie rośnie. Nie dotyczy ta zależność tylko dawnych pracowników PGR, ale oni wszyscy przekroczyli wiek, od którego nasila się natężenie bezrobocia.

Tabela 40. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa bezrobocia dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla wszystkich badanych powiatów

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Osoby bez związku z PGR	Członkowie rodzin	Byli pracownicy PGR
Kobieta (baza = mężczyzna)	0.11	0.10	0.05	0.06	0.06	0.05	0.19	0.02
	[0.000]***	[0.000]***	[0.007]***	[0.002]***	[0.003]***	[0.025]**	[0.000]***	[0.675]
wiek	-0.03	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.02	0.02
	[0.000]***	[0.007]***	[0.013]**	[0.016]**	[0.016]**	[0.127]	[0.124]	[0.508]
wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.000]***	[0.005]***	[0.017]**	[0.037]**	[0.024]**	[0.240]	[0.163]	[0.604]
Mgr (baza = gimnazjum)	-0.20	-0.19	-0.17	-0.15	-0.14	-0.13	-0.13	-0.10
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.067]*	[0.132]
Licencjat (baza = gimnazjum)	-0.14	-0.12	-0.08	-0.06	-0.06	-0.03	-0.07	0.03
	[0.000]***	[0.000]***	[0.014]**	[0.081]*	[0.091]*	[0.430]	[0.551]	[0.859]
Policealne (baza = gimnazjum)	-0.15	-0.13	-0.10	-0.08	-0.07	-0.04	0.05	
	[0.000]***	[0.000]***	[0.003]***	[0.013]**	[0.032]**	[0.297]	[0.698]	
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	-0.16	-0.14	-0.10	-0.08	-0.08	-0.04	-0.13	-0.13
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.168]	[0.027]**	[0.000]***
LO (baza = gimnazjum)	-0.11	-0.09	-0.05	-0.03	-0.04	0.01	-0.01	-0.11
	[0.000]***	[0.000]***	[0.035]**	[0.153]	[0.142]	[0.796]	[0.936]	[0.107]
ZSZ (baza = gimnazjum)	-0.13	-0.11	-0.10	-0.08	-0.08	-0.04	-0.13	-0.10
	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.099]*	[0.008]***	[0.002]***
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)	-0.04	-0.06	-0.05	-0.03	-0.04	-0.04	-0.05	0.00
	[0.087]*	[0.009]***	[0.041]**	[0.196]	[0.144]	[0.195]	[0.448]	[0.971]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	-0.02	-0.04	-0.03	-0.04	-0.02	-0.02	0.01	-0.05
	[0.204]	[0.019]**	[0.065]*	[0.071]*	[0.446]	[0.363]	[0.883]	[0.234]
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	-0.06	-0.07	-0.06	0.04	0.06	0.06	0.02	-0.04
	[0.000]***	[0.000]***	[0.001]***	[0.227]	[0.079]*	[0.132]	[0.820]	[0.612]
Brak doświadczenia zawodowego (baza = pracował(a))		0.64	0.63	0.62	0.63	0.64	0.63	
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)		-0.04	-0.04	-0.03	-0.03	-0.02	-0.11	0.17
		[0.108]	[0.175]	[0.230]	[0.278]	[0.521]	[0.097]*	[0.484]
Gospodarstwo rolne (baza = brak)		-0.13	-0.13	-0.12	-0.12	-0.12	-0.05	-0.15
		[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.442]	[0.003]***
Prawo jazdy (względem jego braku)			-0.06	-0.05	-0.05	-0.05	-0.07	-0.05
			[0.000]***	[0.002]***	[0.003]***	[0.007]***	[0.110]	[0.208]
Język obcy (względem braku)			0.03	0.03	0.03	0.02	0.04	0.10
			[0.035]**	[0.077]*	[0.083]*	[0.294]	[0.480]	[0.026]**
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)			-0.01	-0.02	-0.01	-0.02	0.04	-0.02
			[0.399]	[0.328]	[0.386]	[0.316]	[0.396]	[0.621]
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)			0.00	0.00	0.00	0.01	0.05	-0.01
			[0.781]	[0.954]	[0.735]	[0.706]	[0.215]	[0.828]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)			-0.03	-0.03	-0.03	-0.02	-0.03	-0.06
			[0.072]*	[0.055]*	[0.060]*	[0.356]	[0.577]	[0.172]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)			-0.10	-0.08	-0.08	-0.08	-0.07	-0.10
			[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.139]	[0.015]**
Umiejętność wykonywania prac domowych i opieki (względem jej			-0.01	0.01	0.00	0.03	-0.02	-0.03

braku)								
			[0.761]	[0.775]	[0.813]	[0.197]	[0.727]	[0.503]
Kapitał społeczny				-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.260]	[0.036]**
Brak dojazdu do m. p. komunikacją publ. (baza = mieszkam w m. p. ²⁸)				0.00	-0.01	-0.05	0.06	0.06
				[0.942]	[0.751]	[0.272]	[0.636]	[0.527]
Jedno połączenie do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				0.01	0.01	-0.03	0.21	0.00
				[0.627]	[0.587]	[0.356]	[0.033]**	[0.983]
2-3 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				0.03	0.03	0.01	0.13	-0.04
				[0.254]	[0.299]	[0.769]	[0.152]	[0.587]
4-6 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				-0.01	-0.01	-0.04	0.08	-0.02
				[0.592]	[0.622]	[0.122]	[0.365]	[0.706]
Więcej niż 6 połączeń do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)				0.00	-0.02	-0.01	-0.03	-0.06
				[0.896]	[0.563]	[0.765]	[0.705]	[0.410]
Nie wiem, ile jest połączeń (baza = mieszkam w m. p.)				-0.04	-0.04	-0.05	0.05	-0.07
				[0.281]	[0.265]	[0.221]	[0.612]	[0.382]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)					0.11	0.09	0.16	0.04
					[0.000]***	[0.007]***	[0.089]*	[0.485]
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)					0.14	0.15	0.14	0.07
					[0.000]***	[0.000]***	[0.149]	[0.278]
Powiat zniński (baza = oławski)				0.14	0.09	0.09	0.03	0.36
				[0.001]***	[0.021]**	[0.061]*	[0.772]	[0.013]**
Powiat parczewski (baza = oławski)				0.28	0.36	0.30	0.41	0.62
				[0.000]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.007]***	[0.000]***
Powiat świebodziński (baza = oławski)				0.06	0.00	-0.02	-0.09	0.22
				[0.079]*	[0.959]	[0.643]	[0.250]	[0.094]*
Powiat bytowski (baza = oławski)				0.18	0.13	0.15	0.00	0.35
				[0.000]***	[0.001]***	[0.002]***	[0.971]	[0.020]**
Powiat gołdapski (baza = oławski)				0.23	0.14	0.08	0.09	0.47
				[0.000]***	[0.002]***	[0.126]	[0.369]	[0.001]***
Powiat śremski (baza = oławski)				0.03	-0.01	-0.02	0.13	-0.01
				[0.302]	[0.808]	[0.532]	[0.214]	[0.906]
Powiat świdwiński (baza oławski)				0.19	0.16	0.09	0.23	0.54
				[0.000]***	[0.000]***	[0.051]*	[0.036]**	[0.000]***
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)				0.01				
				[0.713]				
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)				0.05				
				[0.017]**				
Pseudo R2	0.10	0.19	0.20	0.23	0.24	0.25	0.36	0.28
chi2	299.138	466.638	523.716	536.536	580.52	421.039	125.95	160.115
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-1632.76	-1439.97	-1408.88	-1358.54	-1349.44	-883.82	-163.141	-240.419
Liczba obserwacji	3643	3566	3566	3566	3566	2476	471	614

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%
 Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

²⁸ Oznaczenie m. p. = miasto powiatowe.

Pewne różnice w powstawaniu bezrobocia można zauważyć przy porównaniu 3 grup: byłych pracowników PGR, członków ich rodzin i osób, które ani osobiście ani przez rodzinę nie były związane z PGR. Byli pracownicy PGR są starsi niż średnio badana populacja, nic więc dziwnego, że w ich przypadku bezrobocie nasila się wraz z wiekiem, spadając w końcowej fazie wieku produkcyjnego – prawdopodobnie wskutek dezaktywizacji.

Wpływ wykształcenia na bezrobocie jest podobne do tego, które kształtuje sytuację ludności ogółem, choć różnice w położeniu osób z najniższym wykształceniem stosunku do pozostałych grup nie są aż tak głębokie. Większe znaczenie mają dla nich wszystkie dodatkowe umiejętności ogólne – znajomość języka obcego współwystępuje z wyższym (o 8 p.p.) bezrobociem, pozostałe umiejętności silniej osłabiają zagrożenie bezrobociem (zwłaszcza umiejętność obsługi komputera – o 10 p.p.).

Zagrożenie bezrobociem w przypadku osób, które pracowały niegdyś w PGR, jest najniższe w powiecie oławskim i śremskim, natomiast największe w parczewskim i to aż o 62 p.p. Ale też w świdwińskim pozostaje bardzo duże – wyższe od oławskiego o 54 p.p., czy w gołdapskim - o 47 p.p. Wyraźnie problemy bezrobocia byłych pracowników PGR były rozwiązywane na terenie poszczególnych powiatów z różnym natężeniem i z zupełnie różną skutecznością.

Zwraca uwagę fakt innej wrażliwości członków rodzin byłych pracowników PGR na zmienne, które kształtują bezrobocie. W tej grupie osób nieco mniejszy wpływ na bezrobocie ma niskie wykształcenie, większy zamieszkiwanie na wsi, większy nieposiadanie gospodarstwa rolnego, większy – i nie zawsze oczekiwany jak np. w przypadku umiejętności wykonywania prac budowlanych, zwiększający – wpływ dodatkowych, ogólnych umiejętności. Członkowie rodzin byłych pracowników PGR w części powiatów odnotowują zagrożenie bezrobociem niewiele wyższe niż w powiecie oławskim, a nawet niższe (w bytowskim czy świebodzińskim). Ale są też takie powiaty, w których ich problemy z bezrobociem przyjmują katastrofalne rozmiary – w gołdapskim, parczewskim, świebodzińskim.

Warto też zauważyć, że tak osoby związane, jak i niezwiązane z PGR, doświadczają podobnie zróżnicowanego bezrobocia i że – poza nielicznymi wyjątkami – te same czynniki sprzyjają popadaniu w wysokie bezrobocie lub chronią przed nim.

Tabela 41. Oszacowania względnego prawdopodobieństwa bezrobocia dla ludności w wieku 15-64 lata - wyniki regresji probitowej dla wszystkich badanych powiatów

	Oławski	Żniński	Parczewski	Świebodziński	Bytowski	Gołdapski	Śremski	Świdwiński
Kobieta (baza = mężczyzna)	0.02	-0.04	0.05	0.16	0.02	0.06	0.05	0.18
	[0.174]	[0.387]	[0.395]	[0.003]***	[0.732]	[0.405]	[0.154]	[0.012]**
wiek	0.00	0.00	-0.02	-0.01	-0.02	-0.02	-0.01	0.01
	[0.122]	[0.874]	[0.244]	[0.298]	[0.178]	[0.174]	[0.197]	[0.406]
wiek2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	[0.169]	[0.809]	[0.371]	[0.226]	[0.146]	[0.213]	[0.289]	[0.379]
Mgr (baza = gimnazjum)	0.03	-0.09	-0.19	-0.13	-0.18	-0.13	-0.04	
	[0.461]	[0.242]	[0.001]***	[0.001]***	[0.043]**	[0.118]	[0.485]	
Licencjat (baza = gimnazjum)	0.16	-0.02	-0.18	0.04		0.04	0.08	-0.18
	[0.229]	[0.840]	[0.021]**	[0.763]		[0.690]	[0.527]	[0.031]**
Policealne (baza = gimnazjum)	0.18	0.39	-0.10	-0.01		-0.18	0.14	-0.23
	[0.075]*	[0.042]**	[0.264]	[0.910]		[0.017]**	[0.269]	[0.003]***
Średnie zawodowe (baza = gimnazjum)	0.09	-0.04	-0.15	-0.06	-0.09	-0.01	-0.01	-0.28
	[0.133]	[0.456]	[0.017]**	[0.304]	[0.243]	[0.818]	[0.816]	[0.000]***
LO (baza = gimnazjum)	0.20	0.06	-0.11	0.02	0.18	-0.06	-0.02	-0.19
	[0.042]**	[0.491]	[0.124]	[0.745]	[0.168]	[0.366]	[0.710]	[0.003]***
ZSZ (baza = gimnazjum)	0.10	-0.03	-0.10	-0.01	-0.12	-0.14	-0.01	-0.22
	[0.094]*	[0.504]	[0.106]	[0.836]	[0.074]*	[0.007]**	[0.726]	[0.000]***
						*		
Miasto do 10 tys. (baza = wieś)		-0.05		0.03			0.18	-0.06
		[0.199]		[0.753]			[0.021]**	[0.444]
Miasto 10-20 tys. (baza = wieś)	-0.01	-0.09	0.28		0.22	-0.18		-0.06
	[0.369]	[0.080]*	[0.148]		[0.009]***	[0.150]		[0.415]
Miasto 20-50 tys. (baza = wieś)	-0.01			-0.08			-0.04	
	[0.684]			[0.370]			[0.403]	
Brak doświadczenia zawodowego (baza = pracował(a))	0.45		0.37	0.89	0.81	0.52	0.50	0.67
	[0.000]***		[0.001]***	[0.000]***	[0.000]***	[0.000]**	[0.000]***	[0.000]***
						*		
Kontynuacja nauki w systemie szkolnym (baza = nie)	-0.01	-0.04	0.03	0.04	0.08	0.00	-0.03	-0.04
	[0.590]	[0.641]	[0.780]	[0.619]	[0.504]	[0.972]	[0.541]	[0.719]
Gospodarstwo rolne (baza = brak)	0.06	-0.12	-0.29	-0.07	-0.18	-0.22	-0.06	0.00
	[0.002]***	[0.010]**	[0.000]***	[0.210]	[0.013]**	[0.000]**	[0.283]	[0.981]
						*		
Prawo jazdy (względem jego braku)	-0.01	-0.09	-0.11	0.00	-0.05	-0.04	-0.06	-0.08
	[0.377]	[0.023]**	[0.036]**	[0.928]	[0.359]	[0.364]	[0.067]*	[0.179]
Język obcy (względem braku)	-0.02	0.12	0.16	0.00	0.00	0.00	0.02	0.13
	[0.015]**	[0.048]**	[0.003]***	[0.963]	[0.988]	[0.923]	[0.544]	[0.027]**
Umiejętność prac budowlanych (względem jej braku)	0.03	-0.14	-0.01	0.01	-0.08	-0.04	-0.05	0.12
	[0.014]**	[0.001]**	[0.831]	[0.770]	[0.175]	[0.522]	[0.124]	[0.088]*
		*						
Umiejętność prac rolnych (względem jej braku)	0.00	0.08	0.02	0.02	-0.09	0.03	0.02	-0.07
	[0.945]	[0.031]**	[0.705]	[0.597]	[0.077]*	[0.499]	[0.594]	[0.208]
Umiejętność naprawy maszyn (względem jej braku)	-0.02	-0.01	-0.01	0.07	-0.09	-0.09	0.00	-0.05
	[0.014]**	[0.772]	[0.909]	[0.159]	[0.136]	[0.097]*	[0.903]	[0.476]
Umiejętność obsługi komputera (względem jej braku)	0.00	-0.08	-0.10	-0.01	-0.05	-0.14	-0.08	-0.22
	[0.788]	[0.043]**	[0.085]*	[0.773]	[0.451]	[0.013]**	[0.043]**	[0.000]***
Umiejętność wykonywania prac	0.00	0.13	-0.04	-0.04	0.02	-0.10	0.00	-0.05

domowych i opieki (względem jej braku)								
	[0.686]	[0.000]** *	[0.652]	[0.440]	[0.761]	[0.142]	[0.972]	[0.505]
Kapitał społeczny	-0.01	-0.02	-0.02	-0.02	-0.02	-0.01	-0.02	0.01
	[0.002]***	[0.011]**	[0.059]*	[0.001]***	[0.024]**	[0.328]	[0.000]***	[0.276]
Brak dojazdu do m. p. komunikacją publ. (baza = mieszkam w m. p. ²⁹)	0.70	0.21	0.26	0.01	0.02	-0.05	-0.10	0.49
	[0.004]***	[0.143]	[0.254]	[0.911]	[0.884]	[0.716]	[0.007]***	[0.061]*
Jedno połączenie do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	0.00	0.06	0.26	-0.02	0.09	-0.08	-0.09	0.11
	[0.782]	[0.386]	[0.194]	[0.865]	[0.410]	[0.517]	[0.008]***	[0.394]
2-3 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.01	0.07	0.36	-0.08	0.17	-0.15	-0.11	0.12
	[0.290]	[0.467]	[0.109]	[0.332]	[0.100]	[0.152]	[0.008]***	[0.235]
4-6 połączenia do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.01	-0.09	0.35	-0.08	0.15	-0.07	-0.10	0.11
	[0.321]	[0.111]	[0.161]	[0.303]	[0.161]	[0.523]	[0.006]***	[0.298]
Więcej niż 6 połączeń do m. p. dziennie (baza = mieszkam w m. p.)	-0.01	-0.04	0.42	-0.12	0.03	-0.13	-0.07	0.12
	[0.459]	[0.520]	[0.052]*	[0.056]*	[0.773]	[0.403]	[0.115]	[0.334]
Nie wiem, ile jest połączeń (baza = mieszkam w m. p.)		-0.05	0.13			0.01	-0.08	0.02
		[0.612]	[0.519]			[0.953]	[0.057]*	[0.913]
Powierzchnia PGR do 50% (baza 0%)			0.18	-0.16	-0.09		-0.05	
			[0.020]**	[0.000]***	[0.359]		[0.594]	
Powierzchnia PGR >50% (baza 0%)					0.02	0.08		
					[0.797]	[0.211]		
Członek rodziny byłego pracownika PGR (baza = osoba bez związków)								
Były pracownik PGR (baza = osoba bez związków)								
Pseudo R2	0.38	0.25	0.33	0.30	0.33	0.23	0.25	0.31
chi2	108.769	70.068	127.105	117.572	110.771	89.171	96.793	112.653
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-67.444	-135.315	-150.294	-160.823	-143.428	-214.331	-141.215	-170.169
Liczba obserwacji	457	390	391	487	376	504	456	419

W nawiasach odporne wartości p. * istotny na poziomie 10%; ** istotny na poziomie 5%; *** istotny na poziomie 1%
Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych z 8 powiatów.

Pomiędzy poszczególnymi badanymi powiatami występują dość głębokie różnice nie tylko w poziomie bezrobocia, ale i w tym, jaki wpływ na zagrożenie bezrobociem mają poszczególne czynniki (tabela 41).

Generalnie obserwujemy, że w powiecie oławskim prawdopodobieństwo stania się bezrobotnym są dość słabo zróżnicowane w zależności od wykształcenia. To świadczy o stosunkowo dobrze dopasowanej strukturze wykształcenia do popytu na pracę. Prawie nie ma znaczenia klasa miejscowości zamieszkania, posiadanie lub nieposiadanie gospodarstwa rolnego, w niewielkiej też skali wpływają na bezrobocie różne ogólne umiejętności, przy

²⁹ Oznaczenie m. p. = miasto powiatowe.

czym znajomość języków obcych odgrywa typową rolę, zmniejszając prawdopodobieństwo stania się bezrobotnym.

Dodatkowe ogólne umiejętności na terenie niektórych powiatów mogą mieć duże znaczenie, np. posiadanie prawa jazdy w powiecie parczewskim powoduje zmniejszenie prawdopodobieństwa bezrobocia o 10 p.p., umiejętność wykonywania prac budowlanych w powiecie znińskim zmniejsza zagrożenie bezrobociem o 14 p.p., umiejętności rolnicze w powiecie bytowskim o 10 p.p., a o 11 p.p. umiejętności naprawy prostych maszyn. Są jednak powiaty, kiedy te same umiejętności nie przynoszą takich efektów np. posiadanie prawa jazdy w powiecie świebodzińskim „daje” zmniejszenie prawdopodobieństwa bezrobocia w zupełnie nieistotnej skali, tak samo umiejętności wykonywania prac budowlanych w powiecie parczewskim czy świebodzińskim, albo umiejętności rolnicze w powiecie oławskim.

Znajomość języków obcych daje przeciwstawne efekty: w niektórych powiatach zmniejsza popadanie w bezrobocie (w oławskim, świebodzińskim, gołdapskim), w niektórych jednak nasila bezrobocie, jak w znińskim, bytowskim, śremskim, a zwłaszcza w parczewskim.

Posiadanie prawa jazdy wszędzie zmniejsza prawdopodobieństwo bezrobocia, chociaż w niejednakowym stopniu, tak samo jak umiejętność obsługi komputera. Z tym, że to kompetencje obsługi komputera mają silniejszy wpływ na zmniejszanie zagrożenia bezrobociem w większości badanych powiatów (tylko w 2 większe znaczenie miało prawo jazdy – w świebodzińskim i parczewskim; możliwe, że ma to związek z dojazdami do pracy, a nie tylko wykonywaniem pracy zawodowej).

Natomiast nie znajdujemy wyraźnego potwierdzenia obaw, że bycie członkiem rodziny osoby niegdyś zatrudnionej w PGR bardziej predestynuje do bezrobocia aniżeli osoby, które w taki sposób nie były związane z PGR. Tak rzeczywiście bywa w większości powiatów, ale nie we wszystkich (nie w parczewskim i nie w gołdapskim), a tam gdzie niekorzystne różnice występują, często są bardzo małe np. w powiecie znińskim (1 p.p.). Jednak w śremskim i oławskim różnice są poważniejsze. Wszędzie natomiast (poza oławskim i śremskim) zarówno osoby niezwiązane z PGR, jak i osoby powiązane rodzinnie z byłymi pracownikami PGR cechują się niższym zagrożeniem bezrobociem niż byli pracownicy PGR. To wskazuje, że tylko w wymienionych 2 powiatach byli pracownicy PGR nie ponoszą do dziś bezpośrednich kosztów – w postaci bezrobocia – likwidacji ich pracodawców i tym samym przerywania ich drogi zawodowej.

Wszyscy ponoszą jednak konsekwencje pośrednie – mieszkając na tych terenach, gdzie były PGR, doświadczają nierównoważenia popytu i podaży pracy oraz płynących z

tego dalszych skutków, obniżenia dochodów, podupadania infrastruktury, atomizacji życia społecznego i innych.

7. Podsumowanie

Ludność badanych powiatów jest względnie młoda (odsetek osób w wieku produkcyjnym niemających 25 lat przekracza o kilkanaście, a nawet o kilkadziesiąt procent odsetki charakterystyczne dla Polski ogółem), co w krótkim okresie może rodzić problemy z bezrobociem, ale w dłuższym zwiększa potencjał mobilności, a być może także szanse rozwoju gospodarczego badanych powiatów. Z punktu widzenia wielkości ośrodków osadniczych, cechą charakterystyczną dla badanych obszarów jest duży udział osób mieszkających w małych miasteczkach. W badanych powiatach w ogóle nie występują miasta powyżej 50 tys. mieszkańców (w których w skali Polski zamieszkuje ok. 40% ludności). Udział mieszkańców wsi przekracza średnią ogólnopolską, ale jest on znacząco zróżnicowany między powiatami. Charakterystyczna jest specyfika demograficzna osób mających doświadczenie pracy w PGR: w ponad 80% są to osoby w wieku 45 lat i więcej, w większości mężczyźni. Pozwala to sądzić, iż bezpośredni wpływ tej grupy na sytuację na rynku pracy jest umiarkowany (i malejący). Nie można zatem w sposób bezpośredni wiązać problemów rynków pracy na obszarach postpegeerowskich z grupą byłych pracowników państwowych gospodarstw rolnych.

Ludność badanych powiatów jest słabo wykształcona (jedynie 11% ma wykształcenie wyższe, a ponad 56% wykształcenie co najwyżej zasadnicze zawodowe). Duża część respondentów deklaruje posiadanie umiejętności dodatkowych, choć zazwyczaj są to dość proste kwalifikacje (rzadziej pojawiają się deklaracje o umiejętności obsługi komputera czy znajomości języków obcych). Byli pracownicy PGR znacznie częściej niż przeciętnie posiadają prawo jazdy, deklarują posiadanie umiejętności koniecznych dla wykonania prac budowlano-remontowych, prac w rolnictwie i ogrodnictwie oraz napraw maszyn i urządzeń. Z drugiej strony znacznie rzadziej niż przeciętnie umieją korzystać z komputera czy posługiwać się językiem obcym. Charakterystyczny jest także niższy (niż przeciętnie) poziom tych ostatnich umiejętności w grupie członków rodziny byłych pracowników PGR, co może sugerować utrudniony i gorszy start edukacyjny młodzieży z tych obszarów.

W badanych ośmiu powiatach około 40% ludności w wieku 15-64 lata utrzymuje się z pracy najemnej poza rolnictwem. Jednocześnie prawie ¼ ludności w wieku produkcyjnym (o

70% więcej niż przeciętnie w kraju) utrzymuje się z dochodów socjalnych (47% w grupie byłych pracowników PGR), przy czym w dużej mierze są to świadczenia długookresowe, związane z trwałą dezaktywizacją zawodową. Mało osób podejmuje własną działalność gospodarczą, co wiązać można ze względnie niskim poziomem rozwoju gospodarczego badanych obszarów i niedorozwojem usług rynkowych. Charakterystyczny jest także stosunkowo niewielki odsetek ludności czerpiącej dochody z pracy w rolnictwie (przeciętnie jest to 3,7%). Rolnictwo nie spełnia (jak w wielu regionach Polski) roli bufora, ograniczającego negatywne skutki spadku popytu na pracę w wyniku restrukturyzacji czy zmian koniunkturalnych.

W ośmiu powiatach postpegeerowskich względnie mało osób kontynuuje naukę, zwłaszcza wśród osób niepracujących (biernych i bezrobotnych). Znamienna jest natomiast sięgająca prawie 5 punktów procentowych różnica w częstości kształcenia się między osobami bez żadnych związków z PGR a osobami wywodzącymi się z rodzin byłych pracowników PGR, na niekorzyść tych ostatnich. Ponieważ te dwie populacje nie różnią się między sobą ze względu na wiek, może to sugerować, że występują bariery w kształceniu członków rodzin osób, pracujących niegdyś w zlikwidowanych na początku lat dziewięćdziesiątych PGR-ach. Może to sugerować bariery finansowe utrudniające dostęp do kształcenia, które często musi być realizowane poza miejscem zamieszkania. Być może problemem jest także jakość kształcenia na niższych poziomach edukacji, która uniemożliwia młodzieży pochodzącej z regionów słabiej rozwiniętych podjęcie kształcenia w szkołach publicznych w formach bezpłatnych.

W porównaniu z wynikami ogólnopolskimi, nieznacznie mniej niż przeciętnie osób kształci się na poziomie wyższym, a więcej na poziomie zasadniczym zawodowym i średnim ogólnym. Trudno jednoznacznie ocenić ten fakt. Z jednej bowiem strony mała aktywność w kształceniu na poziomie wyższym wydaje się potencjalnie zmniejszać niedopasowanie struktury podaży i popytu na pracę (w świetle braku popytu, zwłaszcza z sektora prywatnego, na pracę osób z wykształceniem wyższym). Z drugiej strony, jeśli uznamy, iż jedynym skutecznym rozwiązaniem problemów obszarów postpegeerowskich jest emigracja, zwłaszcza młodszych roczników, to kształcenie na poziomie wyższym może zwiększyć szanse na znalezienie pracy i odnalezienie się w nowym miejscu zamieszkania (zwykle większej aglomeracji). Ponownie ujawnia się dyskryminacja w kształceniu na poziomie wyższym członków rodzin byłych pracowników PGR, a także osób z obszarów, gdzie PGR-y dominowały w strukturze gospodarczej (obejmowały >50% obszaru gminy). Bezpłatnie najczęściej kształcą się mieszkańcy obszarów o najtrudniejszej sytuacji ekonomicznej (powiat

zniński i bytowski) lub obszarów najwyżej rozwiniętych (powiat oławski). Przeważająca część osób kontynuujących naukę poza miejscowością, w której mieszka na stałe, czyni to w miejscowości oddalonej o nie więcej niż 30 km.

Fakt zamieszkiwania na obszarach postpegeerowskich wiąże się częściej niż przeciętnie z doświadczeniem zmiany miejsca zamieszkania w przeszłości (ludność napływowa). Przekłada się to na pewien minimalny potencjał migracyjny w grupie osób mających takie doświadczenie (na gruncie psychologicznym), ale niestety często wiąże się z barierami ekonomicznymi. W przypadku wielu osób zachętą do przyjazdu na obszary dziś charakteryzowane jako postpegeerowskie była możliwość uzyskania mieszkania. Obecnie w większości przypadków mieszkania te mają charakter własnościowy (62% respondentów deklaruje, iż mieszka we własnym domu lub mieszkaniu), co ogranicza mobilność, gdyż rynkowa wartość tych mieszkań jest bardzo mała (ze względu na lokalizację i standard³⁰). W obecnej sytuacji znacznie ważniejszy jest potencjał migracyjny młodszych kohort, m. in. członków rodzin byłych pracowników PGR, wśród których odsetek osób mieszkających w danej miejscowości od urodzenia nie odbiega istotnie od wartości charakterystycznej dla osób bez związków z PGR.

Jeśli chodzi o ocenę faktycznej mobilności, w badaniu zastosowano metodę polegającą na uzyskaniu informacji o losach wszystkich członków gospodarstwa domowego (w wieku 15-64 lata). Pozwoliło to uwzględnić w analizie osoby faktycznie nieobecne w danej chwili w gospodarstwie domowym. Wyniki ankiety wskazują, iż w okresie ostatniego roku przeciętnie nieobecnych w gospodarstwie domowym przez co najmniej miesiąc było 8,2% populacji. Zaznaczyła się tendencja, zgodnie z którą im większy udział byłego PGR w powierzchni gminy, tym mniejszy odsetek osób przebywających poza domem. Wskazuje to na niebezpieczne zjawisko barier dla mobilności w przypadku ludności z obszarów, gdzie w gospodarce (i zatrudnieniu) dominowały PGR-y. Pozytywnym z kolei zjawiskiem jest względnie wysoka mobilność członków rodziny byłych pracowników PGR. Mobilność w przeważającej części wiązała się z pracą zawodową oraz z wyjazdami za granicę.

Badane powiaty charakteryzują się bardzo niską aktywnością ekonomiczną ludności. W grupie osób w wieku 15-64 lata jedynie 3 osoby na 5 chcą podjąć pracę zawodową. Potwierdzają się charakterystyczne dla większości krajów czynniki wpływające na przebieg aktywności (wyższa aktywność mężczyzn oraz osób w grupie *prime-age*, największe zróżnicowanie aktywności w skrajnych grupach wieku), nie obserwujemy jednak typowej dla

³⁰ Wyjątkiem jest tu Oława, gdzie mieszkańcy Wrocławia wykupują mieszkania postpegeerowskie.

Polski ogółem wyższej aktywności ekonomicznej na obszarach wiejskich (co wiązać się może ze względną rzadkością dostępu do indywidualnych gospodarstw rolnych). W porównaniu ze średnią ogólnopolską obserwujemy przeciętnie wyższą aktywność zawodową osób młodych oraz niższy poziom aktywności ekonomicznej grupy w wieku niemobilnym. Byli pracownicy PGR-ów charakteryzują się aktywnością zawodową o ok. 10 p.p. niższą niż przeciętnie w Polsce (różnica ta jest w szczególności duża w przypadku kobiet oraz osób w wieku 45-64 lata). Względnie najlepiej przedstawia się aktywizacja zawodowa osób z rodzin byłych pracowników PGR-ów: w tej grupie jedynie osoby najstarsze i mieszkające na wsi są mniej aktywne niż przeciętnie w kraju. Najbardziej aktywne ekonomicznie są osoby, których potencjalne korzyści z podjęcia pracy zawodowej są najwyższe, a więc osoby o wysokich kwalifikacjach, którym stosunkowo najłatwiej jest znaleźć pracę ze względnie wysokim wynagrodzeniem (w grupie osób z wykształceniem magisterskim aktywność sięga niemal 90%). Charakterystyczna jest także bardzo duża różnica w poziomie aktywności osób z wykształceniem wyższym magisterskim i licencjackim oraz bardzo niewielka różnica w aktywności zawodowej osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim zawodowym i policealnym. Niższa niż przeciętnie aktywność osób z wykształceniem średnim ogólnym (kontynuacja nauki) oraz podstawowym (kontynuacja nauki + najstarsze grupy wieku) są typowe dla większości analiz polskiego rynku pracy.

Faktyczną miarą sytuacji na lokalnych rynkach pracy badanych powiatów jest stopa zatrudnienia. Dla populacji 15-64 lata wynosi ona przeciętnie 48,2%, przy czym potwierdzają się zależności, jakich można spodziewać się na podstawie wyników analizy stóp aktywności i analiz dla danych ogólnopolskich (wyższa stopa zatrudnienia mężczyzn, niemonotoniczny przebieg stóp zatrudnienia względem wieku, najniższa stopa zatrudnienia w małych miasteczkach - do 20 tys. mieszkańców). Stopy zatrudnienia są wyraźnie niższe w gminach, gdzie obszary byłych PGR stanowią znaczący odsetek powierzchni (przeciętnie różnica sięga 6 punktów procentowych). Wyraźnie niższe są także stopy zatrudnienia w grupie byłych pracowników PGR (co wiąże się raczej z ich wiekiem). Z kolei przynależność do rodziny pracownika PGR, nie ma, jak się wydaje, istotnego znaczenia dla faktu podjęcia pracy zawodowej (pewne różnice obserwowane są w przekroju klasy miejscowości).

Skala zatrudnienia w badanych powiatach jest przeciętnie niższa niż ogólnie na terenie kraju – stopa zatrudnienia w populacji 15-64 lata osiąga poziom o ponad 8 p.p. niższy niż wynosi średnia krajowa. Na zatrudnienie negatywnie oddziałują niski popyt sektora prywatnego (jego słaby rozwój jest warunkowany i wewnętrznie – poprzez niski popyt na dość ubogich lokalnych rynkach i zewnętrznie – przez zbyt słabą specjalizację i nieosiąganie

wyraźnych przewag konkurencyjnych względem innych regionów i innych krajów w produkcji dóbr handlowych), niskie możliwości absorpcji przez indywidualne rolnictwo oraz stosunkowo małe zatrudnienie w sektorze publicznym (tereny te nie są ani centrami administracyjnymi, ani edukacyjnymi czy medycznymi, zaś zatrudnienie kreowane przez relatywnie ubogie samorządy też pozostaje niskie).

Analiza struktury pracujących wskazuje przede wszystkim na niski poziom wykształcenia (zwłaszcza w grupie byłych pracowników PGR)³¹, bardzo niski udział zatrudnienia w rolnictwie indywidualnym (w porównaniu do średniej dla całego kraju różnica wynosi prawie 10 p.p.), ponadprzeciętnie wysoki odsetek pracowników najemnych w sektorze prywatnym (z wyj. powiatów parczewskiego, gołdapskiego i świdwińskiego). Porównanie przeciętnego czasu pracy pokazuje brak zróżnicowania zarówno ze względu na miejsce zamieszkania, jak i związki z byłym PGR. Nie ma tutaj również znaczenia rodzaj zatrudnienia. Jedyną charakterystyczną cechą jest dłuższy przeciętnie o 4 godziny tygodniowo czas pracy w badanych powiatach w porównaniu do średniej dla całego kraju. Zgodnie z wcześniejszymi hipotezami najdłuższy przeciętny czas dojazdu deklarują pracownicy mieszkający w powiecie oławskim i śremskim. Statystyki płac netto pracujących w badanych powiatach mogą wydawać się dość zaskakujące, szczególnie przy porównaniu ze średnią dla całego kraju. Przeciętne płace we wszystkich badanych powiatach, z wyjątkiem żnińskiego, są wyższe niż przeciętnie w kraju³². Wyjątkowo wysokie są zaś w powiatach oławskim i śremskim, które jednak, co podkreślano już wielokrotnie, charakteryzuje korzystne położenie. Wydaje się, iż wyższe niż przeciętnie w kraju płace w pozostałych powiatach są efektem iluzji statystycznej. Wiąże się ona z niską stopą zatrudnienia i wysokim bezrobociem, które w szczególności dotyka osoby słabo wykształcone. Przedmiotem analizy była także kwestia stabilności zatrudnienia: przeciętny staż pracy u danego pracodawcy okazał się o ponad rok krótszy niż średnio w całym kraju. Niestabilność zatrudnienia jest powiązana w znacznym stopniu z istnieniem PGR. W gminach bez udziału terenów dawnego PGR jest ona znacznie większa niż tam, gdzie PGR funkcjonował. Zarazem zaskakujący może wydawać się wynik wskazujący na znacznie większą stabilność zatrudnienia byłych pracowników PGR niż ich rodzin czy nawet osób nieposiadających związków z PGR.

W badanych powiatach, nie dość, że duży odsetek ludności w wieku produkcyjnym pozostaje poza rynkiem pracy, to jeszcze spośród aktywnych zawodowo znacznie większy

³¹ Wyjątkiem jest tu powiat oławski, wyraźnie odbiegający od pozostałych lepszymi niż przeciętnie w Polsce wynikami rynku pracy.

³² Jest to wynik szczególnie zaskakujący w zestawieniu z wynikami raportu popytowego.

odsetek niż przeciętnie w Polsce pozostaje bez pracy. W porównaniu do danych pochodzących z BAEL różnica na niekorzyść całej grupy analizowanych powiatów wynosi prawie 10 p.p. (co przy obecnej stopie bezrobocia oznacza około dwukrotną różnicę). Stopa bezrobocia w gminach bez terenów dawnych PGR jest znacznie niższa niż tam, gdzie takie gospodarstwa istniały (maksymalna różnica wynosi prawie 10 p.p.). Podobnie wygląda sytuacja, jeśli chodzi o stopę bezrobocia osób posiadających związki z dawnym PGR i tych, które takich związków nie posiadają (różnica około 5 p.p.).

Stopa bezrobocia w badanych powiatach jest wyższa dla każdego poziomu wykształcenia niż przeciętnie w kraju. Szczególnie dramatycznie wygląda jednak sytuacja osób najgorzej wykształconych, gdzie średnia stopa bezrobocia dla 8 badanych powiatów przekracza średnią dla Polski o 23 p.p. i wynosi średnio aż 40%. W połączeniu ze statystykami dotyczącymi bezrobocia według płci można zatem postawić hipotezę, iż w szczególności dotyka ono kobiety, które należą do rodzin byłych pracowników i są bardzo słabo wykształcone.

W badanych powiatach postpegeerowskich prawie połowa bezrobotnych trafiła do bezrobocia w wyniku nieskutecznej reaktywizacji zawodowej po przerwie. Około 20% populacji to osoby, które szukają pracy po raz pierwszy (z czego około 60% to osoby w wieku do 24 roku życia) i tyle samo to ci, którzy zostali zwolnieni. Jedynie kilka procent bezrobotnych odeszło z własnej inicjatywy. Nie dziwi wysoki udział bezrobotnych wchodzących ponownie na rynek pracy wśród byłych pracowników PGR. Bardziej zaskakujący jest niższy niż przeciętnie odsetek osób wchodzących na rynek pracy po raz pierwszy wśród bezrobotnych pochodzących z rodzin byłych pracowników PGR (co sugerować może mniejsze niż przeciętnie problemy z dopasowaniem struktury popytu i podaży w tej grupie). W porównaniu do danych ogólnopolskich zwraca uwagę w bezrobociu wyraźna nadreprezentacja osób, które nieskutecznie poszukują pracy po przerwie oraz niedoreprezentowanie pozostałych grup, zwłaszcza osób zwolnionych. Bezrobocie na badanych obszarach postpegeerowskich charakteryzuje się także istotnie niższym niż przeciętnie w Polsce odsetkiem osób zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy. Ponad 1/3 osób bezrobotnych z powiatów postpegeerowskich szuka pracy ponad 2 lata, a 46% - ponad rok. Wskazuje to na poważny problem długookresowego bezrobocia na tych obszarach. Odsetek długookresowo bezrobotnych najwyższy jest wśród ludności tych gmin, gdzie powierzchnia byłego PGR przekraczała 50% powierzchni gminy oraz wśród byłych pracowników PGR (sięga prawie 65%). Członkowie rodzin byłych pracowników PGR nie są aż w tak dużym stopniu narażeni na ryzyko długookresowego bezrobocia, choć udział osób

poszukujących pracy przez co najmniej 12 miesięcy przekracza o ponad 8 p.p. analogiczny odsetek w grupie osób niezwiązanych z PGR-ami w żaden sposób. W porównaniu do danych ogólnopolskich, badane obszary postpegeerowskie cechuje podobny odsetek bezrobotnych długookresowo, choć wyraźnie niższy jest w ich przypadku odsetek osób poszukujących pracy przez okres 12-24 miesiące, a znaczenie wyższy (o ponad 10 p.p.) odsetek tych, którzy są bez pracy przez dwa lata i więcej. Z drugiej strony wyższy niż przeciętnie jest także odsetek osób szukających pracy przez okres do miesiąca, co może sugerować znaczącą rotację między zatrudnieniem a bezrobociem.

Porównanie struktury zawodowej pracujących i bezrobotnych z 8 badanych powiatów wskazuje, iż po stronie podaży pracy nadreprezentowane są osoby z wykształceniem podstawowym i średnim ogólnym. Zwraca też uwagę wyższy udział osób z wykształceniem magisterskim w zatrudnieniu w porównaniu z bezrobociem, a w szczególności fakt, iż relacja udziału w bezrobociu do udziału w zatrudnieniu jest ponad trzykrotnie wyższa w przypadku wykształcenia wyższego magisterskiego niż licencyjnego. Jeśli chodzi o porównanie struktury pracujących i bezrobotnych według wykonywanych zawodów, wyróżniają się 4 tzw. duże grupy zawodowe, w których odsetek pracujących wyraźnie przekracza odsetek bezrobotnych (specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych, specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia, specjaliści szkolnictwa oraz pracownicy pozostałych specjalności). Spośród zawodów, których udział w populacji bezrobotnych przekracza analogiczny udział w grupie pracujących, wyróżniają się: robotnicy pomocniczy w rolnictwie, rybołówstwie i pokrewni, pracownicy przy pracach prostych w handlu i usługach, rolnicy, nauczyciele praktycznej nauki zawodu i instruktorzy, pracownicy usług osobistych i ochrony oraz pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy.

Mimo bowiem, iż obszary postpegeerowskie zaliczają się raczej do obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo i charakteryzujących się niższym poziomem wynagrodzeń, deklarowane jako pożądane wynagrodzenia są względnie wysokie (przeciętna płaca progowa stanowi 93% przeciętnego wynagrodzenia w badanej próbie, zaś mediany obu rozkładów są równe). Warto zauważyć, iż średnia płaca progowa jest wyraźnie wyższa tam, gdzie PGR-y stanowiły 50% obszaru i więcej.

Trudno zatem jednoznacznie orzec, jaki charakter ma bezrobocie na badanych obszarach. Występują w nim bowiem zarówno pewne elementy niedopasowań strukturalnych, choć nie wydaje się, aby były one większe niż na innych obszarach. Wynagrodzenia oczekiwane przez bezrobotnych są względnie wysokie (w porównaniu ze średnią ogólnopolską), ale nie przewyższają poziomu przeciętnych płac w badanych powiatach.

Realnym problemem wydaje się brak miejsc pracy, choć – jak wskazuje raport popytowy (pkt. 3.3.) – miejscowi pracodawcy deklarują problemy z rekrutacją pracowników. Ponieważ jednak w znacznej mierze trudności te dotyczą osób o niskich kwalifikacjach, problemem wydaje się być niski poziom zatrudnialności znacznej części ludności obszarów postpegeerowskich, nie związanej tylko z niskim poziomem kwalifikacji, ale także z przerwami w aktywności zawodowej oraz nabyciem umiejętności radzenia sobie bez (legalnej) pracy zawodowej (wysoki odsetek utrzymujących się z dochodów socjalnych).

Problemem jest także znacząca grupa biernych zawodowo. W porównaniu do ogólnopolskiej struktury biernych zawodowo, w powiatach postpegeerowskich zaznacza się umiarkowana nadreprezentacja mężczyzn oraz osób w wieku 45 lat i więcej. W większości są to osoby nisko wykształcone, z których ponad połowa nie rozważa nawet w dłuższej perspektywie aktywizacji zawodowej.

Analiza regresji pozwoliła na próbę wyizolowania wpływu poszczególnych cech osobistych oraz miejsca zamieszkania respondenta, warunkujących jego aktywność zawodową oraz sukces (lub jego brak) w tej aktywizacji. Zwracają uwagę następujące ustalenia, wynikające z tego badania:

- szanse zatrudnienia są wyższe w przypadku mężczyzn (kobiety bardziej zagrożone są także bezrobociem),
- jeśli chodzi o prawdopodobieństwo samego faktu zatrudnienia wyróżnia się (dodatkowo) wykształcenie na poziomie wyższym, zaś różnice między szansami zatrudnienia osób z wykształceniem zawodowym (zasadniczym, średnim czy licencjackim) są minimalne³³; jednocześnie najmniejszą różnicę względem osób z wykształceniem gimnazjalnym obserwujemy w przypadku osób z wykształceniem średnim ogólnym (ok. 8-9 p.p.), mimo 3 lat nauki więcej, zakończonej egzaminem maturalnym; efekt ten znika, gdy ograniczymy sukces w aktywizacji do zatrudnienia w sektorze prywatnym poza rolnictwem – wówczas wykształcenie magisterskie w niewielkim stopniu poprawia szanse pracy; pozytywnie na stopę zatrudnienia oddziałuje wówczas tylko wykształcenie zawodowe - zwłaszcza zasadnicze,
- szanse zatrudnienia są znacząco wyższe w przypadku osób posiadających prawo jazdy, umiejących obsługiwać komputer i umiejących wykonywać prace budowlane; zaskakujący jest z kolei ujemny (i istotny statystycznie) parametr przy zmiennej mierzącej znajomość języka obcego,

³³ Ów brak zróżnicowania widoczny jest także w przypadku wpływu wykształcenia na prawdopodobieństwo bezrobocia.

- posiadanie dostępu do gospodarstwa rolnego zwiększa aktywność i szanse na zatrudnienie w szerokim rozumieniu,
- kontynuacja nauki w trybie szkolnym zmniejsza szanse aktywności i zatrudnienia (praca rzadko łączona jest z nauką),
- szanse zatrudnienia w gminach, gdzie zlokalizowane były PGR, są o ok. 10 p.p. niższe niż w gminach, gdzie PGR-ów nie było (przy czym różnica ta nie jest obserwowana w badaniu aktywności, a zatem wyraźnie mamy tu do czynienia z barierą popytową),
- znaczenie dla szans zatrudnienia ma powiat zamieszkania respondenta: największe szanse zatrudnienia odnotowano w powiecie oławskim, w innych szanse na prace są niższe, zwłaszcza jeśli zdefiniujemy sukces w aktywizacji jako zatrudnienie w sektorze prywatnym poza rolnictwem indywidualnym i zwłaszcza w grupie byłych pracowników PGR,
- bezrobociu sprzyja brak doświadczenia zawodowego – różnica prawdopodobieństwa pozostawania w bezrobociu pomiędzy nimi a posiadającymi doświadczenie zawodowe sięga nawet 62-64 p.p.,
- nie stwierdzono natomiast statystycznie istotnego wpływu na prawdopodobieństwo zatrudnienia samego faktu powiązań danej osoby z PGR (w sposób bezpośredni lub pośredni).

Analiza sytuacji obszarów postpegeerowskich z punktu widzenia zatrudnienia wskazuje na to, iż zła kondycja rynku pracy na tych obszarach jest kombinacją kilku czynników zarówno po stronie popytowej, jak i podażowej tego rynku. Po stronie podażowej bariera tkwi przede wszystkim w bardzo niskim poziomie kwalifikacji siły roboczej, skoncentrowanych co więcej w zawodach rolniczych, dodatkowo zdeprecjonowanych poprzez często długie przerwy w pracy, spowodowane długookresowym bezrobociem. Wiele osób nauczyło radzić sobie w istniejącej sytuacji, łącząc dochody socjalne z pracą dorywczą, co może przekładać się na dość niski poziom zatrudnialności (poziom dyscypliny pracy itp.) i względnie wysokie płace progowe. Po stronie popytowej problemem jest niski popyt wewnętrzny, nie pozwalający na rozwój produkcji skierowanej na rynek lokalny (co wynika ze względnie niskiej zamożności), a niska jakość siły roboczej, brak rozwiniętej infrastruktury okołobiznesowej oraz – często znacząca – odległość od rynków zbytu i rozwiniętej sieci transportowej, nie pozwala na rozwinięcie produkcji „eksportowanej” poza teren powiatu.

Jednocześnie jednak niska jakość siły roboczej powoduje, że przedsiębiorcom trudno jest zapłacić istniejące miejsca pracy (patrz: raport popytowy), zwłaszcza na obszarach, gdzie aktywność gospodarcza jest bardziej rozwinięta (np. powiat śremski).

Nie wydaje się, aby dziś realnym problemem była szczególna sytuacja osób, które bezpośrednio ucierpiały na likwidacji PGR (ich byłych pracowników). Ich sytuacja jest pod wieloma względami gorsza niż innych grup, ale wynika to w dużej mierze z tego, że jest to grupa przeciętnie starsza i gorzej wykształcona. Poza tym grupa ta stanowi coraz mniejszy odsetek ludności ogółem. Pod względem niektórych charakterystyk wyróżnia się grupa członków rodzin byłych pracowników PGR (rzadsza kontynuacja nauki, kształcenie na niższym poziomie, większa mobilność).

Czynnikiem, którego znaczenia nie można przecenić, jest geograficzne ułożenie danego rynku. Bliskość dużej aglomeracji wyraźnie zmienia sytuację na lepszą, natomiast oddalenie powiatu od dużego miasta, a zwłaszcza otoczenie przez inne powiaty, charakteryzujące się podobnymi problemami związanymi z zatrudnieniem i bezrobociem – znacząco pogłębia i utrwala trudności na rynku pracy.

Bibliografia

Kaczmarczyk P. *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.

Kotowska I.E., U. Sztanderska, I. Wóycicka, *Aktywność zawodowa i edukacyjna a obowiązki rodzinne w Polsce w świetle badań empirycznych*, Scholar, Warszawa 2007.

Sztanderska U., (red.), *Edukacja dla pracy, UNDP*, Warszawa 2007.

Witkowski J., (red.), *Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście programu Pierwsza Praca*, MPiPS, maszynopis, Warszawa 2007.